

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Søren Kierke gaard

Tekerrür

Dancadan çeviren
Nur Beier

ALFA

FELSEFE

TEKERRÜR**SØREN KIERKEGAARD (1813-1855)**

Danimarka'nın Kopenhag şehrinde dünyaya gelen Søren Aabye Kierkegaard yedi çocuklu bir ailenin son çocuğudur. Kierkegaard hayatı boyunca dindar babasının etkisinde yaşamaya devam edecektir. Babası tarafından en iyi okullara gönderilen Kierkegaard on yedi yaşındayken Kopenhag Üniversitesinde teoloji okumaya başlar. Burada felsefeyle tanışır ve teolojiye ilgisi giderek azalır. Felsefe üzerine makaleler yazmaya başlar, sistematik felsefeyi eleştirerek felsefesinde bireyi merkeze alır. Melankoli, bulantı, kaygı gibi kavramlara felsefesinde geniş bir şekilde yer veren ilk filozof olması onu varoluşçu felsefenin babası yapar. Eserlerinden bazıları: *İroni Kavramı* (1841), *Korku ve Titreme* (1843) ve *Ölüme Götüren Hastalık* (1849).

NUR BEIER

İstanbul'da Arnavutköy Amerikan Kız Kolejinden (ACG) mezun oldu. Sonrasında yerleştiği Danimarka'da, Kopenhag Üniversitesinde ve ardından Southern Denmark Üniversitesinde Dilbilim ve Ortadoğu ve Göç Çalışmaları Bölümünde okudu. Danca-Türkçe dil eğitmeni de olan Beier bunun yanı sıra serbest çevirmen olarak Dancadan Türkçeye felsefe ve klasik ve modern edebiyat çevirileri yapıyor. Nur Beier ayrıca sosyo-kültürel ve sosyo-politik konularda ve özellikle kadın hakları, kadın-erkek eşitliği, cinsellik, etnik köken ve kimlik, etnik sorunlar, göç ve göçmen sorunları, entegrasyon vb konularda, Danca, İngilizce ve Türkçe bir dizi bilimsel antolojiye de katkıda bulunduğu gibi, muhtelif araştırma yazılarına da imza attı. Çevirilerinden bazıları: *Korku ve Titreme* (2015), *Aforizmalar* (2017), *Baştan Çıkarcının Günlüğü* (2017), *Ya/Ya da* (2020).

Gjentagelsen: Et Forsøg i den eksperimenterende Psychologi

Tekerrür: Deneyisel Psikoloji Üzerine Kısa Bir Çalışma

© 2018, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın Türkçe yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahipleri- nin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Dizi Editörü Kaan Özkan

Çeviren Nur Beier

Kitap Editörü Mutlu Hacıoğlu

Kapak Tasarımı Füsün Turcan Elmasoğlu

Sayfa Tasarımı Mürüvet Durna

ISBN 978-625-449-264-8

1. Basım: Mart 2021

Bu kitap Danish Arts Foundation'ın katkılarıyla yayımlanmıştır.

Danish Arts
Foundation

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika no: 43949

Søren Kierke gaard

Tekerrür

Dancadan çeviren
Nur Beier

İÇİNDEKİLER

Sunuş / Elis Şimşon, 9

Tekerrürün İmkânı Sorusu 12

Constantin Constantius'un Berlin Seyahati:
Estetik Tekerrürün İmkânı 20

Genç Adam'ın Seçimi: Etik Tekerrürün İmkânı 21

Eyüp'ün Teslimiyeti: Dinsel Tekerrürün İmkânı 25

Birinci Bölüm

Constantin Constantius'un Sunumu 31

İkinci Bölüm

Adsız Gencin Constantin Constantius'a Hitaben
Yazdığı Mektuplar (15 Ağustos-17 Şubat) 105

Mektup Arası Constantin Constantius'un
Adsız Gencin Yedi Mektubuna Yorumları 139

Constantin Constantius'dan
Bu Kitabın Okuyucusuna Bir Mektup 149

Yabani ağaçların çiçekleri mis gibi kokar,
bakımlılarınsa meyveleri.

Flavius Philostratus, *Kahraman ykleri*

SUNUŞ

Elis Şimşon*

“Hayat geriye doğru anlaşılmalı, fakat ileriye doğru yaşanmalıdır.” Pek çok yerde rastladığımız ve hepimizin aşına olduğu bir cümledir bu. Bazen anonim bir deyiş gibi aktarılır bazense Søren Kierkegaard’a atıfta bulunur. Düşününün adıyla alıntılandığında bile çoğu zaman kaynak gösterilmez. Oysaki cümlelerin mahalline, adresine dönmek, elimizdeki *Tekerrür* adlı harikalar diyarının anahtarını sunacaktır bize. Kierkegaard’un, *Ya/Ya da, Korku ve Titreme* ile *Tekerrür*’ü yayımlandığı ve takma isimli yazarlığının en üretken yılı olan 1843’te defterine yazdığı bir paragraftır bu: “Felsefenin dillendirdiği şu mesele doğrudur: Hayatın geriye doğru anlaşılması gerekir. Oysaki insanlar öteki ilkeyi unuturlar: Hayat ancak ileriye dönük şekilde yaşanır. Bu ilkeden hareketle, ne kadar derinlemesine düşünürseniz düşünün, zamansal yaşamın asla tam manasıyla kavranamayacağını anlarsınız; çünkü tam da durup geriye bakabileceğimiz bir konum yoktur.”† Varoluşun hareketi, zamanın akışı ile-

* Dr. Öğretim Üyesi, Koç Üniversitesi, Felsefe Bölümü.

† *Kierkegaard’s Journals and Notebooks, Vol. 2: Journals EE-KK*, Niels Jørgen Cappelørn, Alastair Hannay, David Kangas, Bruce H. Kirmmse, Vanessa Rumble, K. Brian Söderquist (ed.), 2. cildin cilt

riye dönüktür. Her ne kadar hayatı kavrama gayretiyle bakışımızı geriye çevirerek yaşadıklarımızı anlamaya ve biriktirdiklerimizdeki anlamı görmeye çalışsak da Kierkegaard'un dediği gibi, bu hep eksik ve başarısız bir girişimden ibaret olacaktır; çünkü zaman durmaz ve akış, biz dirensek de, sabit durmak istediğimiz yerden bizi ileri doğru taşımaya devam eder.

Bu durumda, ileri doğru akan varoluş hareketine içkin canlılığın, keşmekeşin ve öngörülemezliğin bir kavramda kati surette yakalanamayacağını da söylemek mümkündür. Varoluş hareketi kavramda asla tam olarak kapsanamaz. Dolayısıyla yaşamı salt kavramsal-mantıksal düzlemde anlama çabası, varoluşun hareketini dondurmakla ve ıskalamakla sonuçlandığı gibi, varoluşun dışında, hayal ürünü bir konumu işgal etmeyi gerektirdiği için yanıltıcıdır da. Kısacası, ileri doğru akan varoluş hareketi ile geriye dönük kavramsal düşünce arasında katedilmesi ve çözülmesi imkânsız bir uyumsuzluk vardır. Zamansal yaşamın sınavıdır bu belki de: Bizi mütemadiyen durduğumuz yerden söküp alan ve ileriye taşıyan hareketle nasıl bir ilişki kuracağız? Bu hareket bizi biteviye eksiltiyor, bizden bir şey alıp götürüyor mu; yoksa asla tahmin edemeyeceğimiz armağanlar sunarak bizi çoğaltıyor mu? Tanıdığımızı sandığımız, sabit bir sığınak olduğunu düşündüğümüz geçmişe tutunmanın ve teselliye orada aramanın sebebi, geleceğin öngörülemez başkalığı karşısında duyduğumuz kaygı ve korku mu? Tümüyle olumsal bu hareket iradi seçimlerle mi örülür, yoksa iradenin bilinmeze ve başkalığa teslim olmasıyla

mı? *Tekerrür*'ün nükteli, deneyli ve bilmeceli dünyasına adım atmak üzere olan okura ilk önerim, metne bu sorular ışığında yaklaşmasıdır; çünkü *Tekerrür*, Kierkegaard'un varoluş hareketi üzerine en çok kafa yorduğu ve bu sorgulamaya okurunu da baştan çıkarıcı bir biçimde dahil ettiği metindir.

Bu metin, Kierkegaard yazınında gölgede kalmış, hak ettiği yeri henüz kazanamamıştır. Bunun başlıca sebebi, metnin düşünürün muhtemelen en muammalı ve en oyunbaz, dolayısıyla da erişimi en zor ve en talepkâr metni olmasıdır. Öncülleri belirgin, argümanları açık, kavramları iyi tanımlanmış, çerçevesi net çizilmiş, tutarlı bir felsefi anlatıyla karşılaşma beklentisindeki okur için müthiş bir hayal kırıklığıdır bu metin. Ne var ki, farklı biçimlerde sorduğu tekerrür sorusuyla Kierkegaard, bu metinde kendi düşüncesinin temel dinamiğini de kurmaya girişir ve varoluş hareketinin tekerrür vasıtasıyla tanımlanıp tanımlanamayacağını tartışır. Kierkegaard'un öznelliği, dışarıdan gözlemlenmesi imkânsız içsel bir hareket biçiminde tarif etmesinin altında yatan fikir budur; yani düşüncesinin gürül gürül aktığı yaşam pınarıdır.

Gelgelelim, bu kadarla da kalmaz; bu fikir, daha sonradan “varoluşçuluk” adını alacak felsefi akımın da ilham kaynağıdır. *Tekerrür*, Jean-Paul Sartre'ın, varoluşçuluğun mottosu haline gelmiş o meşhur, “Varoluş özden önce gelir,” cümlesinin, hiç atıfta bulunulmayan doğum yeridir; zira Kierkegaard tam da bu metinde, varoluşun bir öze indirgenemeyeceğini, bir kavrama sığdırılamayacağını, donuk nesnel bir hakikat olarak anlaşılamayacağını, ancak ve ancak hareket olarak deneyimlenebileceğini, ama felsefenin bu kanlı canlı, sürekli dönüşüm halindeki harekete temas etmekte, dolayısıyla onu anlamakta yer yer çaresizce, yer yer inatla başarısız olduğunu

duyurmayı amaçlar. Kierkegaard, varoluşu hareket sorusu vasıtasıyla tartışmaya açtığında niyeti, onu asla ezel ebed değişmeden kalan katı bir kavramsal-mantıksal bilgi olarak anlamak değil; aksine, varoluşun tüm curcunasının öznellikte yankılandığını, kendiliğin bu gürültülü akışta sarsıla sarsıla oluştuğunu duyumsatmaktır. Bu bağlamda *Tekerrür* hem Kierkegaard'un düşüncesinin hem de varoluşçuluğun en doğurgan kökeni olması açısından demirbaş niteliğinde, vazgeçilmez bir metindir.

Şimdi okura tavsiyem, *Tekerrür*'ü öncelikle kendi başına deneyimlemesi için bu sunuş yazısını tam bu noktada bırakıp metnin kendisine gitmesidir. Kierkegaard'un da niyeti, okurun metinle baş başa kalması ve özenle kurguladığı bu labirentle ilk karşılaşmasını kendi başına gerçekleştirmesi yönündedir. Nihayetinde bu yazı benim öznel deneyiminin ürünü, *Tekerrür*'ün labirentinde defalarca kaybolmamın naçizane sonucudur. Ayrıca bu yazıda sunduğumun, bu metni yorumlamanın sonsuz ihtimallerinden sadece biri olduğunu da okura hatırlatmak isterim.

Tekerrürün İmkânı Sorusu

Tekerrür, Diyojen'le açılır: Zenon'un hareketin imkânsız olduğu yönündeki iddiasına cevaben Diyojen ayağa kalkıp birkaç adım atar ve saçma bulduğu bu iddiayı çürütür. Tam Diyojen'e yakışan nüktedan bir tavırla, bir hamlede Elealıların sorusunun ciddiyetini de ıskartaya çıkarır. Tıpkı Diyojen gibi *Tekerrür* de hareket sorusunun peşine düşecektir. Üstelik bu soru, sadece felsefi bir içerik olarak incelenmekle kalmayacak, metnin yapısından birbirinin içine örülen anlatılara, yazarının adından kullanılan metaforlara ve sıkça başvurulmuş sembollere

kadar her şeye sirayet edecektir. Metnin sonlandığı yerde uyandırdığı başa dönme ve tekrar okuma isteği de okurun, metinden taşarak metnin sınırlarını zorlayan bu tekerrür hareketini bizzat deneyim etme fırsatı olarak yorumlanabilir. Kierkegaard'un takma isimli yazarlığında pek çok şeyi hesaplayarak, üzerinde uzun süre düşünerek, günlüklerine notlar alarak, taslaklar hazırlayarak yaptığını göz önünde bulundurduğumuzda, metnin yeniden okunma talebinin de tesadüfen açığa çıkmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Yine tıpkı Diyojen gibi *Tekerrür* de hareket sorusuna nükteyle yaklaşacaktır. İleriye ve geriye doğru tekrar hareketleri arasında, ilk bakışta karmaşık gibi duran bir ayırım ortaya koyulduktan sonra, tekerrür ileri doğru tekrar olarak tanımlanır ve bunun modern bir felsefi kategori olduğu vurgulanır. Nitekim, bu felsefi kategoriye ilişkin daha derinlikli bir açıklama beklerken okur kendisini bir anda tekerrürün mümkün olup olmadığına dair oldukça tuhaf bir deneyin ciddiyetle yürütüldüğüne tanıklık ederken bulur. Dahası, bu deneye bir de romantik bir novellayı andıran garip bir mektuplaşma eşlik eder: Melankolik bir genç adamın içine saplandığı çıkmaz özen ve ciddiyetle ele alınır. Bu sebeple, okurun daha en baştan Diyojenvari bir nüktenin içine çekilmekte olduğunu idrak etmesi ve Kierkegaard'un deneyine katılmayı kabul etmesi ve metnin çetrefilli akışına teslim olması, bu metinle verimli bir ilişki kurmasını sağlayacaktır.

Tekerrür'de hemen dikkatimizi çeken bir başka şey ise yazarın ismidir. Sabit, durağan, hareketsiz anlamına gelen "constant" sözcüğünün iki farklı biçimde tekrarından türetilen bir isme sahiptir *Tekerrür*'ün yazarı: Constantinus Constantius. Sabit olanın tekerrürü ve tekerrürde sabitliğin dönüşmesi izleğini vücuda getiren yazar, tekerrür

sorusunu tam da bu bağlamda, yani bir şeyin bire bir tekrar edilmesinin mümkün olup olmadığını, tekerrür eden şeyin geçmişte olmuş olanın tıpatıp aynısı mı olduğunu, yoksa tekerrürün yeni bir imkânı mı barındırdığını, öngörülemez bir yeniyi mi getirdiğini tartışır.

Constantin Constantius tekerrürün modern bir felsefi kategori olarak düşünülmesi gerektiğini teklif ederken felsefi bir çerçeve çizmeye çalışır; felsefe tarihinin, hareket ve felsefi düşünce ya da varoluş ile kavram arasında bir karşıtlık ürettiğini öncelikle teorik bir biçimde açıklamaya yeltenir. Fakat Constantino bu girişimini derinleştirmedeği ve birtakım yüzeysel indirgemeler sunmaktan öteye gidemediği için okurun kafasını iyice karıştırır. Nitekim, Constantin isabetli bir karar vererek, sadece yeltendiği ama geliştiremediği bu teorik tartışmayı güç bela sürdürmek yerine derdini bir deneyle anlatmayı tercih eder. Bu noktada metin, tekerrürün dramatizasyonu ile devam eder. Bu da aslında bir kez daha hareketin salt teorik kalıplara yedirilemeyeceğini, kavramsal izah-tan başka yöntemlere gereksinim duyulduğunu gösterir. Yardıma ilk koşan yöntem, canlandırmadır; tekerrür canlandırılacaktır.

Bu aşamada okurun metinde yolunu kaybetmemesi için önerim, *Tekerrür*'ün, dramatize ederek metne kattığı çeşitli hareket biçimlerine odaklanılarak okunmasıdır. Bunu yapmanın en kolay yolu ise metnin, ana karakterlerinden her birinin farklı bir hareket biçimini, tekerrürün farklı bir tanımını canlandırdığını akılda tutmaktır. Diğer bir deyişle, metin boyunca anlatılan, karakterlerin kendi olma yolunda sergiledikleri tutumlar, kurdukları ilişkiler, verdikleri kararlar, yaptıkları seçimler, saplandıkları çıkmazlar, bu çıkmazları tarif etme biçimleri, onlar hakkındaki akıl yürütmeleri, bu kişilerin varoluş

hareketini nasıl deneyim ettiklerinin ve nasıl dönüştüklerinin sahnelenişini oluşturur. Okumayı bu perspektiften sürdürmek için *Tekerrür*'ün ana karakterlerine biraz daha yaklaşalım: Constantin Constantius, tekerrür hareketini hem teorik hem de pratik boyutta anlamlandırmak için azimli bir entelektüel çaba sarf eden yazarımızdır; yazarın mektuplaştığı, sırdaşlık ettiği, zaman zaman nasihatler de verdiği isimsiz genç adam, ikinci karakterimizdir ve son olarak, metnin sonunda hem ilham, hem teselli kaynağı olarak arzı endam eden Eyüp katılır aramıza. Bunların her biri tekerrürü farklı biçimlerde anlayıp deneyimlerler.

Constantin Constantius, yukarıda da değindiğimiz gibi, entelektüel çabanın, kavrama gayretinin vücuda gelişidir. Bu sebeple, pek aydınlatıcı olmasa da bize kavramsal bir ayırım sunmakla başlar işe: Tekerrür ve anımsama. Bu ikisinin esasen aynı hareket olduğunu, ama zıt istikametlere yöneldiğini söyler. Anımsama geriye doğru tekrar iken, tekerrür ileri doğru anımsamadır. Anımsama bir antik Yunan öğretisiyken, tekerrürün modern felsefenin merkezinde bulunduğunu ekler. Bu durumda, anımsama ile kastedilenin Platon'un bilgi teorisi, *anamnesis* olduğu sonucuna varırız. Tıpkı anımsamanın daha önceden olmuş bitmiş bir şeye, geçmiş bir gerçekliğin izine yönelmesi gibi, *anamnesis*'te de amaç, ezeli ebedi olanın, yani zamana ve harekete tabi olmayanın bilgisine dönüştür. Diğer bir deyişle, İdeaların mutlak hakikati zaten çoktan ölümsüz ruha nakşedildiği için geriye yönelen hareket, aslında hareketsizliğin rasyonel bilgisine yeniden erişmedir. Dolayısıyla, Platoncu öğreti, kaotik akışın ve göreceliliğin yanılsamalarından kurtulmak için zamandan ve hareketten muaf İdeaların mutlak bilgisinin, "olduğu gibi" yakalanması hareketini ifade eder. Bu mutlak

varoluştta hayat bize yeni bir bilgi vermez; her şey ideal formuna zaten çoktan kavuşmuş ve sadece ruhun geriye yönelimli rasyonel anımsama hareketinin erişimine sunulmuştur. Bu yüzden, geriye dönük anımsama hareketi mutlak hakikatin içkinliğinde bir güvenlik vaadidir aynı zamanda.

Anımsamanın, yani geriye yönelik tekrarın pagan bir dünya görüşü olduğunu söyleyen Constantin, bunun karşısına modern bir görüş olan ileriye yönelik tekrarı, yani tekerrürü koyar. Tekerrür aşkınlıktır; çünkü anımsama içkin bir mutlak hakikate odaklıyken, tekerrür sürekli dönüşen ve kavramlardan taşan hayata ve yaşanan öznel hakikate odaklıdır. Tekerrürün modern bir görüş olması onun antik Yunan'dan farklı bir bilinç barındırmasıyla ilgilidir; hiç şüphesiz bu, olumsuzluğun aşkınlığında gelişen Hristiyan bilincidir. Clare Carlisle'in ifadesiyle, "Yunan filozof, hakikati kendi doğumundan önce var olagelmış bir ebediyette ararken, Hristiyan, kendi ölümünden sonra var olagelecek bir ebediyeti bekler sabırsızlıkla." Kierkegaard'un Hristiyanlığın gelecek ebediyet vaadinden derinden etkilendiği ve bu öğretiyi, zamanın akışının gebe olduğu ebediyet biçiminde yorumlayarak düşüncesinin merkezine yerleştirdiği şüphe götürmez; fakat Constantin'in, bu fikri pek de içselleştirmedeği açıktır. Constantin okura ileriye dönük tekerrürü teorik düzlemde izah etmeye kalkışsa da bu ancak oraya buraya serpiştirilmiş, fakat tatmin edici bir biçimde temellendirilmemiş birtakım felsefi cümleler halini alır. Constantin, Hegelci "dolayım" hareketini eleştirirken buna bir kez daha tanık oluruz.

* Clare Carlisle, "Kierkegaard's Repetition: The Possibility of Motion," *British Journal for the History of Philosophy*, 13:3, 2005, s. 525.

Geriye dönük tekrar (anımsama) ve ileriye dönük tekrar (tekerrür) hareketlerine ek olarak Constantin üçüncü bir hareketten, Hegelci *aufhebung* (kapsayarak aşma) hareketinden söz eder. Bunun yeterince derinlemesine düşünülmediğini, ama üzerine bolca boş retorik söz sarf edildiğini söyler. Bilindiği gibi Kierkegaard'un Hegelci düşünce karşısındaki tavrı serttir; varoluşun bu görkemli teoride söndürüldüğünü, cansızlaştırıldığını ve ancak mumyalanarak korunduğunu iddia eder. Bu düşüncede dolayımın nasıl bir hareket olduğu hiçbir şekilde açıklanmaz; çünkü yapılan şey yine bir kavramsallaştırmadan ibarettir, hareketin dinamizmi yitirilmiştir. Kierkegaard, Hegel'in tarihe ve zamansallığa merkezi önem atfeden bir sistem kurmasına rağmen, bu sistemin, zamanın akışının barındırdığı yenilik potansiyellerini ve geleceğin olumsuzluğunu rasyonel ereksellik içinde hemen iptal ettiğini düşünür. Bu, tümüyle gözetim ve denetim altındaki bir harekettir ve tam da bu yüzden hareket, en kendine has özelliklerini, yani canlılığını ve kendiliğindenliğini kaybetmiştir. Tıpkı *anamnesis* hareketini eleştirdiği damardan sürdürür Kierkegaard eleştirisini ve dolayımın, aşkınlığa izin vermediğini ve geleceğin mutlak başkalığına, yani bir sonraki ânın şimdide tahmin edilemez oluşu fikrine tahammül edemediğini öne sürer. Constantin, Kierkegaard'un Hegelci düşünce hakkındaki görüşünü paylaşır gibi görünmektedir; fakat o bu kadar detaylı bir eleştiri sunmaz okura. Bunun yerine, Constantin yine gösterip kaçma, değinip konuyu değiştirme huyundan vazgeçmeyerek ortaya önemli bir kavram atar ve bunu açıklamadan anlatısına devam eder. Bu kavram antik Yunan bağlamındaki *kinesis*'tir.

Burada bir kez daha, spot ışığını Constantin'den çekip Kierkegaard'a düşürmek gerekir. Özellikle Aristote-

les'in *kinesis* tanımı, Kierkegaard'un varoluşçu etiğinin temel kavramlarından birisidir. Kierkegaard'un, Hegelci düşünceyi eleştirirken yanına Aristoteles'i almasındaki sebep, dolayımın, ancak Aristotelesçi anlamda bir "geçiş" hareketi olarak düşünüldüğü takdirde varoluşa temas edebileceği kanısını benimsemesidir.* Bilindiği gibi Aristoteles, hareketi potansiyelden edimsele geçiş, "potansiyel halinde olanın edimselleşmesi"† olarak tanımlar. Aristoteles'in doğadaki oluş hareketini açıklamak için edimselleşme terimine başvurması, Kierkegaard'un

* Danimarka'nın hatırı sayılır Hegelci eleştirmenlerinden biri olan J.L. Heiberg 1844'te yayımladığı *Urania* adlı kitabında Kierkegaard'un "tekerrür" kavramını eleştirir ve onu alıp Hegelci bağlama yerleştirerek olumsuzluğu toptan reddeder. Nils Nymann Eriksen, *Kierkegaard's Category of Repetition* adlı kitabında Heiberg'in tekerrürü nasıl anladığını kısaca anlatır. Ona göre, göksel cisimlerin dairesel hareketini izlemenin, çağın melankolisini sağaltıcı bir etkisi vardı. Bu hareketler kendinde "sıkıcı ve kuru" olsa da öznenin dolayımıyla anlam kazanıyorlardı. Doğadaki tekerrürün temaşası geçici olanın geri dönüşünü simgeliyordu. Bu geri dönüşü gözlemleyen özne ise geçicilik karşısında kaygılanmak yerine onda teselli buluyordu. Değişmeyen şeyin ölü bir kıpırtısızlık olmadığını, aksine, değişimin döngülere tabi olduğunu idrak ettiğimizde, bu hareketin mantığı karşısında duygusuzlaşmaktan kurtuluruz (*Kierkegaard's Category of Repetition*, Kierkegaard Studies, Monograph Series vol. 5, Berlin, New York: Walter de Guyer Press, 2000, ss. 20-21; 31. dipnot). Bunu okuduktan sonra tümüyle yanlış anlaşıldığını düşünen Kierkegaard, yine Constantin Constantius mahlasıyla "Profesör Heiberg'e Açık Mektup"u kaleme alır. Bu metin, *Tekerrür*'ün açıklamadan bıraktığı teorik arka planı anlamak ve Kierkegaard'un, var olma hareketi olarak tanımladığı tekerrürü özgürlük üzerinden anladığını ve bunu yaparken Aristoteles'ten ilham aldığını görmek için başvurulması gereken anahtar bir metindir. Howard ve Edna Hong'un Princeton University Press'ten çıkardıkları edisyonun "Ek" bölümünde yer alır bu mektup. Kierkegaard, *Fear and Trembling, Repetition*, çeviren ve editör Howard & Edna Hong, New Jersey: Princeton University Press, 1983, ss. 283-285.

† David Ross, *Aristoteles*, çeviren Ahmet Arslan, İhsan Oktay Anar, Özcan Kavasoglu, Zerrin Kurtoglu, İstanbul Kabalcı Yayınevi, 1999, s. 103.

kişinin *varoluş* hareketini *kendiliğin edimselleşmesi* olarak anlamlandırmasındaki en önemli ilham kaynağıdır.* Kendiliğin edimselleşmesi ise özgürlüktür. Görüldüğü gibi Kierkegaard, özgürlüğü tümüyle Aristoteles'in metafizik kavramlarından yola çıkarak tanımlamıştır. Kierkegaard ile Aristoteles arasındaki ilişkiyi inceleyen George Stack şu yorumu yapar: "Hegelci anlamda zorunluluk ihtiva eden diyalektik mefhumuna, Kierkegaard, insan varoluşunun olumsuzluğunu öne sürerek karşı çıktı ve insanın değişme, var olagelme ve kendini dönüştürme kapasitesinin ancak imkânın olduğu, yani her şeyin zorunlulukla belirlenmediği bir dünya bağlamında anlaşılabilirliğinde ısrarcıydı."† Diğer bir deyişle, kendini seçme olarak tanımlanan varoluşçu özgürlük, kendini edimselleştirmeyi, ama bunu salt mantıksal bir geçiş olarak değil, varoluşun tüm hengâmesi ve keşmekeşi içinde yapabilmeyi ifade ediyordu. Özgürlük, varoluşsal imkânlar bolluğundan birinin seçilip edimselleştirilmesi biçiminde tarif edildiğinde, varoluş hareketinin kudretine ve aşkınlığına da vurgu yapılıyordu.

Metne geri dönersek, bu aşamada merakı cezbeden soru, ileriye dönük tekerrür ile kendini edimselleştirme olarak anlaşılan özgürlük arasındaki ilişkinin nasıl tarif edildiğidir. "Tekerrür mümkün müdür?" sorusunun içinde bu defa, "Tekerrür iradi bir biçimde gerçekleştirilebilir mi?" sorusu gizlenmiştir. Olmuş bitmiş olanı, bire bir tekrarlama kudretine sahip miyiz? Zamanın ileri doğru akışını, geleceğe sadece kendi irademizle seçtiğimiz şeyleri yerleştirme gayesiyle, gözetimde tutmak

* Clare Carlisle, "Kierkegaard's Repetition: The Possibility of Motion," s. 527.

† George J. Stack, "Aristotle and Kierkegaard's Existential Ethics," *Journal of the History of Philosophy*, cilt. 12, no. 1, Ocak 1974, s. 3.

mümkün müdür? Tekerrür hareketi özgürlük müdür? İşte bu noktada Constantin iki tuhaf deneye girer: Birincisi, daha önceden gerçekleştirdiği ve çok keyif aldığı Berlin seyahatini tekrarlamak; ikincisi ise, mektuplaştığı Genç Adamın hikâyesine gözlemci olmak. Genç Adamı sonraya bırakıp Constantin'in Berlin seyahatini tekerrür etme teşebbüsüne bakalım öncelikle.

Constantin Constantius'un Berlin Seyahati: Estetik Tekerrürün İmkânı

Başta şaka mı, ciddi mi olduğunu anlayamadığımız bu garip deneyin, Diyojen'in hareketi kanıtlamak için hareket etmesi gibi bir nükteyi barındırdığını şimdi daha net görebiliriz: Tekerrürün mümkün olduğunu kanıtlamak için dosdoğru önceden yaşanmış bir şeyi tekerrür etmeye kalkışmakta estetik hazzın yanında Diyojenvari bir nükte de vardır. Elbette Constantin bir önceki Berlin seyahatini tıpatıp tekrar edemez. Bu estetik girişim hüsrarla sonuçlanır; önceden zevk aldığı şeylerden bu defa zevk alamaz, önceden ilginç bulduğu şeyler bu defa sıkıcı ve ruhsuz gelir ona; böylece sabit kalmasını beklediği her şeyin değiştiğini, asla bire bir tekrar edilme imkânı taşımadığını görmek onu tekerrürün mümkün olmadığı sonucuna vardırır. Constantin bu deney sonucu hayatın bir dolandırıcı olduğuna dair sitemini de esirgemez. Hayat yeniden vermek yerine her şeyi bir bir geri almaktadır. Hayat bize, aynı şeyleri tekrar ederek ilerleyebileceğimiz bir süreklilik sunmak yerine, bizi akışın, kontrol edilemez bir dönüşümün, belirsizliğin ortasına atıvermektedir. Hem Constantin'in üstünkörü deneyi hem de bundan çıkardığı müthiş indirgemeci sonucu nasıl anlamlandıracağı konusunda şaşkınlığa düşen okuru, Constantin

hususunda yeniden uyarmak isterim: Yazarımız samimi-
yetle dert edindiği mesele hakkında birkaç felsefi kelimeler
etmiş olmasına rağmen bunu öznel hakikati kılmamış,
yani içselleştirmemiştir. Üstelik bu bölük pörçük felsefi
kırıntılarla tatmin olduğunu zannetmesine rağmen mese-
le edindiği soruyu da net bir biçimde tanımlamayı başa-
ramamıştır. Constantin, yanlış bir tanımdan yola çıkarak
kurgulamıştır deneyini.

Tekerrür, olmuş olanın bire bir yeniden gerçekleştiril-
mesi değildir; aksine her tekrardaki yeniye yaşamaktır,
yeniden ama farkla yinelemektir. İleri doğru akış, aynı-
nın ebedi dönüşü değil; imkânlarla açılmaktır. Hafızamı-
za kaydettiğimiz o çok sevdiğimiz anının tekrarı mümkün
değildir; geçmişini yineleme girişimi ancak onu yenilemek
anlamına gelebilir. Bu durumda, varoluş, geçmişini zama-
nın akışından kurtarmak ve onu dokunulmaz bir biçimde
biriktirmek değil, tüm belirsizliğe rağmen kendini gele-
ceğe doğru fırlatmakla, imkânlarla açmakla ilgilidir. Me-
lankolik ve estetik tekrardır mümkün olmayan; diğer bir
deyişle, her şeyin ideal formunda korunduğu geçmişin
tekrarıdır ihtimal dışı olan. Constantin'in vardığı sonuç
budur. Ne var ki, bu sonuca başka bir veçheden de yakla-
şılabilir: Estetik tekerrürün imkânsızlığı, etik tekerrürün
imkânını zorunlu olarak iptal etmez. Tekerrür belki de
etik alana ait bir kategoridir.

Genç Adamın Seçimi: Etik Tekerrürün İmkânı

Tekerrürün etik bir kategori olarak mümkün olup olma-
dığı tartışmasına yönlenebilmek için metnin ikinci ana
karakteriyle tanışmamız gerekir. İsimsiz Genç Adam
olarak anılır bu karakter. Şairliğe hevesli bu genç, âşık
olmuştur; genç kadına duyduğu aşk hayal gücünü öyle

tetiklemiştir ki, genç kadın vazgeçilmez bir ilham kaynağına dönüşmüştür. Bu aşkın uyandırdığı esinle kendinden geçen genç adam, çok geçmeden kendisini bir çıkmazda bulur: Aşkını sürdürebilmek için genç kadını, hapsettiği hayal dünyasından serbest bırakıp ete kemiğe bürünmüş gerçekliğinde onunla evlenmeli midir? Eğer evliliği düşünmüyorsa, o halde kadından uzaklaşıp, aşkından vazgeçip böylece ilham kaynağını da mı terk etmelidir? Kendisi için uygun olmadığını düşündüğü evlilik hayatını seçerek şair olma hayalini mi kurban etmeli; yoksa kadına duyduğu aşktan vazgeçip toplumsal sorumluluklarına sırtını dönüp kendisini mi seçmelidir? Genç adam hangisini tercih etmelidir?

Kierkegaard'un hayat hikâyesine aşına okurlar, düşünürün bilhassa 1843 eserlerinde aşk, evlilik, ayrılık temalarının sürekli gündeme gelmesinin tesadüf olmadığını bilirler. Genç adamın krizi, Kierkegaard'un kendi krizidir. Tıpkı bu genç adam gibi, Kierkegaard da Regine Olsen adlı genç bir kadına âşık olmuş, onunla nişanlanmış, fakat evliliğe doğru ilerlemesi gereken bu akışı kesintiye uğratma, sevdiği kadının kalbini kırma ve etik hayatın normlarının gereklerini yerine getiremediği için ayıplanma pahasına nişanı bozmuştur. Kierkegaard'un hayat hikâyesinin en önemli olaylarından biri olan bu ayrılık, bir kez daha düşünürün metninde bir harca dönüşmüştür. Ne var ki, saplandığı çıkmazda hareketsiz kalan, ufkundaki tüm ihtimalleri gözden kaçırarak, kendisini ileri doğru ittiremeyen, tekerrür hareketini gerçekleştiremeyen, seçim yapamadığı için de özgürlüğünü deneyimleyemeyen bu genç adamın aksine Kierkegaard, zor da olsa bir seçim yapmıştır. Belki de Kierkegaard *Tekerrür*'deki genç adam vasıtasıyla, müthiş zorlu bu karar süreci boyunca aklında dönenleri ifade etme yolunu bulabilmiş-

tir. Etik hayata uyum sağlayamamak, yani âşık olduğu kadınla evlenmemek, aile kurmamak ve baba olmamak, bunun yerine hayatını yazmaya adanmak, hem genç adamı hem de Kierkegaard'ı bir istisna haline getirecektir. Etiğin evrensel ifadesi olan evliliğin karşısına tekil bireyin istisnai öznel hakikati dikilecektir. Kierkegaard istisna olmayı seçebilmiştir. Genç adam ise krizin ortasında felç olmuştur. Onun gerçekleştiremediği, ama okura sezdirilen etik anlamda tekerrür, bu bağlamda tüm belirsizliğe rağmen bireyin kendini seçme, kendini var etme kudretini ima eden ileriye dönük harekettir. Zamana ve değişime tabi olmanın getirdiği olumsuzluk içinde kendini kucaklayabilme, kendi kararına sahip çıkabilme iradesidir etik tekerrür. Oysa genç adam iradesinden kopmuş, bir mucize beklemektedir. Daha doğrusu, sitemle, isyanla ve ısrarla bir mucize *talep* etmektedir. Bu dünyanın kuralları neymiş? Neden kimse ona sormamış, onu bu oyuna dahil ederken? Bu işin başındaki kişi kimmiş? Kime bildirmeliymiş şikâyetini? Hiç şüphesiz, bu serzenişler genç adamın yaşadığı krizin onun gözündeki boyutunu ve kendisini ne kadar çaresiz hissettiğini tüm açıklığıyla anlatır. Fakat görünen o ki, genç adam etik tekerrür hakkında okura bir fikir sunmasına rağmen, bunu gerçekleştirmekte başarısız olmuştur. Etik tekerrürün imkânı tartışması bir yere varamadan yarım kalmıştır; çünkü genç adamın isyanı etik hayatadır. Genç adam, etik hayatta istisna olma yürekliliğini gösteremeyeceği için ısrarla beklediği mucize, yeniden etik hayatla uzlaşmaktır.

Gelgelelim, genç adam bu krizde teselliyi, metnin üçüncü ana karakteri olan Eyüp'te aramıştır. Yeniden adım atabilmek için Eyüp'e sığınmış, onun kendini var etme biçiminden esinlenmeyi, hareketsizliğinden Eyüp sayesinde çıkabilmeyi ummuştur. Ne var ki, genç adam

bu önemli figürü metne davet ederken, Eyüp'ün tekerrür hareketi üzerine derinlemesine düşünmek yerine, ümitsiz bir acelecilikle, toplumun ona sunduğu çözümü çıkış olarak yorumladığı için, mucizevi bir şekilde onu "müstakbel eş"e dönüştürecek fırtınayı beklemektedir. Etik çıkmazdan kurtuluşu mümkün kılacak olan ileri doğru hareket evliliğe yönelmelidir. Fakat genç adam bunun onun kişiliğini toptan yıkacağının da farkındadır ve işin ilginç yanı, buna rağmen bu dönüşümü istemektedir. Etik çıkmazın çözülebilmesi ve saplantıdan kurtulup hayatını geri kazanmak için yıkılmayı göze almıştır; ama kendisini inşa etme ve seçim yapma cesaretinden yoksundur. Tanrı'nın müdahil olup onu bu durumdan, etik yararına, çıkartmasını istemektedir.

Eyüp hakkında konuşmaya başlamadan önce genç adamın bu krizden nasıl kurtulduğuna değinelim. Genç adamın son mektubu bu çözülmenin ve beklenen fırtınanın müjdecisidir. Genç kadın bir başkasıyla evlenmiştir! Bu haber genç adama hayatını geri vermiştir; bu beklenmedik gelişme sayesinde kendisini yeniden kazandığını ifade eder. Böylece ne toplumda bir istisna olacak ne de evlilik kararına kendini zorlamak durumunda kalacaktır; artık aşkı evliliğe dönüştüren etik yükümlülükten sıyrıldığına göre, yeniden sadece estetik alanda kalarak şair olmaya devam edebilir. Bu mektupta genç adamın, ileriye yönelik tekerrürü kendini yeniden kazanarak gerçekleştirdiği fikrine müthiş bir inançla bağlandığını, hatta bu tekerrürü Eyüp'ünkine benzettiğini görürüz ve ister istemez yine şüpheyile karşılarız okuduklarımızı. Genç adam tam olarak neyi kaybetmişti ve neyi geri kazandı? Hayat genç adama neyi yeniden sundu? Genç adam kendini yenileme, kendini seçme, kendini gerçekleştirme fırsatını değerlendirebildi mi? Dahası, Eyüp'ün

teslimiyetiyle bu genç adamınki aynı mıdır gerçekten? Genç adam, iradesini ortaya koymak, teslim olmak, ısrarla beklemek arasındaki farkı birbirine karıştırmış gibi görünmüyor mu?

Bir kez daha, bir harekete tanıklık etmemize rağmen bunun tekerrür olup olmadığına dair net bir cevap bulamıyoruz ve genç adamın mektupları bu şekilde kesiliyor. Aslında genç adam karakterinin önemi, bizi tekerrürün etik bir kategori olarak değerlendirilebileceği fikriyle tanıştırmasında yatar. Yukarıda da vurguladığımız gibi, varoluşçu etiğin temel kavramı olan özgürlük, zamanın akışına ve dönüşüme rağmen kendini seçme iradesidir. Ne var ki, genç adam bunda başarısız olarak, yani bir olumsuzluk üzerinden gösterir bize etik tekerrürü. Bunu fark etmemizi sağlayan ise Eyüp'ün adının zikredilmesidir; çünkü Eyüp'ün sergilediği varoluş hareketinin genç adamınkinden farklı olduğu barizdir.

Eyüp'ün Teslimiyeti: Dinsel Tekerrürün İmkânı

Fikrimce *Tekerrür*, Eyüp sahneye çıkana kadar, bizi hem katmanlı kurgusu, hem ciddiyet ile nüktenin ayrımını yapmanın mümkün olmadığı üslubu hem de farklı biçimlerde tekrar ettiği sorusuyla ve buna farklı biçimlerde verdiği yanıtlarla inşa ettiği bu ilginç labirentte güzelce gezdirmiştir. Eyüp'ün belirişi metinde bir kırılmaya işaret eder: O âna kadar “tekerrür” kategorisiyle ne anlatılmak istendiği hakkında bulanık, çelişkili ve oldukça uçucu kaçıcı bir sezgiden daha fazlasına sahip olmayan okur, metnin parodilerle ve deneylerle ilerlemesinin altında yatan şeyin ne Constantin Constantius adlı yazarımızın ne de genç adamın tekerrürü tam manasıyla anlamaması ve yaşamaması olduğunu nihayet idrak eder. Metnin bü-

yük bir bölümünü beraber katettiğimiz bu iki karaktere artık mesafe alma vakti gelmiştir.

Metnin sunduğu deneyim, Kierkegaard'un "dolaylı iletişim" olarak adlandırılan yazma biçiminin en güzel örneklerinden biridir. Sokratik bir misyona hizmet eden dolaylı iletişim, okurun metin vasıtasıyla kendisiyle ilişki kurmasını, kendisini sorgulamasını, kendi varoluşunu gözden geçirmesini amaçlar. Takma isimlerle kurgulanan kişilikler ve metnin içinde karşılaştığımız karakterler varoluş hareketinin farklı uğraklarını temsil eder. *Tekerrür*, bu açıdan oldukça verimli bir deneyimdir. Karakterlere mesafe aldıkça, tekerrür sorusuyla baş başa kalır ve bu sorunun izini kendi deneyimlerimizde takip etmeye, varoluşumuzda nasıl yankılandığını araştırmaya başlarız.

Eyüp'ün bu metne dahil olması tekerrürün bir veçhesini daha sunar bize: Tekerrür, dinsel bir kategori olarak ele alınabilir mi? Eyüp dinsel tekerrür hareketini mi canlandırır? Baştan söyleyelim, yazarımız Constantin'den medet ummayalım, çünkü Constantin bize Eyüp hakkında herhangi bir açıklama yapmayacak. Yapamaz da zaten. Tekerrürü salt kavramsal olarak, estetik alanda anlamaya çalışan yazarın, dinsel tekerrüre erişimi yoktur. Dolayısıyla Eyüp sadece genç adam için bir sığınak, bir avuntu kaynağı olarak yer alacak metinde. Buna rağmen, okurların beklediği fırtınayı Eyüp yaratacak.

Gelgelelim, Kierkegaard Eyüp'ü bu metinde sadece anmakla yetinse de *Tekerrür*'ün yayımlanmasından altı hafta sonra Eyüp'ün sözleriyle aynı başlığı taşıyan bir söylev kaleme almıştı: "Rab verdi, Rab aldı." Anlaşılabileceği üzere, Eyüp o sıralar Kierkegaard için de önemli bir figürdü. Bunun yanında, *Tekerrür*'ün, İbrahim'in oğlu İshak'ı kurban ediş meseline odaklanan *Korku ve Titreme*'yle aynı gün yayımlandığını da hatırlamakta fayda

vardır. Kierkegaard, bu figürler vasıtasıyla kayıpların nasıl mucizevi bir biçimde yeniden kazanıldığını, hayatın onlara nasıl geri verildiğini, dünyanın nasıl yenilendiğini düşünüyordu. Bu figürlerin ortak özelliği, tekerrürle mukafatlandırılmalarıydı. Hiç şüphesiz, bu figürler Kierkegaard'u kendi hayatı üzerine düşünmeye de itiyordu: Kendisi de tekerrüre layık mıydı? Tıpkı genç adam gibi, o da Regine'nin bir başkasıyla evlendiğini biliyordu. Bu, onun için de tekerrürü mümkün kılacak mıydı?

Metnin düşünürün hayatıyla paralelliği konusunun gündeme gelmesi, Kierkegaard söz konusu olduğunda kaçınılmazdır; fakat yine de bu ayartıdan uzaklaşıp yeniden metne odaklandığımızda, bizi Eyüp'ü bu anlatıya, *Tekerrür* metninin karmaşasına taşıyanın ne olduğu sorusu bekler. Constantin Constantius'un, genç adamın ve muhtemelen Kierkegaard'un da gerçekleştiremediği, ama Eyüp'te can bulan bu hareketi nasıl tarif etmeli? Eyüp, bu hayatta değer verdiği her şeyini bir anda kaybeden ve daha sonra bunları yine bu hayatta teker teker geri alan ve tüm bu süreçte zaman karşısında takdir edilesi bir imtihan veren, ama kendine sahip çıkmaktan, kendi inancının arkasında durmaktan bir an olsun vazgeçmeyen bir karakter olarak yer alır bu metinde. Eyüp, Tanrı'nın onu cezalandırmadığını, çünkü cezayı hak edecek hiçbir şey yapmadığını, ömrünü hakkaniyetli bir insan olmaya adanmış olduğundan emindir. Bu yüzden, başına gelenlerin, yitirdiği ailesinin, kaybettiği mülkünün, bedenindeki yaraların bir açıklaması olduğunu bilir. Dostlarının sunduğu etik temellendirmelere kulak asmaz, Tanrı'dan diler bu açıklamayı. Eyüp etik alanda kabahatli olmadığına inandığı için her fırsatta kendisini ortaya koymaktan çekinmedi, varoluşunun hesabını vermekten bir an olsun imtina etmedi. Eyüp her geçen gün, tüm kayıplardan sonra bile

yılmayarak, umudunu kesmeden kendisini ileriye, geleceğe fırlatmaya devam etti. Her yeni günü sebatla karşıladı. Ne var ki, bu tekerrürü farklı kılan, onu “dinsel” diye nitelmemizi sağlayan şey, yalnızca Eyüp’ün kendine yeten sebatkârlığı değildir; Eyüp’ün tekerrürü teslimiyettir. Onu zamanın akışıyla ileri fırlatan şey, iradenin pençelerini gevşeterek inancın karanlığında bekleme cesaretiydi. Ona kaybettiklerini yeniden veren bu teslimiyetti.

Kierkegaard, Eyüp vasıtasıyla tekerrürün çabayla, inatçı bir bekleyişle, iradi bir seçimle gerçekleşmeyebileceği fikrini öne sürüyordu. Tekerrür, kaybedileni veya geçmişte kalanı yeniden yakalamak için azimle onun peşine düşmek mi? Ya da her gün kararlılıkla özgürlüğünü gerçekleştirmek, kendini ortaya koymak, kendini gayretle geleceğe açmak mı? Bu ihtimaller tartışıldıktan sonra Eyüp hâlâ tereddütlerimizi canlı tutmaya devam eder; çünkü Eyüp, tekerrürün dinsel boyutunu, yani geleceğin mutlak başkalığına, dönüşümün öngörülemezliğine, hayatı yeniden kazanma umuduna teslim olmayı hatırlatır. Eyüpünki içsel bir harekettir; âdeta *hareketsiz bir hareket*. Dinsel tekerrür, dünyanın, ihtimallerin, geleceğin, zamanın bir armağan gibi geri verilmesidir. Bunun nerede, ne zaman ve nasıl olacağını kimse asla bilemez. Eyüp’ün yaptığı, bu bilinmezlik karşısında, anlamayı askıya alıp varoluşunun iliklerine kadar deneyimlediği bir teslimiyet hareketidir. Kimsenin dışarıdan göremediği, içselliği kuran, insanı etik alanda yalnız bırakmasına rağmen, heybetli evrenselin karşısında kırılğan bir istisna olma gücünü veren bir sıçramadır bu: Her şeyden vazgeçmek ve buna rağmen bu dünyanın geri verileceğine inanmak.

Kierkegaard, yine 1843’te günlüğüne şöyle yazmıştı: “Tekerrür dinsel bir kategoridir ve öyle kalacaktır. Bu

sebeple Constantin Constantius daha fazla ilerleyemez. Zekidir, ironi ustasıdır, ilginç olanın çekiciliğine karşı mücadele eder, fakat ilginçin tuzacağına düştüğünü bir türlü fark edemez. İlginc tarafından ayartılmanın ilk adımı, çeşitlemeleri sevmektir; ikincisi, tekerrür etme isteğidir, ama hâlâ kendi kendine yeterli olduğundan emin olarak, bilinmez karşısında acı çekmeden. Dolayısıyla Constantin'in gemisi bizzat keşfettiği kıtada karaya oturur, Genç Adam ise ilerler.”* Evet, genç adam, Constantin'den ileridedir; fakat kitabın sonunda okuru bir sürpriz daha beklemektedir, çünkü son söz Constantinindir. Constantin, genç adamı kurguladığını, onun, kendi imgeleminde gerçekleştirdiği bir deneyden ibaret olduğunu ifşa eder. Bu aşamada, okurun artık Kierkegaard'un deneyine teslim olmaktan başka çaresi kalmamıştır: *Tekerrür* yeniden okunmalıdır. Bir kez daha baştan başlanmalıdır. Belki bu defa anlama gayretini bir kenara bırakıp tekerrür denemelerinin ya da tekerrür ihtimallerinin (estetik, etik ve dinsel) onu dönüştürmesine, kendisine dair daha önce fark etmediği bir şeyi görmesine izin vererek. Tekerrürün kendi harikalarını yaratma kudretine teslim olarak. *Tekerrür*'ün bir harikalar diyarı olduğunu hatırlayarak.

* *Kierkegaard's Journals and Notebooks, Vol. 2: Journals EE-KK, ss. 180-181.*

Birinci Bölüm

Constantin Constantius'un Sunumu

Eleacılar* devinimi inkâr ettiğinde, Diyojen, herkesin bildiği üzere, muhalif rolü üstlendi. Hem de gerçekten üstlendi, zira tek kelime etmedi, ama birkaç kere bir ileri bir geri yürüdü ve bu suretle savın aksini kanıtladığını düşündü. Ben de bir süredir, en azından fırsat buldukça, bir tekerrürün mümkün olup olmadığı ve ne anlama sahip olduğu, bir şeyin tekerrür yoluyla kazanımlı mı, yoksa kayıplı mı olduğu sorusuyla meşgul olduğumdan, aklıma birden şu geldi: Elbette Berlin'e yolculuk edebilirsiniz –ki orada daha önce bir kez bulunmuştun– ve kendini bir tekerrürün mümkün olacağına ve taşıyacağı anlama ikna edebilirsiniz. Evde bu soruya âdeta yapışıp kaldım. İnsan bu konuda ne isterse onu diyebilir, modern felsefede çok önemli rol oynama aşamasına da gelebilir, zira tekerrür Yunanlara göre “anımsama” ne idiyse onun kesin bir ifadesidir. Tıpkı onların, bilginin tümüyle bir anımsama olduğunu öğrettiği gibi, modern felsefe de aynı şekilde

* Antik Yunanın MÖ 500-400 dönemine ağırlığını koyan Elea okulu filozofları varoluş algısını diyalektik, kavramsal bir idrağa dayandırır ve duyusal algıyı yok sayarlar –çn.

yaşamın tümüyle bir tekerrür olduğunu öğretmek ister. Yeni filozoflardan bu hususta bir önsezi sahibi olanı Alman filozof Gottfried Wilhelm Leibniz'tir. Tekerrür ve anımsama aynı devinimdir, sadece zıt yönlüdürler; zira hatırlanan şey vuku bulmuştur, geriye yönelik tekerrür eder, halbuki asıl tekerrür ileriye yönelik anımsanır. O yüzdendir ki, tekerrür –eğer mümkün ise– bir insanı mutlu ederken, anımsama mutsuz eder, yani insanın kendine yaşayacak zaman tanıdığı ve daha doğduğu anda yaşamdan dışarı sıvışmak için bir mazeret bulmadığı, misalen, bir şey unutmuş olduğunu öne sürmediği nazara alınır.

Anımsama aşkı yegâne mutlu aşktır, demiş bir yazar. Bunda tamamen haklıdır da; öncelikle mutsuz ettiğinin hatırlanması kaydıyla öyledir. Tekerrürün aşkı aslında yegâne mutlu aşktır. Onda, anımsamada olduğu gibi, umudun huzursuzluğu, keşfin vesveseli maceraperestliği yoktur, aynı zamanda anımsamanın hüznü de yoktur, onda şimdiki ânın saadet ve selametli güvencesi vardır. Umut yepyeni bir giysidir, kaskatı ve dapdar ve gösterişlidir, yine de insan onu daha hiç giymemiştir, dolayısıyla kendine nasıl yakışacağını ya da üzerine nasıl oturacağını bilmez. Anımsama kullanılmış bir elbisedir, güzelce ve yumuşacık sarar, ne sıkar, ne sarkar. Umut elden kayıp giden nefis bir genç kızdır, oysa anımsama o anda hiç işine yaramayan hoş bir yaşlı kadındır; tekerrür insanın hiç bezmediği sevgili bir zevcedir, zira insan ancak yeni olan şeyden bezer. Eski olandan hiç bezmez ve o kendine ait olunca mutlu olur ve ancak tekerrürün yeni bir şey olması gerektiği düşlemleriyle kendini kandırmayan gerçekten mutlu olur, zira kandırırsa ondan bezer. Umutlanmak için gençlik gerekir, anımsamak için gençlik gerekir, ancak tekerrürü istemek için cesaret gerekir. Sadece umut etmek isteyen ödlektir; sadece anımsamak isteyen şehva-

nidir; ama tekerrür isteyen erkek adamdır ve bunu ne kadar açık bir biçimde ve ne kadar zengin bir içsel güçle idrak etmişse o kadar derinlikli bir insandır. Lakin hayatın bir tekerrür olduğuna ve hayatın güzelliğinin bu olduğuna akıl erdiremeyen kimse kendine hüküm giydirmiştir ve ona zaten olacak olandan, yani can vermekten daha iyisini de hak etmez, zira umut doyurmayan davetkâr bir meyvedir, anımsama beş para etmez bir meteliktir, doyurmayan ekmek parasıdır, ama tekerrür, nimetiyle doyuran rızktır. İnsan varoluşun çevresini denizden bir dolaştı mı, hayatın bir tekerrür olup olmadığını anlayacak kadar cesareti ve ona can atacak kadar tutkusu var mı, yok mu ortaya çıkar. Hayatın çevresini, daha yaşamaya başlamadan denizden dolaşmamış olan, hayatı yaşama fırsatını asla yakalamaz; dolaşmış ama bundan bezmiş olan kötü yaradılıştır; tekerrürü seçen ise hayatı yaşar. Kelebek kovalayan bir oğlan çocuğu gibi öteye beriye koşturmaz ya da dünyanın görkemli güzelliklerini daha iyi görmek için ayakuçlarında kalkıp durmaz, çünkü o bunları bilir; ihtiyar bir kadın gibi öylece oturup anımsamanın çıkırgısını da çevirip durmaz o, sessiz sakın kendi yolunda gider, tekerrürden hoşnut olarak. Doğrusu, hiç tekerrür olmasa bu hayat ne olurdu? Zamanın her an üzerine yeni bir şey yazdığı bir kitabe ya da geçmişin bir vefat ilanı olmayı kim arzu edebilirdi? Gelip geçici her şeyden, ruhu hep yeniden yarı ödleğe, yarı ürkekçe şenlendiren bir şeyden duygulanmayı kim arzu edebilirdi? Tanrı kendisi teker-rüre isteklenmemiş olsa bu dünya asla var olmazdı. Aksi takdirde ya umudun basit planlarına uymuştu ya da her şeyi geriye çekmiş ve anımsamada muhafaza etmişti. O bunu yapmadı, bu dünya buna binaen baki kalıyor ve bir tekerrür olduğu için baki kalmaya devam ediyor. Tekerrür gerçekliktir ve yaşamın ciddiyetidir. Tekerrüre istek-

lenen kimsenin ciddiyeti olgunlaşmıştır. Bu benim şahsi fikrim, yani şu anlama da gelen münferit bir görüş: Kanepeside oturup dişlerini gıcırdatmak – ve birisi, misalen, krallık encümeni üyesi olmak ya da sokaklarda ciddi ve ağır bir edayla yürümek – ve birisi, misalen, muhterem papaz efendi olmak, saray hizmetlisi olmaktan bir nebze bile daha fazla bir yaşam ciddiyeti içermez. Benim gözümde bütün bunlar sadece komedidir ve haddizatında bazen bayağı da berbatlarındandır.

Anımsama aşkı yegâne mutlu aşktır, der bir yazar, ki bu zat, onu tanıdığım kadarıyla, arada bir parça hilekâr, bir parça sahtedir, lakin bunu, düşünceyi aşırıya kaçırıp eğer sabit enerjiyle kavranmaz ise, bir sonraki an kendini başka bir şey olarak gösterecek şekilde yapmaz. Böyle bir koyutu öyle bir tarzda ileri sürer ki, insanın ona hak veresi ve ardından bu koyutun en derin melankolinin, daha iyi ifade edilemeyecek şekilde *tek* bir satırın içine sıkıştırılacak kadar derin bir çökkünlüğün ifadesi olduğunu unutası gelir.

Bundan yaklaşık bir yıl önce, genç bir adam dikkatimi ciddi bir şekilde üzerine çekmeye başladı, zaten beni çoktandır etkileyen biriymi, zira dış görünüşü ve gözlerindeki hassas ifade bende hep büyüleyici bir etki uyandırır, başını hareket ettiriş tarzı, ifadelerindeki uçarılık beni onun nispeten daha karmaşık bir bilge tabiata sahip olduğuna ikna ettiği gibi, ses perdesindeki belli takılmalar onun, zihinsel olgunluğun da –erken dönemini yaşayan fiziksel olgunluk gibi– kendini olağan ses değişimleriyle açığa vurduğu o baştan çıkarıcı yaş döneminde bulunduğunu gösteriyordu.

Bir kahvehanede olabilecek kadar savsak ilerlemelerle onu çoktan kendime çekmişim ve beni, sohbeti birçok bakımdan melankolik yanını çelişkili bir şekilde uyaran

bir sırdaş olarak görmesini sağlamıştım, tıpkı bir Farinelli* gibi, deli kralı ayartıp saklandığı delikten çıkartmıştım ve bu, arkadaşım henüz toy ve esnek olduğundan, doğum pensi kullanmaya gerek kalmadan mümkün olabilmişti. Dediğim gibi bir yıl kadar önce deli gibi bana geldiğinde, aramızdaki ilişki böyleydi. Tavrı hareketleri bana her zamankinden daha dinç ve coşkulu geldi, iri, pırıl pırıl gözleri fal taşı gibi açılmıştı, kısacası: Sanki bambaşka biri olmuştu. Âşık olduğunu söylediğinde, bu şekilde sevilen bir kız gerçekten çok mutlu olmalı diye düşünmekten kendimi alamadım. Bir süredir âşıktı ama benden bile gizlemişti, şimdi aşkını ona itiraf etmiş ve karşılık bulmuştu. Genellikle insanlara gözlemci yaklaşmaya meyilli olsam da ona karşı böyle olabilmek benim için mümkün değildi. Kim ne derse desin, derinden âşık bir delikanlı öyle hoşlaşır ki, insan bu manzara karşısında duyduğu hazdan, gözlemlemeyi filan unuttur. Genel itibariyle, tüm duygusal kıpırtılar insanın gözlemci yanını sindirir. İnsan sadece bu kıpırtılar yokluğa çekildiğinde ve yerlerinde bir boşluk varken ya da bunlar cilveli bir şekilde gizlendiğinde gözlemlemeye meyillidir. Bir insanın tüm ruhuyla dua ettiğine tanık olan hangi kişi gözlemciliğe soyunacak kadar gayri insani olabilirdi ki? Hangi insan bundan ziyade, dua edenden yayılan temiz kalpli adanmışlığın kendine de sindiğini hissetmek istemezdi ki? Ancak insan bir rahibin kuru, yani histen yoksun bir vaaz verdiğini ve defalarca sahte, tımtırlı

* St. Georges Forge & Leuren'in aynı adlı müzikal komedisindeki başkahraman Farinelli, İspanya Kralı V. Felipe'nin melankolisini giderebilen tek kişiydi. Komedi J.L. Heiberg tarafından Dancaya çevrildi ve ilk kez 1843 yılında Danimarka Kraliyet Tiyatrosunda sahnelendi. Søren Kierkegaard'un sıkça gönderme yaptığı bir karakterdir –çn.

ve çarpık bir metinle, cemaatçe teşvik edilmediği halde, dediklerinin salt iman olduğunu, dolayısıyla onun, kendi hesabına ve muhtemelen iyi nedenlerle, şiir, sanat ve ilimde beyhude yere aradığı şeyi niteliksiz ve zarif ifadelerle değil, dua yoluyla sağladığını ifade ettiğini duyduğunda – işte o vakit insan gözünü mikroskoba yaslar, işte o vakit insan duyduğu her şeyi yutmak yerine jaluzileri kapatır, her sesi ve her kelimeyi eleştiri süzgecinden geçirir. Söz ettiğim genç insan, derinden ve içten ve zarifçe ve tevazu içinde âşıktı; ona bakmaktan aldığım hazzı uzun zamandır başka hiçbir şeyden almamıştım, zira gözlemci, olmak genelde yeterince iç karartıcıdır; insanı melankolik yapar, polis memuru olmak gibi bir şeydir ve bir gözlemci işini doğru dürüst becerirse, ona yüksek rütbeli bir polis ajanı gözüyle bakılabilir, zira gözlemcinin sanatı saklı olanı meydana çıkartmaktır. Bu genç adam lafı çok uzatmadan âşık olduğu kızı anlattı; âşıkların övgülerinde genelde olduğu gibi, yavan bir değerlendirmeden eser yoktu sözlerinde; onda, böyle bir kızı tavlayabildiği için ne zeki bir erkekmiş gibilerinden, bir tafradan eser yoktu, özgüvenden de eser yoktu – onunkişi sağlam, temiz, masum bir aşktı. Sevecen bir açıkkaalp-lilikle bana açıldı, beni ziyaretinin nedeni, bir sırdaşa, onun yanında kendiyse yüksek sesle konuşabileceği bir sırdaşa ihtiyaç duymasıydı, ama ziyaretinin asıl nedeni, o kızın yanında bütün gün oturup kalmamak ve ona külfet olmamaktı. Şimdiye kadar defalarca kızın evine kadar gitmiş, ama kendini geri dönmeye zorlamıştı. Şimdi benden ricası, birlikte bir araba gezintisine çıkmamızdı, o vakit bir şeyle meşgul olup oyalanabilecekti. Bunu ben de arzu ediyordum; bana içini açtığı andan itibaren ona kayıtsız şartsız hizmete hazır olduğumdan emin olabilirdi. Araba gelene kadar geçen yarım saat zarfında ben iş

mektuplarımı yazdım, ona da bu arada kendine bir pipo doldurabileceğini ve ortada duran bir fotoğraf albümüne göz gezdirebileceğini söyledim. Ancak onun meşguliyetin böylesine ihtiyacı yoktu, o kendiyle zaten yeterince meşguldü, sakince oturacak halde değildi, odayı ileri geri arşınlayıp durdu; yürüyüşü, hareketleri, jestleri – her şeyi zarif ve anlamlıydı, aşk ihtirasının pırıltısı yüzüne vurmuştu. Bir üzüm tanesi mükemmeliyetin zirvesindeyken nasıl saydam ve berrak olursa, meyve tam olgunluğa eriştiğinde, üzerindeki incecik zar nasıl çatlar da özsuyu incecik damarlardan nasıl dışarı sızarsa, bu gencin içindeki aşk ihtirası da aynen bu misal, neredeyse gözle görünecek şekilde üzerinden taşıyordu. Ara sıra ona, neredeyse karasevdalı bakışlarla, göz atmadan edemiyordum; zira böyle bir delikanlı göze pekâlâ bir genç kız kadar cezbedici gelebiliyor.

Sevdalılar aşk ihtirasının o tatlı kaygısını, o tatlı, müphem korkusunu mutlu bir haz içinde dışarı vurabilmek için genelde şairin kelimelerine başvurur, bu genç için de böyle oldu. Odada bir aşağı bir yukarı yürürken, Poul Møller'in "Eski Sevgili"* adlı şiirinden bir dörtlüğü tekrarlayıp durdu.

Sonra gençliğimden bir hayal gelir,
Koltuğumun yanı başına,
Senin için hasretlenirim içten içe,
Sen kadınların güneşi!

Gözleri yaşlarla doldu, kendini bir iskemleye attı, dizeyi üst üste tekrarladı. Bu sahne bende sarsıcı bir etki uyandırdı. Ulu Tanrım, diye düşündüm, ben böyle bir melankoli daha henüz yaşamadım. Gencin melankolik

* Poul Martin Møller: "Den gamle elsker," Efterladte Skrifter, I-III, Kopenhag, 1839-42, I, s. 12 –çn.

olduğunu elbet biliyordum da âşık olmanın onu böyle etkileyebilmesi! Ve yine de, anormal bir ruh hali bile, normal olarak mevcutsa nasıl da tutarlı olabiliyor! Herkes melankolik adam âşık olmalı, o vakit melankolisi olduğu gibi kaybolur diye bağırır durur. Ama bu insan sahiden melankolikse, onun için her şeyden fazla önem kazanmış olan bir şeye kendini melankolik olarak vermemesi nasıl mümkün olabilir?

O âşıktı, derinden ve içten, bu apaçıktı, yine de o birkaç gün içinde bile aşkını anımsayabiliyordu. O haddizatında ilişkiyi olduğu gibi bitirmişti. Başlarken öyle müthiş bir adım atmıştı ki, hayatın üzerinden atlayıp geçmişti. Kız yarın ölse, bu hiçbir kayda değer değişikliğe yol açmazdı, o yine kendini yerlere atardı, gözleri yine yaşlarla dolardı, şairin sözlerini yine tekrarlardı. Ne tuhaf bir diyalektik! Kız gözünde tütüyor, kendini bütün gün onun yanında kalmamaya zorluyor, yine de tüm ilişkiye istinaden, daha ilk anda yaşlı adam kisvesine bürünüyor. Bütün bunların altında bir yanlış anlama yatıyor olmalı. Çoktandır hiçbir şey beni bu sahne kadar duygulandırmamıştı. Bedbaht olacağı yeterince belirgindi, bunun ne şekilde olacağını kestirmek hemen mümkün olamasa bile, kızın da mutsuz olacağı gün gibi ortadaydı. Ama şu kadarı kesin ki, anılardaki aşk üzerine muhabbete girebilecek biri varsa, bu oydu. Anıların büyük bir avantajı vardır, şöyle ki, kayıpla başlar, dolayısıyla güvenli ve emindir, zira kaybedecek hiçbir şey yoktur.

Araba gelmişti. Strandvejen* üzerinden sahil boyunca yol aldık, sonrasında ormanın içinden geri dönecektik. Bu gence karşı, gayri ihtiyari de olsa, gözlemci bir tutum takınmış olduğumdan olacak, onun melankolisine ivme

* Kopenhag'ın kuzeyine doğru uzanan sahil yolu -çn.

katmak için bin bir deneyi, denizci tabiriyle, parakete atmadan edemiyordum. Tüm mümkün erotik ruh hallerini seferber ettim – hayır. Çevre değişiminin etkilerini araştırdım – boşuna: Ne denizin gözüpek enginliği, ne ormanın derin sessizliği ne de akşamın göz kırpan yalnızlığı onu, terk edilen sevgiliye bir nebze bile yakınlaştırmayacak olan o buhranlı hasretten çekip çıkarabildi. İşlediği hata devasızdı ve hatası başlangıçta duracağına, sona duruyor olmasıydı; ama böylesi bir hata insanın mahvıdır ve mahvı olarak da kalacaktır.

Ve ben yine de ondaki ruh halinin, erotik bir ruh hali olarak doğru olduğunu savunuyorum ve fiziksel aşkı en başında deneyimlemeyen bir adamın hiçbir zaman sevmiş olmadığı görüşümü koruyorum.

Sadece yanında bir başka ruh haline de sahip olması gerekir.

Bu yoğunlaşmış anımsama şehvani aşkın ilk başlangıçta ebedi ifadesidir, gerçek şehvani aşkın işaretidir. Ama diğer taraftan, onu kullanabilmek ironik bir esneklik gerektirir.

Bu gençte eksik olan işte buydu, ruhu bunun için fazla yumuşaktı. İlk anda insanın hayatının sona erdiği doğru olabilir de bu, ölüyü öldürebilecek ve onu yaşama dönüştürebilecek yaşam gücü de gerektirir. Şehvani aşkın şafağında, şimdiki zaman ve gelecek zaman ebedi bir ifade kazanabilmek için birbiriyle çekişme halindedir ve bu anımsama, tam da ebediliğin, şimdide olanın içine geri akışıdır, tabii anımsama sağlamsa.

Eve döndük, ona veda ettim; ama sempatim öyle bir hareketlenmişti ki, her şeyin çok geçmeden müthiş bir patlamayla neticeleneceği düşüncesini kafamdan atamıyordum.

Sonraki iki hafta boyunca onunla ara sıra benim evde görüştük. Yanılgıyı kendi de idrak etmeye başlamıştı, taptığı genç kız ona neredeyse şimdiden külfet oluyordu. Ve yine de sevdiği oydu, gönül vermiş olduğu tek insan, bir daha gönül verebileceği tek insan oydu. Diğer taraftan yine de ona gönül vermiş değildi; çünkü ona sadece hasret duyuyordu. Bütün bunlar olurken, onda garip bir değişim meydana geldi.

Mümkün olabileceğini hiç sanmadığım ölçüde bir edebi üretkenlik uyandı içinde. Şimdi her şeyi daha iyi anlıyordum. Genç kız bir sevgili değil, bu gencin içindeki şiirselliği uyandırma ve onu bir şaire çevirme fırsattı. Bu yüzden sadece bu genç kıızı sevecekti, onu asla unutamayacaktı, bir başkasını hiç sevmeyecekti ve hep sadece onun hasretini çekecekti. Bu kız onun tüm benliğine işlemişti, onun anısı ebediyen taptaze kalacaktı. O bu genç için çok şey ifade etmişti, onu şaire çevirmişti ve tam da bu nedenle, kendi ölüm ilanını imzalamıştı.

Zaman geçtikçe, genç adamın durumu giderek daha kederli bir hal aldı. Kasveti giderek her şeye hâkim oldu, fiziksel enerjisi ruhsal mücadeleler içinde tükendi gitti. Genç kıızı bedbaht ettiğini anladı ve yine de hiç suçluluk hissetmiyordu, ama tam da bu, tamamen suçsuz olarak, kızın bedbahtlığından suçlu olmak, onu kırgınlığa sevketti ve ihtirasını en akla hayale gelmeyecek şekilde harekete geçirdi. Durumu kıza olduğu gibi itiraf etmenin onu derinden yaralayacağına inanıyordu. Bu aslında ona, gayri mükemmel bir varlığa dönüştüğünü, ona artık yetersiz geldiğini, tırmandığı merdivenin bu basamağına artık ihtiyacı kalmadığını söylemek gibi olacaktı. Peki bunun neticesi ne olacaktı? Kız, onun bir başkasını sevmeyeceğini bildiğine göre, onun, ilişkilerinin anısıyla yaşayan matemli zevcesi olacaktı. Genç adam hiçbir

itirafta bulunamazdı, kızın hatırına bunu yapamayacak kadar fazla gururluydu. Kasveti onu gitgide daha bir kendine tutsak etti, yani alıkoydu ve o bu sahteciliğe devam etme kararı aldı. İçindeki tüm şiirsel özgünlük şimdi genç kızı hoşnut etmeye ve eğlendirmeye tahsis edildi; birçoğuna sağlayabileceği şeyler tümüyle ona hasredildi; genç kız gönül verildi ve öyle de kaldı, yegâne tapılan olarak, genç kızı gitgide daha derinden etkileyen o muazzam sahtelikten duyduğu korkuyla aklını yitirme raddesine gelmiş olsa dahi. Kızın varlığı ya da yokluğu onun açısından bir bakıma gerçekten anlamsızdı, içindeki buhranlı neşe sadece hayatı genç kız için cazipleştirmekten haz alıyordu. Kızın mutluluktan uçtuğu apaçıktı; zira hiçbir şeyin farkında değildi ve ona sunulan besi fazlaca lezzetliydi. Kelimenin tam anlamıyla üretken olmak istemiyordu genç adam; zira o vakit kızı terk etmek zorunda kalırdı, bu yüzden o da, kendi dediği gibi, üretkenliği bahçe makasıyla kırparak bir buket hazırladı genç kız için. Kız bir şeycik sezinlemedi. Ben böyle sanıyorum ve eğer bir genç kız bir erkeğin melankolisine hürmetsizlik edebilecek kadar bencilse, bu şaşırtıcı da olurdu. Ne var ki bu tür şeyler olabiliyor ve ben bir defasında böyle bir durumu keşfetme raddesine gelmiştim. Bir genç kız için, şairanece melankolik bir mizaç tarafından sevilme kadar baştan çıkarıcı bir şey yoktur. Vezaten o, aşkının sadakatini, genç adamdan vazgeçmek yerine ona yapışarak kanıtlayacağını düşünüyorsa, bu hayatta işi çok kolaylaştırırdı, o vakit sadık olmanın onurunun ve vicdan rahatlığının verdiği keyfi, erotik aşkın keyfiyle bir arada çıkarırdı. Tanrı her insanı sadakatin böylesinden korusun!

Genç adam bir gün bana geldi; karanlık ihtirasları büsbütün ağır basmıştı. Çılgın feveranlarla hayata, aş-

kına, sevdiği kıza lanetler yağdırdı. Bundan sonra da bir daha bana uğramadı. Kızın ona baş belası olduğunu bir başkasına itiraf ettiği için herhalde kendini affedemiyordu, şimdi her şeyi mahvetmişti, kızın gururunu beslemenin ve onu tanırtıçalaştırmanın zevkini bile. Karşılaştığımızda beni görmezden geliyor, kazara bir mecliste bir araya geldiğimizde benimle hiç konuşmuyordu, ama memnun ve kendinden emin görünmek için de belirgin bir çaba sarf ediyordu. Onu yakın izlemeye almayı tasarladım ve bu niyetle, onun astlarını, yani maiyetindekileri takibe aldım. İnsanın melankolik biriyle işi olunca, genelde en iyi bilgiyi astlarının yardımıyla ediniyor. Zira melankolik biri çoğu kez, çevresinde ona görgüsü, bilgisi ve dışsal konumu açısından en yakın olanlardan ziyade, bir uşağa, bir hizmetçiye, ailenin yaşlı, göze çarpmayan bir gediklisine açıyor içini. Bir vakitler tanıdığım melankolik bir tip vardı, bir dansçı gibi ömür sürer, etrafındakileri kandırırdı, buna herkes gibi ben de dahildim, ta ki bir berberin yardımıyla yeni bir ipucu yakalayana kadar. Berber yaşlı bir adamdı, yokluk içinde yaşıyordu, müşterilerine yalnız başına hizmet ediyordu. Berberin yoksulluğuna duyduğu merhamet, bu tipin melankolisini açığa çıkartmıştı ve berber onun hakkında başka hiç kimsenin ruhunun bile duymadığı şeyler biliyordu. Gelgelelim, genç adam beni zahmetten kurtardı, benimle yeniden temasa geçti, lakin bunu kapımın eşliğinden içeri adım atmamaya kesin kararlı olarak yaptı. Belli zamanlarda ücra yerlerde görüşmemizi önerdi. Benim kabulümdü ve bu amaçla, kale hendeklerinde baklık tutmak için iki izin belgesi aldım. Sabah erkenden orada buluştuk. Gündüzün geceyle çarpıştığı, yaz ortasında bile doğanın tir tir titrediği demde, orada yapış yapış sabah sisinin ve çiyle kaplı çimenlerin ortasında

buluştuk ve onun feryadından korkan kuşlar uçup gitti. Gündüzün galip geldiği, canlı her şeyin hayatın tadını çıkardığı, içindeki acıyla beslediği o sevdiği kızın, başını yastıktan kaldırdığı saatte, başucunda oturan uyku tanrısı ayağa kalktığı için gözlerini açtığı saatte, rüya tanrısının kız tekrar uykuya dalsın diye parmağını onun gözkapaklarına değdirdiği saatte, ona hiç beklemediği şeyi tekrar uyandığında hatırlamasın diye usulca ve nefes gibi söylediği saatte – işte o saatte birbirimize veda ettik. Ve rüya tanrısının kıza verdiği sır her ne olursa olsun, o bizim aramızda geçen şeyleri yine de düşleyemedi. Genç adamın betinin benzinin atmasında şaşılacak bir şey yok! Benim onun ve onun gibi birçoğunun sırdaşı olmamda şaşılacak bir şey yok!

Aradan yine biraz zaman geçti. Günden güne eriyip biten bu genç adamla beraber ben de gerçekten çok ıstırap çekiyordum. Ve yine de onun ıstırabına zerre kadar ortak olmadığımı esef etmiyordum; zira onun aşkında idea yine de hareket halindeydi. (Ve erotik aşkın böylesini insan yine de, Tanrı'ya şükürler olsun, hayatta nadiren görüyor, romanlarda ve öykülerde onu beyhûde yere arıyor.) Sırf hal böyle olunca, aşk anlamlılık kazanıyor ve insan erotik aşkın yaşam ilkesi bu idea olunca, eğer gerekiyorsa, insanın onun için hayatını, evet, dahası, bizzat erotik aşkı da feda etmesi gerektiğine, gerçeklik onu fazlasıyla kayırıyor da olsa, feda etmesi gerektiğine, coşkuy-la kani değilse – işte bu insan o vakit şairlikten dışlanmış olur. Ama tensel aşk ideada olunca, her hareket, her geçici iç kıpırtısı anlamsız kalmaz, çünkü ana mesele daima halihazırdadır ve o vakit, bildiğim kadarıyla, şiirsel çakışma benim burada tarif ettiğimden çok daha müthiş olabilir. Ama ideaya hizmet etmeyi istemek, ki bu, erotik

aşka istinaden, iki efendiye kulluk etmek değildir,* zahmetli de bir hizmettir; zira hiçbir güzeller güzeli, ideanın olduğu kadar müşkülpesent olamaz ve hiçbir genç kızın hoşnutsuzluğu da ideanın gazabı kadar bunaltıcı olamaz, zira her şeyden önce, bunun unutulması imkânsızdır.

Eğer genç adamın ruh hallerini ayrıntılı bir biçimde, onlara aşına olduğum kadarıyla buraya dahil etseydim, şiirsel bir şekilde pek çok alakasız konuyu –davet salonları, süslü kıyafetler, güzel manzaralar, konu komşu, hı-sım akraba– dahil etmekten söz etmiyorum bile, o vakit bu hikâye sonu gelmez bir romana dönebilirdi. Ne var ki ben bunu istemiyorum. Elbet marul yiyorum da sadece göbeğini yiyorum, yapraklarının domuzlar için olduğunu düşünüyorum; Alman oyun yazarı Lessing† gibi ben de döllemenin derin hazzını, doğumun külfetine tercih ediyorum. Eğer birinin buna bir diyeceği varsa, buyursun desin, umurumda bile değil.

Zaman geçip gitti. Genç adamın çılgın feryatlarla gün için devinim kazandığı bu gece dualarına, imkân buldukça, katıldım; zira sonra günü kızı büyülemeye hasrediyordu. Prometheus‡ akbabalar karaciğerini gagaralken, nasıl ki kehanetiyle tanrıları tutsak etmişse, bu genç de sevdiğini öyle tutsak ediyordu. Her gün her şey aynı şekilde yeniden yaşanıyordu, çünkü her gün son gündü. Ancak bu böyle devam edemezdi, onu bağlayan zinciri ısırdı; ama ihtirası ne kadar şiddetle köpürürse,

* Matta İncili 6:24: “Hiç kimse iki efendiye kulluk edemez. Ya birinden nefret edip öbürünü sever ya da birine bağlanıp öbürünü hor görür. Siz hem Tanrı’ya hem de paraya kulluk edemezsiniz.” –çn.

† Bkz. Gotthold Ephraim Lessing, *Fabeln, Vorrede, Sämtliche Schriften*, I-XXXII, Berlin, 1825-28, XVIII, s. 96 –çn.

‡ (Yun. mit.) Tanrı Zeus tarafından ceza olarak Kafkas dağlarında kayalara zincirlenen Prometheus’un her gece yeniden oluşan karaciğerini, tanrılarca görevlendirilen bir akbaba kemirirdi –çn.

şarkısı bir o kadar canlanıp coşuyor, kelamı bir o kadar hassaslaşıyor, zincir bir o kadar geriliyordu. Böylesi bir yanlış anlama üzerine gerçek bir ilişki kurmak genç adam için imkânsızdı, zira bu, kızı süreğen bir aldatmacanın insafına terk etmek olurdu. Bu keşmekeşi kıza izah etmeye kalksa, onun görünür bir kalıptan ibaret olduğunu, halbuki kendinin orada fikren, ruhen ona atfetmiş olduğu daha başka şeyler aradığını söylese, bu, kızı öyle derinen incitirdi ki, gencin haysiyeti buna karşı duruyordu. Bu her şeyden çok nefret ettiği bir yöntemdi. Ve burada haklıydı da. Bir genç kızı aldatmak ve baştan çıkarmak adiliktir. Lakin insanın, kendini bir alçak durumuna bile düşürmeden, bir genç kızı ideal olmadığı fikriyle beslemek ve birinin esin perisi olduğu fikriyle avutmak suretiyle dâhiyane bir ricat yaparak, öylece bırakıp gitmek adilikten de ötedir. İnsanın bir kızı tatlı sözlerle kandırmakta pratiği varsa, böyle bir şey elbet mümkün olabilir, kız zor bir zamanında olur da böyle bir şeyi sineye çekebilirse, o vakit insanın yaptığı yanına kâr kalır, zararsız, hatta cana yakın biri olur, ve bundan sonra da kız, netice itibariyle, aldatıldığını bilenden de daha derinen incitilmiş olur. Dolayısıyla, başlamış olsa bile, eyleme dönüştürülemeyen her aşk ilişkisinde, duyarlılık hepsinin içinde en incitici olanıdır ve erotik göze sahip olan ve ödleک olmayan kişi, duyarsız ve densiz olmanın, kızı el üstünde tutabilmek için elinde kalan son çare olduğunu kolayca görür.

Bu ıstıraplara mümkünse son vermek için ben de onu var gücüyle en azamiye cüret etmeye teşvik ettim. Mühim olan, bir birlik noktası bulmaktan ibaretti. Ona şunu önerdim. Her şeyi toptan yok ediniz, kendinizi tek zevki maskara etmek, yoldan çıkartmak ve aldatmak olan iğrenç bir insana dönüştürünüz. Bunu yapabilirsiniz, bir

denge sağlanmış olur; hal böyle olunca, genç kızın karşısında size daha üstün bir hak bahşeden –ki bu, insanların genellikle sözde sıradışı bir kişiliğe atfetmeye meyilli olduğu bir şeydir– estetik farklar da artık söz konusu olamaz; galip genç kızdır, o kesinlikle haklıdır, siz kesinlikle haksızsınızdır. Ama bunu çok aniden yapmayınız; zira bu onun aşkını alevlendirir o kadar. Mümkünse, ilk önce kıza karşı bir parça sevimsiz olun. Alaycı olmayın, bu onu zıvanadan çıkarır. Hayır, dengesiz, laklakçı, zırva dolu olun, bir gününüz bir gününüze uymasın, lakin bunu ihtirassız olarak, tam bir haylaz gibi, lakin işi sallapatılığa vardırmandan yapınız, zira, tam aksine, dışsal dikkatlilik her zamanki kadar yoğun, ancak tüm içsellikten yoksun bir ofis işine dönmeli. Erotik aşkın olanca arzusunun yerine, sürekli olarak, ne kayıtsızlık, ne şehvet olan, orta karar bir hastalıklı sözde-tensel aşk sahneleyin; bırakın arz ettiğiniz manzara, kutsal yağ sürünen bir adamı seyretmek kadar sevimsiz olsun; ancak bunu yapacak gücünüz yoksa işe hiç başlamayın, yoksa ayvayı yediniz demektir; zira mesele onun sevilip sevilmediğine gelince, bir genç kız kadar zeki başka hiç kimse olmadığı gibi, *exstirpatoren*'i* –yani hasta bir uzvu kesmekte kullanılan alet– kullanmak kadar güç bir iş de yoktur. Umumiyetle, bu aleti hakkıyla kullanmayı yalnız zaman bilir. Bütün bunlar devreye girdiğinde beni arayabilirsiniz, ben işin geri kalanını hallederim. Yeni bir aşk macerası, şöyle şairane olmayan tarafından bir macera yaşadığınız söylentisini yayınız; zira aksi takdirde onu sadece isteklendirmiş olursunuz. Aklınıza böyle bir şey gelemeyeceğini iyi biliyorum; zira ikimiz de –salt şiirsel

* (Alm.) Tarladaki yabancı otları köklerinden oyup çıkararak temizlemek için kullanılan eski bir tarım aleti. Bir tür tırmık –çn.

ilişkiyi gerçek aşka çevirmeniz imkânsız olsa bile– bu kızın, sevdiğiniz biricik insan olduğunu kesinen biliyoruz. Bu söylentinin ardında bir gerçek payı olmalı, ben bunun icabına bakacağım. Semtten bir kız seçeceğim ve onunla bir şey ayarlayacağım.

Bu plana sadece genç adamın yüzü suyu hürmetine kalkışmıyordum ama sevdiği kıza zaman içerisinde olumsuz bakmaya başladığımı da inkâr edemem. Nasıl olur da hiçbir şey fark etmez, genç adamın ıstırabını, sebebinin ne olabileceğini hiç sezmez, seziyor ise nasıl hiçbir şey yapmaz, genç adamın ihtiyaç duyduğu ve kendisinin ona sunabileceği ve sunan kişi kendisi olunca, genç adamın haliyle kurtarıcısı olacak şeyi, yani özgürlüğü vermek için nasıl olur da hiçbir girişimde bulunmaz; halbuki o vakit yüce gönüllüğüyle erkeğin karşısında yeniden üstünlük kazanırdı, incitilmezdi! Bir genç kızda her şeyi affedebilirim de kendi aşkının misyonu hakkında yanılğıya düşmesini asla affedemem. Bir kızın aşkı fedakâr değilse, bu kız kadın filan değil, maço erkeklerdendir ve o vakit de onun, intikamın veya kahkahanın eline düşmesini – yani içine atılmasını– sağlamak benim için her zaman bir keyif olur. Bir komedi yazarı için ne de biçilmiş kaftan bir konu olurdu, böyle bir sevgiliye, erotik aşkın daha en başında, erkeğin kanını emdirtmek, ta ki erkek ıstırap ve umutsuzluktan kızla birlikte yere yığılana dek, sonra da böyle bir sevgiliyi Mozart'ın *Don Giovanni* operasındaki Elvira gibi sahneye çıkartmak, onu bu rolde şaha kaldırtmak, duygudaş eş dostun, haline gözyaşı döktüğü bir Elvira, aldatılmışlar korosunun primadonnası olan bir Elvira, hayatına mal olacağı ayan beyan ortada olan erkek milletin vefasızlığı hakkında büyük bir tumturakla konuşabilen bir Elvira, her yaptığını büyük bir özgüven ve cesaretle yapan, öyle ki, kendi vefakârlığının neredey-

se sevdiğinin hayatına kastedecek şekilde ayarlanmış olduğu, yarım saniyecik bile aklına takılmayan bir Elvira. Kadın vefası haşmetlidir, özellikle reddedildiğinde. Ve her zaman gizemli ve akıl sır ermezdir. Kızın sevgilisi, o kadar ihtiyaç duysa da, kıza tek bir öfkeli söz sarf etmeyecek haletiruhiyeyi muhafaza etmiş ve kendini, kızı etkilemek, oyuna getirmek ve onda erkek tarafından alçakça aldatıldığı düşlemini güçlendirmek yoluyla daha manevi bir intikamla sınırlamış olsa, durum paha biçilmeyecek derecede gülünç olurdu. Eğer kızla durum bu şekilde ilerlerse ve genç adam benim planımı uygulayabilirse intikamın ona feci bir darbe vuracağını kıza temin edebilirim ve yine de bu, sadece şiirsel bir adaletle olur. Zira genç adam elinden gelenin en iyisini yaptığına kanidir ve eğer kız bencil biriyse, genç adamın yöntemi kıza en büyük acıyı vermek için ayarlanmıştır.

Genç adam dünden razıydı ve planımı olduğu gibi onayladı. Bir modaevinde aradığımı buldum, gencecik, oldukça güzel bir kız, planıma dahil olmasına karşılık olarak, bundan böyle bakımını benim üstleneceğimi vaat ettim ona. Genç adam umumi yerlerde bu kızla boy gösterecek, ara sıra onu ziyaret edecekti ki, arada bir duyudaşlık olduğuna hiç şüphe kalmasın. Bu amaçla kıza bir apartman dairesi bulup oraya yerleştirdim, binanın içinden geçen bir pasaj iki sokağı birbirine bağlıyordu ve bu suretle genç adamın akşam saatlerinde oradan şöyle bir geçmesi hizmetçi kızlara vesaire delil temin etmesi ve bir dedikodu başlatması için yeterli olacaktı. Her şey rayına oturunca, sevilen kızın genç adamın bu yeni ilişkisinden habersiz kalmamasının icabına bizzat ben bakacaktım. Terzi kız öyle çirkin de değildi, ama sevilen kızın, kıskançlığı bir kenara bırakırsak, böyle birinin ona tercih edilmiş olmasına şaşırabileceği ayarda biriydi. Sevilen

kıza göz koymuş olsaydım, terzi kızın elbet daha farklı olması gerekirdi, ama bu hususta hiçbir şeyden emin olmadığımından ve ayrıca bu genç erkeğe karşı içten pazarlıklı olmamak açısından, tamamen genç adamın yöntemine hizmet edecek bir seçim yapmıştım.

Terzi kız plana bir yıl süreyle dahil olacaktı, sevilen kızı faka bastırabilmek için ilişkinin bu süre zarfında ayakta kalması gerekiyordu. Bu süre zarfında genç adam, mümkünse, şairlikte bir atılım yapmaya da çalışacaktı. Bunda muvaffak olursa, o vakit bir *redintegratio in statum pristinum*, yani eski durumun yeniden tesisi söz konusu olabilirdi. O yıl zarfında genç kız da mühim olanı yapacak, kendini ilişkiden sıyırma fırsatı bulacaktı, genç adam ona böyle bir işin sonucuna dair belirsiz bir talimat vermemişti. Kız, tekerrür vakti geldiğinde, yorgun düşmüşse, n'olacak ki, tabii, o vakit erkek yine de mağrur, yüce gönüllü hareket etmiş olacaktı.

Her şey bu şekilde düzenlendi. Ben ipleri çoktan elime almıştım ve ruhum alınacak netice hakkında alışılmadık bir heyecan ve endişe içindeydi. Genç adam benden uzak durmayı seçti, onu bir daha hiç görmedim. Planı uygulayacak gücü yoktu. Ruhu ironinin esnekliğinden yoksundu. İroninin sessizlik yeminini edecek, onu tutacak gücü yoktu ve hayatta bir yere varabilenler sadece sükût edenlerdir. Bir tek gerçekten sevebilen kişi, bir tek o, insandır, bir tek aşkına herhangi bir ifade verebilen kişi, bir tek o sanatçıdır. Bir başlangıç yapmamış olması bir bakıma belki doğruydı; zira maceranın kâbuslarına güç bela göğüs gerebilirdi ve ben daha en baştan korkuya kapılmıştım, çünkü bir sırdaşa ihtiyacım vardı. Sadece sükût edenler bilindik alfabe kadar harfe sahip bir alfabe keşfeder, bu suretle her şeyi kendi hırsız diliyle –yani kendine ait o gizli kapaklı, akıl ermez dille– ifade edebilir

ve o zaman hiçbir iç çekiş onun hırsız dilinde buna denk gelen kahkahaya sahip olmayacak kadar derin olmadığı gibi, hiçbir dua da o dilde talebe cevap verecek bir nükteye sahip olmayacak kadar sırnaşık değildir. Bu kişi için aklını yitirecek gibi olduğu bir an gelecektir, ama bu, ne kadar dehşet verici de olsa, sadece bir andır. İnsanın gece saat on bir buçuk ve on iki arasında çıkan ateşi gibidir ve saat birde insan her zamankinden daha dinç bir şekilde iş yapar. Ve insan bu çılgınlığa katlanabilirse büyük ihtimalle galip gelecektir.

Lakin, burada oturmuş, bana nakledilmiş olan şeyleri, anımsama aşkının bir erkeği aslında mutsuz ettiğini göstermek için, uzun uzadıya anlatıp duruyorum. Genç dostum tekerrürden anlamıyordu, ona inanmıyordu ve bunu kuvvetle istemiyordu. Onun kötü kaderi kızı gerçekten sevmesiydi, ama onu gerçekten sevebilmesi için, ilk önce, içine düştüğü o şiirsel karmaşadan çıkartılması gerekiyordu. Bunu kıza itiraf edebilirdi; insan bir genç kıızı uzaklaştırmak –yani sepetlemek– istediğinde, bu haliyle gayet münasip bir durumdur. Ancak o bunu istemiyordu. Bunun hatalı olduğu hususunda ben de onunla tamamen hemfikirdim. Genç adam bu suretle genç kıızı kendi yetkisi –yani önderliği– altında var olma olasılığından mahrum etmiş olacağı gibi, kendisini de muhtemelen genç kızın nefretine olduğu kadar içinde giderek artan o, berbat ettiğim şeyi telafi etmeyi acaba hiç başaracak mıyım, korkusuna da hedef olmaktan muaf tutmuş olacaktı.

Genç adam tekerrüre inanmış olsa, böyle bir insandan neler olmazdı ki? Böyle bir insan hayatta hem de ne biçim bir içsellığe ulaşmazdı ki?

Ancak esasen zamanın içinde istediğimden daha fazla ileriye gitmiş bulunuyorum. Tek niyetim genç adamın, geniş anlamda, anımsamanın yegâne mutlu aşkının hü-

zünlü şövalyesi olduğunun netlik kazandığı ilk dakikayı tasvir etmektir. Okurlarım bana belki de genç adamın, hatıralarla kendinden geçmiş, yüreği Poul Martin Møller'in dizesiyle tamamen *ging im über* –yani galebe çalınmış– halde odamdan içeri girdiği, kızın yanında bütün gün oturmamak için kendini yadsımak zorunda kaldığını bana itiraf ettiği o ânı bir kez daha düşünme izni bahşedecektir. Aynı dizeyi o akşam birbirimizden ayrılırken de tekrarladı. Bu dizeyi unutabilmem asla mümkün olmayacak, evet hatta, buna kıyasla, genç adamın ortadan kayboluşunun anısını, onun ortadan kayboluşunun ben de uyandırdığı korkunun hatırasından da, onun ortadan kaybolduğu bilgisinin geldiği andaki korkumun hatırasından da çok daha kolayca kökünden söküp atabilirim. Ben böyle yaratılmışım bir kere, ruhum, önsezinin ilk ürperişiyle, gerçeklikte görünür kılınması çoğu kez uzun zaman gerektiren bütün neticelerin üzerinden aynı anda geçivermiş. Önsezinin konsantrasyonu asla unutulmuyor. Ben bir gözlemcinin bu yaratılıştaki olması gerektiğine inanıyorum ama insan bu yaratılıştaysa, o vakit daha çok acı çekiyor. İlk an genç adamı neredeyse bayılma radde-sine gelecek kadar boğabilir, ama idea onu bu bembeyaz kesilişle döller ve o bundan böyle, bulgu raporunda bir açıklamadır, gerçeklik için. Bir erkekte, ideanın ona münasip oranda gelebileceği dişilik olmayınca, ki bu her zaman döllemek –yani doğurganlaştırmak– anlamına gelir, o vakit gözlemcilikte ondan bir hayır gelmez, zira bütünü bulgulayamayan kişi aslında hiçbir şeyi bulgulayamaz.

O akşam ayrıldığımızda ve onun tahammülsüzlüğüne göre fazlasıyla ağır geçen zamanı öldürmekte ona yardımcı olduğum için bana teşekkür ettiğinde, işte o vakit kendi kendime şöyle düşündüm: Acaba genç kıza her şeyi anlatacak kadar açıkyürekli mi ve kız bu neden-

le onu daha da çok mu sevecek? Bunu yaptı mı acaba? Bana akıl danışsaydı, onu buna karşı uyarırdım. Derdim ki: “Başlangıçta sert olunuz, salt erotik bakış açısından bu en akıllıcası olur; tabii ruhunuz düşüncelerinizi daha ulvi bir mecraya yöneltecek kadar ciddi ve içten değil ise.” Öyle dediyse bile, akıllıca hareket etmedi. Genç kızları gözleme, onların sohbetlerini gizlice dinleme fırsatı bulmuş her kimse, sık sık şu alışıldık lafları duymuştur: “N.N. iyi bir insan ama sıkıcı; ama F.F., o öyle ilginç ve iç gıcıklayıcı ki.” Küçük bir bakirenin ağzından bu lafları her duyduğumda içimden şöyle geçirmişimdir: “Utanmalısın; bir genç kızın bu tarz konuşması ne teessüf edici bir durum!” Eğer bir erkek kendini ilginç olanda kaybetmiş olsa, onu bir genç kızdan başka kim kurtarabilir? Ve böyle yapmakla günah işlemiş de olmaz mı? Söz konusu kişi ya bunu yapacak yeterlilikte değildir ve o vakit bunu talep etmek tatsız olur ya da bunu yapabilecek yeterliktedir ve sonra ... zaten bir genç kız özellikle de ilginç olanı hiç uyandırmayacak kadar dikkatli olmalı; bunu yapan kız her zaman kaybeder, idea açısından bakıldığında; zira ilginç olan hiçbir zaman tekerrür edemez; bunu yapmayan kız her zaman galip gelir.

Altı yıl önce kırsalın içlerine uzanan bir gezideydim, sekiz mil yol aldıktan sonra öğle yemeği için bir handa mola verdim. Zevkli, lezzetli bir öğle yemeği yiyip sofradan kalkmış, elimdeki fincanda buram buram tüten kahvenin harika kokusunu içime çekerekten öylece duruyordum ki, genç ve güzel bir kız geçti pencerenin önünden, canlı ve sevimli bir şey ve hanın avlusundan içeri saptı, ben de bundan onun bahçeye gireceği sonucunu çıkardım. Serde gençlik var – kahvemi yudumladım, bir sigara yaktım ve tam kaderin işaretini ve kızın izini sürmeye girişecektim ki, kapım çalındı ve içeriye kim girdi

dersiniz – o genç kız. Kibar bir reveransla beni selamladı, avluda duran faytonun bana ait olup olmadığını sordu, acaba Kopenhag’a doğru mu gidiyordum, acaba benimle birlikte gelebilir miydi? Tavrında, hareketlerinde öyle bir tevazu ve yine de öyle mükemmel bir kadınsı asalet vardı ki, bu bana işin ilginç ve iç gıcıklayıcı yanlarını unutturmaya yetti. Ve yine de haddizatında, sekiz millik yolu, arabacısı ve uşağı olan kendine ait bir faytonda, genç kızla beraber yolculuk etmek ve haliyle duruma tamamen hâkim olmak, onunla bir bahçede rastlaşmaktan çok daha ilginçtir tabii. Ama kanaatime göre, benden de daha pervasız biri bile olsa buna özenmezdi. Kızın, kendini benim elime teslim etmekle gösterdiği itimat, tüm kadınsı zekâ ve tilkiliklerden çok daha iyi bir korunaktı. Velhasıl birlikte yola çıktık. Erkek kardeşiyle ya da babasıyla birlikte yolculuk ediyor olsa, bundan daha güvende olamazdı. Ona karşı suskun ve mesafeli durdum, sadece o bir laf ettiğinde, nazik ve candan davrandım.

Arabacım yolu hızla katetme talimatı almıştı. Her durakta beş dakika mola verildi. Ben de arabadan indim, serinletici bir içecek ister miydi diye mütevazıca sordum, uşağım da benim arkamda mütevazıca durdu. Başkente yaklaşıncı, arabacıya bir yan yola sapmasını söyledim; orada arabadan indim, kız bir gören eden olursa zor durumda kalmasın diye, Kopenhag’a kadar yarım mil mesafeyi yaya katettim. Kimin nesi olduğuna, nerede oturduğuna, bu ani yolculuğunun sebebinin ne olabileceğine dair hiçbir bilgi istememiştim, ama bu kız içimde, masum da olsa bir merakla, birine rahatsızlık vermeyi kendime hak görmediğim, hoş bir anı olarak kaldı. İlginç olana istek duyan bir genç kız kendi tuzağına er geç kendi düşer. İlginç olana istek duymayan bir kız tekerrüre inanır. Aslen böyle olan şanlansın, zamanla böyle olan şanlansın.

Yine de bütün bunları tekerrür münasebetiyle söylediğimi bir kere daha söylemek zorundayım. Tekerrür, bulgulanması gereken yeni kategori oluyor. Yeni felsefe hakkında az çok bir şey bilen ve Yunan felsefesinden tamamen habersiz olmayan kişi rahatça görecektir ki, bu kategori tam da Eleacılarla, yani antik Yunan'ın Elea okulu filozoflarıyla, Heraklitos' arasındaki ilişkiyi ve tekerrüre yanlışlıkla dolayım dendiğini açıklar. Hegel felsefesinde dolayım üzerine bunca fırtına estirilmiş, bu kalem altında şan ve şerefe nail olmuş bunca boş retorik laf sarf edilmiş, bunca gevezelik edilmiş olması inanılacak gibi değildir. Dolayım üzerinde daha derinlemesine düşünmek ve Yunanlara insaf gösterilip biraz prim verilmesi daha iyi olurdu. "Varlık" ve "hiçlik" teorisinin Yunan yorumu, "ânın," "var olmamanın" Yunan yorumu vs Hegel'i gölgede bırakır. Dolayım [*mediation*] yabancı kökenli bir kelimedir, tekerrür [Dan. *gentagelse*] güzel bir Danca kelimedir ve Dancayı böyle bir felsefi terim münasebetiyle kutlarım. Zamanımızda, dolayımın nasıl meydana geldiği, iki *moment*'in[†] hareketi sonucu mu olduğu ve hangi anlamda zaten bunların içinde mevcut bulunduğu, yahut eklenen yeni bir şey mi olduğu ve o takdirde bunun nasıl vuku bulduğu hakkında bir izah yapılmıyor. Bu açıdan, modern "geçiş" kategorisine tekabül eden *kinesis* kavramının Yunan refleksiyonu son derece dikkate şayandır. Tekerrürün diyalektiği kolaydır, çünkü tekerrür ettirilen şey olup geçmiştir, yoksa tekerrür ettirilemezdi, ama tam da olup geçmiş olması, tekerrürü yeni hale getirir. Yunanlar, bilgi tümüyle anımsamadır dediği

* Eleacıların aksine, Heraklitos hiçbir şeyin var olmadığını, her şeyin değişimden ibaret olduğunu, her şeyin kendi karşısına dönüştüğünü savunurdu –çn.

† (Dan.) momentum, etmen –çn.

vakit, var olan tüm varoluş daha önce de var olmuştu demiş oluyorlardı, insan hayat bir tekerrürdür dediği vakit, “Var olmuş olan tüm varoluş şimdi var olmaya başlıyor,” demiş olur. Eğer insanda anımsamanın veya tekerrürün kategorisi yoksa, o vakit tüm yaşam boş ve anlamsız bir kuru gürültünün içinde çözünüp gider. Anımsama pagan* hayat görüşüdür, tekerrür modern hayat görüşüdür; tekerrür metafiziğin ilgi alanı ve bir o kadar da metafiziğin kurucularının ilgi alanıdır, tekerrür her etik bakış açısının maksimi, tekerrür her dogmatik meselenin *conditio sine qua non*[†] bir koşuludur.

Herkes tekerrüre dair burada denilenler hakkında istediği gibi hüküm verebilir, bunu burada ve bu şekilde söylemem hakkında da istediği gibi hüküm verebilir, zira ben, Hamann'ın[‡] izinden giderek, “Mit mancherlei Zungen mich ausdrücke, und die Sprache der Sophisten, der Wortspiele, der Creter und Araber, Weissen und Mohren und Creolen rede, Critik, Mythologie, rebus und Grundsätze durch einander schwatze, und bald *kat'anthropon* bald *kat'exochen* argumentire;” yani: “Kendimi birçok dille ifade ediyorum ve her şeyi mümkün mertebe birbirine karıştırıyorum: Sofistlerin dilini, kelime oyunlarını, Giritlilerin ve Arapların, beyazların ve fellahların ve Kreollerin tenkidini, mitolojiyi, ikilemleri ve ilkeleri ve kâh insani idrak gücüyle *kat'anthropon*'u, kâh olağanüstü bir zekâyla *kat'exochen*'i uslamlıyorum.” Dediklerim

* Buradaki kullanımıyla, aynı zamanda Hıristiyan ya da Yahudi olmayan halk gruplarını kastediyor –çn.

† (Lat.) Vazgeçilmez, gerekli şart –çn.

‡ Alman filozof yazar Johann Georg Hamann (1730-1788). Hamann Aydınlanma çağıının mantığa olan iyimser inancına ve rasyonel düşüncenin gelişmesine karşıydı. Hamann için mantık, inancın üzerindeydi. Yaşama anlam veren inançtı ve her insan için kişisel ve varoluşsal bir inanç edinim tarzı mevzu bahisti –çn.

sırf yalan olmadığı sürece, fikrimi sistemli bir bilirkişiyeye arz etmekle belki en doğrusunu yapardım, belki bundan bir şey çıkabilir, sistemde bir markaj – mükemmel fikir! O vakit beyhude yaşamamış olurum!

Tekerrürün bir şey için taşıdığı anlama gelince, o vakit kendini bir tekerrürün suçlusu haline getirmeksizin çok şey söylenebilir. Hukuk profesörü Tage Algreen-Ussing'in* vaktiyle 28 Mayıs kutlamalarında yaptığı bir konuşmada zikrettiği bir ifade hoşla gitmeyince ne yapmıştı? Her zamanki gibi sebatkâr ve *gewaltig*† olan profesörümüz yumruğunu masaya indirip şöyle demişti: “Tekrar ediyorum.” Yani o vakit bununla, dediği şeyin tekerrüründen kazançlı çıktığını kastetmişti. Birkaç yıl önce bir rahibin iki ayrı kutlamada aynı konuşmayı yaptığına kulak misafiri oldum. Eğer profesörün fikrinde olsaydı, ikinci kez vaiz kürsüsüne çıktığında, kürsüye yumruğunu indirip şöyle derdi: “Önceki pazar dediklerimi tekrarlıyorum.” Bunu yapmadı ve hiçbir tepkide bulunmadı. Profesör Ussing'in fikrinde değildi ve kim bilir, belki sayın profesör de artık, tekrar tekrar tekrarlamamanın konuşmasına iyi geldiği fikrinde değildir. Bir saray eğlencesi sırasında kraliçe bir hikâyeye anlatmış, tüm saray erkânı, sağır bir bakan da dahil olmak üzere kahkahalarla gülmüştü ve bu zat sonra ayağa kalkıp kendine de bir hikâyeye anlatma lütfu bahşedilmesini istirham etmiş ve o da tıpkı aynı şeyi anlatmıştı. Soru: Bu zat tekerrürün anlamına dair hangi bakışa sahipti? Okulda bir öğretmen, “Jespersen'in yerinde rahat oturmasını ikinci kez tekrarlıyorum,” dediğinde ve aynı Jespersen tekrar rahatsız ettiği için bir ihtar aldığı anda, o vakit tekerrürün anlamı tamamen zıttır.

* Hukukçu ve politikacı Tage Algreen-Ussing (1797-1872) basın özgürlüğünün ateşli bir savunucusuydu –çn.

† (Alm.) Kudretli –çn.

Yine de kendimi böyle örneklerle daha fazla meşgul etmeyecek, onun yerine tekerrürün imkân ve anlamını deneyimlemek üzere çıkmış olduğum keşif gezisinden söz etmeye geçeceğim. Herkesten habersiz (bin bir türlü la-kırdı beni deneyimi uygulamaktan âciz kılmasın ve bir başka yolla beni tekerrürden usandırmasın diye) buharlı vapurla Stralsund'a gittim ve Berlin'e giden *Schnellposten*'de* bir yer ayırttım. Bilirkişiler arasında, bir at arabasında hangi yerin daha rahat olduğu hususunda farklı fikirler dolaşır; benim *ansicht*'im† şöyle: Hepsi perişanlığın daniskası. Geçen sefer arabanın hemen ön kapısının oradaki tahta bankta, koridor tarafında (birçokları burayı büyük ikramiye addeder) bir yer ayırtmışım ve otuz altı saat boyunca öbürleriyle diz dize, öyle zangır zangır zıplayıp durmuştum ki, Hamburg'a vardığımda, yalnız aklımdan değil, bacaklarımdan da olmuştum. Arabada altı kişiydik ve otuz altı saat boyunca birbirimize kaynayıp tek vücut olduk ve ben Molboer'ların‡ başına gelenler hakkında daha iyi bir fikir sahibi oldum; *Bene-ne*§ hikâyesinde anlatılır, öyle uzun zaman diz dize oturmuşlar ki, sonra kendi bacaklarını tanıyamamışlar. Hiç olmazsa, daha küçük bir vücuda bir uzuv olabilme umuyla, bu sefer kendime kompartımandan bir yer ayırttım. Bu bir değişiklikti. Ancak aynı şey yeniden tekrarlandı. Postilyon¶ kalkış işareti verdi. Gözlerimi yumdum, kendimi umutsuzluğa teslim ettim ve böyle durumlarda

* Ekspres sefer yapan büyükçe at arabası –çn.

† (Alm.) Görüşüm –çn.

‡ Danimarka'nın Mol yarımadası sakinleri. Laz fıkralarına benzer tarzda fıkra ve kısa hikâyelere konu olmuşlardır, kendilerine has kimi zaman sivri, kimi zaman pratik zekâ sergileyen şaka ve espri-leriyle bilinirler –çn.

§ (Dan.) Bacaklar –çn.

¶ At arabasının sürücüsü –çn.

düşündüklerimi düşündüm: Dayanabilecek misin, Berlin'e cidden varabilecek misin? Orasını Tanrı bilir ve şayet varabilirsen, artık insan olabilecek misin, kendini bir başınalığın yalınlığında kapıp koyvermeyi becerebilecek misin veya daha büyük bir vücuda uzuv olduğunun hatırasını koruyabilecek misin?

Velhasıl Berlin'e vardım. Bir tekerrürün mümkün olup olmadığından emin olabilmek için de doğruca daha önce geldiğimde kaldığım yere seğırttim. Duygudaş her okuruma, evvelki sefer Berlin'deki en güzel dairelerden birinde kalmaya muvaffak olduğuma dair güvence verebilirim, buna şimdi, başka birçok daire gördükten sonra, daha kesin eminim. Gendarmenmarkt Meydanı şüphesiz, Berlin'deki en güzel yer; Schauspielhaus ve o iki kilise* bilhassa ay ışığında pencereden göze harikulade görünür. Bunların anısı, yolculuğa çıkmamda hayli rol oynamıştı. Gazla aydınlatılan binanın merdivenlerinden birinci kata çıkarsın, küçük bir kapıyı açarsın, kendini antrede bulursun. Sol tarafında kalan bir cam kapı küçük bir odaya açılır. Doğruca ilerleyince, bir ön salona girersin. Buradan iki odaya geçilir, birbirinin tıpatıp aynısıdır, öyle ki insan aynaya bakınca odayı çift görür. İçte kalan oda zevkle ışıklandırılmıştır. Bir yazı masasının üstünde bir şamdan durur, tam yanında da hafif ve zarif dizaynı, kırmızı kadife döşemeli bir koltuk. Önde kalan odada ışık yoktur. Burada ayın solgun ışıkları iç odadan vuran sert ışıkla birbirine karışır. Pencerenin yanında bir iskemleye oturursun, dışarıdaki koca meydanı seyrederdin, gelen geçenlerin duvarların üzerinden hızla kayan gölgelerini görürsün, her şey bir sahne dekoruna dönüşür. Ruhun arka planında hayali bir gerçekliğin soluk ışıkları

* Französische Kirche ve Neue Kirche –çn.

kıpırdaşır. İnsanın içinden paltosuna sarınmak, duvarın önünden usulca süzölmek gelir, kaçamak bakışlarla, her bir sese dikkat kesilerek. İnsan bunu yapmaz, sadece gençleşmiş nefsinin yaptığını görür. Sigarasını bitirmişti; iç taraftaki odaya çekilir, çalışmaya başlar. Vakit gece yarısını geçer. Işıkları söndürür, gece için başucunda duran küçük mumu yakar. Ay ışığı katıksız galip gelir. Tek bir gölge göze daha koyu görünür, tek bir ayak sesinin kaybolması daha uzun vakit ister. Bulutsuz gök-kubbe öyle hazin ve hülyalı düşüncelere dalmış görünür ki, sanki dünyanın sonu gelip geçmiş de gökyüzü artık sakın kafayla kendiyle ilgileniyormuş gibidir. Yeniden ön salona çıkar, antreye, sonra o küçük odaya girer, uyur – uyuyabilen şanslılar grubuna dahilse.

Heyhat! Burada da hiçbir tekerrür mümkün olmadı. Ev sahibim eczacı bey, *er hatte sich verändert* –Almanların bu tabiri kullandığı gibi kısa ve öz anlamda ve bildiğim kadarıyla “kendini değiştirmek” Kopenhag’ın belli sokaklarında benzeri bir anlamda kullanılır– yani diğer bir deyişle, ev sahibi bey evlenmişti. Onu tebrik etmek istedim ama Almancam, gerektiğinde bir iki kelime edebilsem de, böyle bir duruma münasip deyimleri el altında bulunduracak kadar kuvvetli olmadığı için beden dilimi kullanmakla yetindim. Elimi kalbimin üstüne koydum ve ona, nazik bir sempatiyle baktım. Elimi sıktı. Bu suretle birbirimizi anladıktan sonra, evliliğin estetik geçerliliğini kanıtlamaya geçti. Bunu harikulade başardı, ay-nen geçen sefer bekârlığın mükemmelliğini kanıtlamaya çalıştığı anda olduğu kadar iyiydi. Almanca konuşurken, dünyanın en lütufkâr insanıyım dır ben.

Sabık ev sahibim yine de bana hizmet vermeye gönüllüydü ve ben de onda kalmaya gönüllüydüm; böylelikle bir odayı ve antreyi tuttum. İlk akşam eve dönüp ışıkları

yaktığımda şöyle düşünmüştüm: Heyhat! Heyhat! Heyhat! Tekerrür bu mu? Ruh halim tamamen bozuldu ya da öyle isterseniz, günün tam da gerektirdiği ruh halindeydim; çünkü kader Berlin'e gelişimi *allgemeine Buss- und Bettag*'a, yani 4 Mayıs'a, Büyük Dua Gününe rast getirmişti. Berlin perişan haldeydi. Gerçi millet birbirinin gözüne külleri savura savura: *Memento o homo! Quod cinis es et in cinerem vevvertaris*,* yani "Hatırla, ey insanoğlu, tozdan ibaretsin ve toza geri döneceksin," deyip durmuyordu ama, buna rağmen tüm şehir toz bulutu içindeydi. Önce bir hükümet önlemi olduğunu düşündüm, ama daha sonra bu musibetin sorumlusunun rüzgâr olduğuna ve kimseyi kale almaksızın, kendi hevesine veya kötü huyuna göre hareket ettiğine kanaat getirdim; zira Berlin'de en azından günaşırı Kül Çarşambası† vardır. Ancak küllün benim konumla ilgisi çok az. Bu tespitim "teker-rür"le bir ilgisi yoktu; geçen sefer Berlin'deyken böyle bir durumla karşılaşmamıştım, herhalde kış olduğu içindi.

İnsan ikametinde rahat, ferah bir ortam bulunca, ileri atılabileceği sabit bir noktaya, kabuğuna çekilebileceği, avını tek başına parçalayıp yutacağı güvenli bir barınağa sahip olunca –ki bu benim özellikle kıymet verdiğim bir şeydir, zira ben de etoburların bazıları gibi, birileri seyrederken yiyemem– o vakit insan şehirde görmeye değer ne varsa, onları daha yakından tanıyor. İnsan eğer *ex professo* bir gezgin ise, yani başkalarının koklamış oldu-

* İngiliz besteci ve organist William Byrd'ün (1539-1623) *Memento Homo* adlı madrigalinden bir pasaj; Apokrif, Sirak Kitabı: 17:31; Eyüp Kitabı 34:15 –çn.

† Paskalyadan önce gelen büyükperhizin ilk çarşambası. Bu güne Kül Çarşambası denmesinin sebebi, küllerin kutsanıp kilise cemaatinin üzerine serpilmesiydi. Bu suretle kişiye bir gün küle dönüşeceği hatırlatılır ve zamanı varken alçakgönüllü olması ve günahlarından vazgeçmesi konusunda nasihat edilmiş olur –çn.

ğu her şeyi bir koklamak, görmeye değer şeylerin adlarını günlüğüne yazmak ve bunun karşılığında kendininkini gezginlerin koca imza defterine kaydettirmek için seyahat eden bir seyyah ise, o vakit kendine bir *lohndiener** tutar ve *das ganze*† Berlin'i 4 Groschen'e‡ satın alır. Bu yöntem sayesinde insan tarafsız bir gözlemci olur, beyanlarının herhangi bir polis kaydındaki güvenilirliğe sahip olması gerekir. Ancak insanın yolculuk sırasında belli bir mecburi görevi yoksa, o vakit insan, işleri olurlarına bırakır; zaman zaman başkalarının görmediği bir şeyler görür; en önemlisini ıska geçer; sırf kendisi için anlam taşıyan rastgele bir izlenim edinir. Böyle gamsız bir avarenin genelde başkalarına arz edeceği önemli bir şeyi yoktur ve olursa, kendini, iyi insanların ondaki erdem ve ahlaka dair iyi düşüncelerini zayıflatma riskine sokar. Eğer bir insan uzunca bir zaman yurtdışında yolculuk etmiş olsaydı da *auf der eisenbahn*'ın civarından bile hiç geçmemiş olsaydı, tüm nezih meclislerden dışlanmaz mıydı? Peki ya bir insan Londra'da bulunmuş da tünelden§ arabayla hiç geçmemiş olsaydı ne olurdu? Ya da Roma'ya gelmiş de kentin onun için tükenmez bir neşe kaynağı olan küçücük bir kısmına vurulmuş olsaydı da kente has tek bir hususiyet, tek bir kültürel manzara görmeden, Roma'dan çıkıp gitmiş olsaydı?

Berlin'de üç tiyatro var. Opera binalarında icra edilen opera ve baleler nasıl *grossartig*¶ olması gerekirse, tiyatro mekânlarındaki icraatların da sırf eğlencelik olmakla kalmayıp öğretici de olması gerekir herhalde, ama bilmi-

* (Alm.) Uşak –çn.

† (Alm.) Tüm –ed.n.

‡ 10 fenik karşılığı olan Alman parası –çn.

§ Thames Nehrinin altındaki tünellerin ilki 1843 yılında açıldı –çn.

¶ (Alm.) Görkemli, debdebeli –çn.

yorum. Bildiğim tek şey, Berlin’de *Königstädtischen Theater* adında bir tiyatro bulunduğ. Harcıâlem turistler bu tiyatroyu nadiren ziyaret eder, ama bu yine de, bir Danimarkalının, Frederiksberg’de* Allégade’deki† lokantacı Lars Mathiesen’in ve pastacı Kehlet’in anısını tazeleme imkânı bulduğı, Berlin’in daha ayakaltı olmayan yerlerindeki o şen şakrak eğlence mekânlarından daha sık vuku bulur, ki bunun da kendine has bir anlamı vardır. Stralsund’a gelip de bu tiyatroda *Der Talisman*’ın‡ sahneleneceğini gazetede okuyunca, keyfim derhal yerine geldi. Geçen seferin anısı uyandı ruhumda ve oraya ilk gidişimin bende uyandırdığı ilk izlenim bana, çok gerilerde kalmış bir anının canlanması gibi geldi. Tiyatronun sihrine bir kere olsun kapılmamış; kendinin de o yapay gerçekliğin içine sürüklenmeyi, kendini kendisinin tam bir benzeri gibi görmeyi ve duymayı, kendini kendinden koparıp tüm olası farklılıklarının içinde ayrıştırmayı, ama bunu her farklılık yine bir kendilik olacak şekilde yapmayı dilememiş olan, hayal gücü sahibi hiçbir genç insan yoktur herhalde. Böyle bir arzu tabiatıyla çok genç yaşta kendini gösteriyor. Bu kişilik rüyasına sırf hayal gücü gözlerini açıyor, diğer her şey henüz mışıl mışıl uyuyor. Böylesi bir hayal gücünde birey gerçek bir figür değil, bir gölgedir veya daha doğrusu, gerçek figür görünmez bir şekilde mevcuttur ve bu nedenle hayal gücü tek bir gölge düşürmekle yetinmez, bunun yerine bireyin çok sayıda gölgesi vardır ve bunların hepsi ona benzer ve bir anlığına hepsi eşit haklara sahiptir. Kişilik henüz keşfedilmiş değil, enerjisi sadece olasılık hırsında ken-

* Kopenhag’da seçkin bir semt –çn.

† Frederiksberg’in lokanta, meyhane ve pastanelerin bulunduğu bulvarı – çn.

‡ Johann Nestroy’un 3 perdelik absürd komedisi – çn.

dini gösteriyor; çünkü manevi hayata da birçok bitkiye olan şey oluyor; ana sürgün en son geliyor. Lakin bu gölge hayat da doyum talep ediyor ve kendine yaşayacak vakit bulamadıysa, bunun insana hiçbir zaman faydası olmuyor, ama diğer taraftan, birey hayatını oraya teslim etme yanılığısına düştüyse, bu acıklı veya komik oluyor. Böyle birinin gerçek insan olmadaki hak iddiası, kıyamet gününde şahsen hazır bulunmak bile elinden gelmeyen, ama kendini bir iyi niyetler, günübirlik kararlar, yarım saatlik planlar vs heyeti tarafından temsil ettirenlerin ölümsüzlük talepleri kadar şaibelidir. Asıl mesele, her şeyin zamanında vuku bulması. Her şeyin zamanı gençlikte ve gençlikte zaman bulan sonrasında da zaman buluyor ve yaşlı bir adamın hayatında gülmeye borçlu olduğu bir geçmişe sahip olması, gözyaşlarını emen bir geçmişe sahip olması kadar sağlıklıdır.

İnsan dağlık bir bölgede rüzgârın her gün bıkıp usanmadan aynı melodiyi icra edişine kulak verince, belki bir an için kusurluluğa aldırış etmeyesı gelebiliyor ve insan, özgürlüğünün bu istikrar ve kesinlik tablosundan zevk alabiliyor. İnsan belki bu dağların arasını yıllardır kendine mesken etmiş olan rüzgârın bu bölgelere bilmeden geldiğini, vadilerin arasından, dağ oyuklarının içinden şaşkınca, avarece, kâh neredeyse kendini bile hayrete salan tiz bir çılgılık, kâh kendinin bile kaçtığı kof bir kükreme salarak, kâh nereden geldiğini bile bilmediği bir ağıt yakarak, kâh rüzgârı bile korkutup onu bu diyarlarda yaşayacak yüreği olup olmadığı düşüncesiyle duraksatacak kadar abis bir korkuyla dolu bir iç çekerek, kâh çalgısını çalmayı bir öğrenip de ta ki bütün bunları, her gün hiç değişmeksizin icra edeceği bir melodide birbirine kaynaştırana dek, lirik bir delişmenlikle vals ederek ileri atıldığı bir dem olduğunu düşünmüyor. Bireyin olasılığı

da işte böyle, kayıp halde dört dönüyor kendi olasılığının içinde, bir onu bir bunu bulgulayıp duruyor. Ama bireyin olasılığı sırf işitilmek istemiyor, o, rüzgârınki gibi, sadece esip gidici değil, bir o kadar da şekillendirici, onun için aynı zamanda görülmek de istiyor. Her bir olasılığının ses veren bir gölge olması bundan dolayı. *Cryptic** birey güçlü, gürültücü hislere, kötülüğün sinsi fısıltısına ne kadar inanmıyorsa, neşenin coşkusuna, kederin tükenmez iç çekişlerine de o kadar inanmıyor; birey sadece aşırı dokunaklı bir şekilde görmek ve işitmek istiyor, ne var ki, sadece kendini görmek ve işitmek istiyor. Yine de kendini sahiden işitmek istemiyor. Bu olacak gibi bir şey değil. Horozun öttüğü ve seher vaktinin karaltılarının kaçıp gittiği anda, gece sesleri diniveriyor. O sesler dinmese, o vakit bütün bunların, ahlaki sorumluluğun ürkütücü gözetimi altında olageldiği, bambaşka bir ülkede, şeytansılığın yanında duruyor oluruz. O vakit *cryptic* birey, gerçek kendiliğinin bir izlenimini edinmemek için, karaltılar gibi, yankısız ses veren kelimelerin köpükleri gibi yüzeysel ve geçici bir ortama ihtiyaç duyar.

Böyle bir ortam teatral bir evredir, tam da bu nedenle, *cryptic* bireyin *schattenspiel*'ine† uygun. İçinde kendini keşfettiği gölgelerin arasında, sesinin kendi sesi olduğu bir haydutlar çetesinin reisi olabilir. Kendini, aynadan yansıyan görüntüde, haydutun eril cüssesinde, onun hızlı ve yine de delici bakışlarında, derin hatlı çehresine nakşedilmiş tutkuda ayırt etmek zorunda, her şey orada olmalı. Dağ geçidinde pusuda beklemeli, gezginlerin hareketlerine kulak vermeli, düdüğünü çalıp haydutları yanına koşturmalı; sesi gürültü patırtıyı bastırmalı; dehşet verici

* (İng.) Örtük, gizemli, saklı -çn.

† (Alm.) Gölge oyunu -çn.

olmalı, her şeyi kesip devirmeli ve kayıtsızca dönüp gitmeli; korkulu, tedirgin olana, genç kızlara vesaireye karşı yiğit olmalı. Ne de olsa, haydutun meskeni karanlık ormanlar. Şayet insan bu hayali kahramanı böyle bir yere koysaydı, tam takım donatsaydı ve sonra yanında birkaç mil, ki bu yaklaşık on beş kilometre eder, uzaklaşana kadar sakın durmasını, sonra kendini ihtirasın coşkusuyla alabildiğine teslim edebilebileceğini söyleseydi – o vakit ben onun tek kelimeyle nutkunun tutulacağını düşünüyorum. Onun da başına, birkaç yıl önce beni edebi sırdaşlığıyla onurlandırmış olan bir zatın başına gelen şey gelirdi. Bana gelip dert yandıydı, öyle bir fikir bolluğuna gark olmuştu ki, hiçbir şeyi yazıya dökemiyordu, çünkü yeterince hızlı yazamıyordu, benden sekreteri olma zahmetine girip giremeyeceğimi ve yazacaklarını bana dikte ettirip ettiremeyeceğini sordu. Hemen işkillendim ve yazı yazmada azgın atın hızıyla aşık atabileceğimi, zira her kelimenin sadece bir harfini yazarak gittiğimi söyledim, yine de her yazdığımı okuyabildiğimi söyleyerek içini rahatlattım. Yardımseverliğim sınır tanımıyordu. Büyük bir masa temin ettirdim, çarşaf gibi bir alay kâğıt bulup numaraladım, sayfaları çevirerek vakit kaybetmek istemiyordum, upuzun saplı bir düzine çelik kalem yerleştirdim masaya, kalemi mürekkebe batırdım – ve zat dikte vermeye şöyle başladı: “Evet! Sizin anlayacağınız, esasen demek istediğim şuydu ...” Diktesini bitirince, yazdıklarımı ona okudum ve o günden sonra da bir daha benden sekreterlik yardımı istemedi.

Söz konusu haydut, kıstası muhtemelen fazla büyük ve yine de bir başka anlamda fazla küçük bulurdu. Hayır, ona tek ağaçlı bir sahne dekoru çizin ve öne de ışıklandırmayı daha garipleştirecek bir lamba asın ve bu orman onun gözünde yine de gerçektekinden daha büyük, Kuzey

Amerika'nın balta girmemiş ormanlarından daha devasa olurdu ve yine de onu sedasıyla delip geçebilirdi, hem de sesi kısılmadan. Tüm dünyayı bu yolla, tüm dünyadan daha büyük ve yine de bireyin doldurabileceğinden büyük olmayan bir ceviz kabuğunun içine sokmak, hayal gücünün sofistike tutkusudur.

Teatral temsil ve *expectoreren*'e* karşı böylesi bir tutku, sahne sanatına herhangi bir ilahi çağrı işareti kesinlikle değildir. Böyle bir şey nerede varsa, orada derhal yetenek kendini, detaya meyil olarak gösterir ve yeteneğin en verimli uyanışı bile böyle kapsamlı olmaz. Bu tutku yalnızca hayal gücünün toyluğudur; zira temeli kibir ve gösteriş düşkünlüğü ise, o vakit başka bir şey olur. O vakit her şeyin kibirden daha derin hiçbir temeli olmaz, ki bu ne yazık ki hayli derin olabilen bir temeldir.

Bireysel hayatta, bu *moment* o sırada tükenmesine rağmen, sonra daha olgun bir yaşta, ruh kendini daha ağırbaşlıca toparladığında, yine oluşur. Evet, sanat belki birey için yeterince ağırbaşlı olmasa da birey ilk duruma arada bir geri dönmeyi ve onu bir duyguda özümsemeyi gönlü çekebilir. O vakit komiksel etkilenmek ve teatral performans karşısında komiksel üretken tutum almak ister. Bu nedenle ne trajedi, ne komedi ne de hafif komedi, tam da mükemmellikleri dolayısıyla, onu tatmin edebilir ve o da kaba komediye yönelir. Aynı fenomen diğer alanlarda da tekerrür eder. İnsan zaman zaman nispeten daha olgun bir kişilik görür, bu kişilik kendini gerçekliğin kuvvetli gıdasıyla besler, güzel yapılmış bir yağlıboya tablodan kesinlikle etkilenmez. Buna karşın, kısa süre

* (Dan.) Balgam çıkarmak, tükürmek; burada "içini boşaltma isteği" anlamına gelmekte -çn.

öncesine kadar *Børsen*'de* bulunan türden bir Nürnberg tablosunu –başka bir deyişle, rengârenk basmakalıp bir resmi– seyretmekten mütehassis olabilir. İnsan onda kırsal bir beldeyi topyekûn tasvir eden bir manzara görür. Bu somutlama sanatsal bir şekilde icra edilebilir bir şey değildir. O yüzden de her şeye karşıtlıkla ulaşılmıştır, yani rastgele bir somutlaştırmayla. Ve ben yine de bir insanın böyle bir manzaradan topyekûn bir kırsal belde intibası edinip edinmediğini ve bu kategorinin çocukluğundan kalma olup olmadığını herkese sormak isterim. İnsan çocukluğunda onu neredeyse bayılma raddesine getiren bu türden muazzam kategorilere sahipti, o vakitler insan kâğıttan keserek bir erkek ve bir kadın yaptığında, bu bütünlük itibariyle Âdem'le Havva'nın olduğundan da daha dar anlamda bir erkek ve bir kadın olurdu. Bir manzara ressamı, ister aslına uygun tasvirle, ister hayali reproduksiyonla çalışmaya gayret ediyor olsun, bu, bireye belki vız gelebilir ve böyle bir resim kelimelerin ötesinde bir etki yaratır, zira insan gülsün mü, ağlasın mı bilemez, tüm intiba izleyicinin ruh haline bağlıdır. Hiçbir dil zenginliğinin, hiçbir ünlem sevdasının kendine yetmediği, hiçbir ifadenin, hiçbir el kol hareketinin tatminkâr gelmediği, hiçbir şeyin, en garip sıçrayışlara ve perendelere geçiş yapmaksızın tatmin etmediği bir devreden geçmemiş biri herhalde yoktur. Belki aynı kişi dans etmesini öğrenmiştir, belki sık sık bale seyretmiştir ve dansçıların hünerine hayranlık beslemiştir, belki bir zaman gelmiş, bale onu artık duygulandırmamış, etkilememiştir ve yine de odasına çekilebildiği, kendini tamamen kendi haline terk edebildiği ve pitoresk bir pozisyonda, tek bacağı

* Kopenhag'daki tarihi borsa binasının adı. Bkz. <http://www.borsbygningen.dk/> –çn.

üzerinde durmaktan tarifi imkânsız, komik bir ferahlık duyduğu veya tüm dünyanın umurunda bile olmadığı ve her şeyi bir *entrechat*'la* hallettiği anlar olmuştur.

Königstädtischen Theater'de kaba komedi icra edilir ve tabiatıyla envai türde izleyici kitlesi toplanır, evet, kahkahanın sosyal ve mizaçsal farklılıklar bazında marazi bir etüdünü yapmak isteyen kişi, bir kaba komedi gösteriminin sunduğu fırsatı kaçırmamalıdır. En üst balkonun ve ikinci balkonun sevinç tezahüratı ve çılgın kahkahası, görgülü, bilgili ve eleştirel izleyicilerin alkışından, sevgi gösterisinden tamamen farklıdır, bu, kaba komedinin onsuz icra edilemeyeceği, daimi bir vokal eşliğidir. Kaba komedi genellikle alt sınıfı konu alır ve dolayısıyla en üst balkon ve ikinci balkon kendini hemen tanır ve gürültü patırtıları ve yaşa var ol çığlıkları belli bir sanatçıya yönelik estetik bir kıymet takdiri değil, kendi keyiflerinin salt lirik bir fevranıdır, seyirci olduklarının zerre kadar farkında olmayıp oraya, aşağıya, sokağa veya sahne artık neredeyse oraya inmek isterler. Lakin uzaklık nedeniyle bu mümkün olmadığı için onlar da tıpkı sokaktaki insan keşmekeşini ancak pencereden seyretmesine izin verilen küçük çocuklar gibi hareket ederler. Kaba komedi birinci balkonu ve parteri de kahkahalarla sarsar, ama bu, o çılgın Cermen-Tötonik feryatlardan esas itibarıyla farklıdır ve kahkahaların farklılığı bu yaşam alanında bile en mükemmel hafif komedinin temsilindekinden, bambaşka bir şekilde, son derece farklı nüansa sahiptir. İster mükemmellik, ister kusurluluk addedilsin, bu bir kere böyledir. Daha sıradan her estetik nitelik kaba komediye saplanıp kalır ve daha görgülü, bilgili izleyici kitlesinde homojen bir ruh hali yaratmayı başaramaz; lakin etki büyük ölçü-

* Baledede ayakları birbirine vurarak zıplama -çn.

de angajmana ve seyircinin randımanına dayandığı için, tekil birey tamamen bambaşka bir açıdan kendini ortaya koymak ister ve bunun keyfini çıkarırken, geleneksel anlamda hayranlık duymak, kahkaha atmak, mütehassis olmak vs gibi durumlara yönelik tüm estetik zorunluluklardan kendini azat eder. Kaba komedi seyretmek görgülü, bilgili olanlar için piyango oynamak gibi bir şeydir, sadece insanın kafasında para kazanma derdi yoktur. Ancak bu türden bir belirsizlik sıradan tiyatro ziyaretçisini hoşnut etmez ve bu nedenle o da kaba komediyi yok sayar ya da züppece tepeden bakar, ki bu kendi açısından en kötüsüdür. Gerçek tiyatro izleyicisi genellikle, belli bir bağınaz ciddiyete sahiptir; onun dileği, ender bir sanat zevki edinmiş olmaktır veya en azından, kendini bunu edindiğine inandırır; afişi okur okumaz, o akşam nasıl vakit geçireceğini önceden bilebilmek ister. Böyle bir kesin hesap, kaba komediyle uyuşmaz; zira aynı kaba komedi son derece farklı etkiler yaratabilir ve hatta, öyle gariptir ki, en az etki uyandırdığı zaman en iyi icra edilmiş olabilir. İnsan keyif alıp almadığını kestirmek için konu komşunun ve gazetelerin kelimasına bel bağlayamaz. Buna kendinin karar vermesi gerekir ve görgülü, bilgili kaba komedi seyircileri için bir teşrifat protokolü düzenlemek daha hiçbir eleştirmene nasip olmamıştır; bu açıdan hiçbir *bon ton** yaratılamaz. Sair zamanda tiyatroyla seyirci arasında o kadar güven tazeleyici olan karşılıklı saygı kalkmıştır, kaba komedi seyretmek insanda en beklenmedik bir ruh hali yaratabilir ve dolayısıyla, insan tiyatrodan, münasip yerde gülen ve ağlayan camianın saygın bir üyesi gibi davranıp davranmadığını hiçbir zaman kesinen bilemez. İnsan, vicdanlı bir seyirci olarak,

* (Fran.) Elit moda -çn.

dramada bulunması gereken o ince karakter tasvirine hayranlık duyamaz; zira kaba komedideki tiplerin hepsi, adına “genel anlamda” denen soyut kıstasa göre çizilmiştir. Durum, olaylar dizisi, replik, her şey bu kıstasa göredir. O yüzden insan kahkahayla mest olduğu kadar kederlenebilir de.

Kaba komedide ironi yoluyla hiçbir etki sağlanamaz, kaba komedide her şey naiftir, onun için seyircinin, tekil bir birey olarak, kendiliğinden aktif olması gerekir; zira kaba komedinin naifliği yine de o kadar hayalidir ki, görgülü, kültürlü biri için ona naifçe tepki vermek imkânsızdır, ama eğlence geniş ölçüde onun kaba komediye “kendinden tepkili” olmasında yatar, ki buna kendisi cüret etmelidir, oysa o boş yere, sağda solda veya gazetelerde, gerçekten eğlenmiş olduğuna dair bir garanti arar. Buna karşılık, diğerlerinden bağımsız olarak eğlenmeyi göze alacak rahatlığa, eğlenip eğlenmemiş olduğu hususunda bir başkasının bilgisine danışmadan kendi bildiğini yapacak özgüvene sahip olan görgülü, bilgili biri için kaba komedi belki bambaşka bir anlam kazanacaktır, çünkü o vakit kaba komedi kâh soyut olanın içericiliği, kâh elle tutulur gerçekliğin konumu vasıtasıyla, kişinin ruh halini farklı etkileyecektir. Elbette ki, beraberinde, her şeye onunla bağlâlaşım içinde işlev gördürecek, tam hazır durumda bir ruh hali getirmeyecektir, ancak kendini manevi olarak mükemmelleştirmiş olmak ve kendini sadece tek bir ruh halinin değil, hepsinin bir olasılığının bulunduğu bir konumda tutmak isteyecektir.

Königstädtischen Theater’de kaba komedi sahnelenir ve şahsi fikrime göre de bunlar gerçekten mükemmeldir. Benim görüşüm, tabii ki, tamamen kişiseldir, hiç kimseyi kendi görüşüm için zorlamam ve bana yapılan her ısrarı da geri çeviririm. Bir kaba komedinin mükemmel bir ba-

şarıyla icra edilebilmesi için, oyuncu kadrosunun kendi usulünce oluşturulması gerekir. İki, en fazla üç tane, son derece azimli oyuncu veya daha doğrusu, yetenekli dâhi içermesi gerekir. Bunların kapris çocuğu, kahkahadan sarhoş, mizah dansçısı olması gerekir, her ne kadar sair zamanda diğer insanlar gibi olsalar da rejisörün zilini duydukları anda dönüşüm geçirirler, soylu arapatı gibi, solumaya ve fosurdamaya başlarlar, genişleyen burun delikleri gönüllerindeki galeyanın emaresidir, çünkü ortaya atılmak, çılgınca sıçrayıp oynamak isterler. Bunlar kahkahayı etüt etmiş, öyle mütefekkir sanatçılar olmaktan ziyade, kahkahanın uçurumuna kendileri atlamış ve şimdi onun volkanik gücüyle kendini sahneye fırlattıran lirikçilerdir. Dolayısıyla, ne yapacaklarını öyle uzun boy-lu hesaplamamışlar, her şeyi o âna ve kahkahanın doğal gücüne bırakmışlardır. Onlarda, bireyin sırf bir başınay-ken gözünün yediği, zıvanadan çıkmış olanınsa herkesin gözü önünde yaptığı, dâhinin de sahip olduğu yetkiyle, kahkahadan emin bir şekilde yapmaktan anladığı ve yapmayı bildiği şeye yeltenecek cesaret vardır. Onlar de-lişmenliklerinin hiçbir sınırı olmadığını, komikliğin ser-mayesinin tükenmez olduğunu ve onlara hemen her an dudak ısırttığını bilirler; onlar kahkahayı, benim onu kâ-ğda geçirirken harcadığım çabayı harcamaksızın, bütün akşam sürdürebileceklerini bilirler.

Bir kaba komedi tiyatrosunda böyle iki dâhi varsa, bu ona yeter; azami üç tane, daha fazla olursa cılkı çıkar; zira o zaman etki bozulur, insanın *hyperstheni*'den* öl-

* Hiperstheni. Ruhbilimcilikte kullanıldığı şekliyle, kişinin her zaman kendinden emin, kendini başkalarından üstün gören, saldırgan, girdiği her ortamı varlığıyla dolduran ve çoğu zaman saygısız bir davranış biçimi gösteren kişilik yapısı. Paranoya ve hipomani gibi ruhsal bozukluklarda hiperstheni patolojik boyuttadır -çn.

mesi gibi bir şeydir. Kadronun geri kalanının yetenekli olması gerekmez, hatta bu hiç bile iyi olmaz. Geri kalan kadronun güzellik kaidelerine göre işe alınması da gerekmez, tesadüfi olarak bir araya getirilmeleri daha evladır. Kadronun geri kalanı, Daniel Nikolaus Chodowiecki'nin* bir eskizine göre, Roma'yı kuran camia kadar tesadüfi olabilir. Kimsenin bedensel bir kusur yüzünden hariç tutulması bile gerekmez; bilakis, böyle bir tesadüfi özellik mükemmel bir katkı bile sağlardı. İnsan ister paytak bacaklı, ister çarpık dizli, ister yaşına göre fazla iri ya da kavruk kalmış olsun; kısacası, şu veya bu şekilde bir kusur örneği olsun, kaba komedide pekâlâ kullanılabilir ve öngörülemez bir etki üretebilir. Demek oluyor ki, ideal olanın hemen peşi sıra tesadüfi olan gelir. Espiritüel bir zat insan ırkının askerler, hizmetçiler ve baca temizleyicileri olarak sınıflanabileceğini söylemişti.† Bu gözlem, fikrimce yalnız espritüel olmakla kalmaz, bir o kadar da derinliklidir ve bundan daha iyi bir sınıflandırma yapabilmek ancak büyük bir spekülatif yeteneğe nasip olurdu. Bir sınıflandırma, objesini ideasal olarak tüketmediği takdirde, tesadüfi olan her yönden tercih sebebidir, çünkü hayal gücünü harekete geçirir. Az çok doğru olan bir sınıflandırma idraki tatmin edemez, hayal gücü için hiçbir şey ifade etmez ve bu nedenle, günlük kullanımda büyük saygı görse bile tümünden reddedilme-

* Polonyalı-Alman ressam ve bakır oymacısı (1726-1801). Fransa'ya kaçmış Huguenot bir aileden gelen Chodowiecki, hayatının çoğunu Berlin'de geçirmiş, şehrin sanat akademisinin yöneticiliğini yapmıştır –çn.

† Johan Ludvig Heiberg'in 1827-1837 yılları arasında fasılalarla çıkartmış olduğu *Kjöbenhavn's flyvende Post* (Kopenhag'ın Uçan Postası) adlı edebiyat dergisinin 1827 tarihli 40. sayısında yayımlanan "Om Inddelinger" ("Sınıflandırmalara Dair") adlı makalesine gönderme yapılıyor. H.C. Andersen'in ilk yazısı da bu dergide yayımlanmıştı –çn.

lidir, çünkü insanlar bir kere çok aptaldır ve sonra hayal güçleri çok azdır. Tiyatroda bir insan temsil edilmek istendiğinde, bu temsil ya mutlak olarak ideale karşılık gelen somut bir form olmalı ya da tesadüfi bir tiptenlikle yetinmelidir. Sırf eğlence amacı gütmeyen tiyatroların, ilkinin tercih etmesi gerekir. Ancak burada oyuncunun rantabl bir görünüşe, iyi bir teatral yüze, iyi bir sese sahip, yakışıklı bir tip olmasıyla yetinilir. Bu beni nadiren tatmin eder; zira bu tipin icraatı bende *eo ipso** eleştirel bir ruh uyandırır ve uyandırır uyandırmaz da insan olmanın ne gerektirdiğine karar vermek kadar, insan olmanın gereklerini yerine getirmek de zorlaşır. Elâlem insanlık sanatında ve kendini tanımada özellikle güçlü olan Sokrates'in "insan mı, yoksa canavar Typhon'dan bile daha dönecek bir hayvan mı olduğunu" kesinen bilememesi üzerine kafa yormayı bırakırsa, bana hak verileceğini umarım. Buna karşılık kaba komedide yan kadro, o somut "genel anlamda" kategorisi yardımıyla etki yaratır ve bunu tesadüfi bir somutlaştırmayla sağlar. Bu açıdan insan gerçeklikten daha öteye geçmemiş olur. Bunu yapmak da gerekmez, ancak seyirci, bu tesadüfiliğin ideallik talebinde bulunmasını komik olarak kabullenir, ki bunu da sahnesel sanat dünyasına müdahil olarak yapar. Yan kadrodakilerden birine bir ayrıcalık yapılması gerekse, bu olsa olsa sevgili olan kadına yapılabilirdi. Tabiatıyla, bu kadının hiçbir suretle sanatçı olmaması gerekir, lakin seçilme safhasında, alımlı olması, sahnedeki tavır ve hareketlerinin cana yakın ve lütfekâr olması, göze hoş görünmesi, yani ortalıkta görünmesinin hoşla gider olması göz önüne alınabilirdi.

* (Lat.) Başlı başına -çn.

Königstädtischen Theater'deki kadro, aşağı yukarı benim istediğim gibi oluşturulmuş; bir itirazda bulunacak olsam, bu itiraz yan kadroya istinaden olurdu; zira Beckmann* ve Grobecker† gibi oyunculara tek kelimeyle itirazım yok. Beckmann hiç tartışmasız komik bir deha, komiklikte salt liriksel olarak gemi aızıya almış, karakter tasvirleriyle olmasa da duygu galeyanlarıyla sivrilmiş bir zat. Sanatsal eşölçülebilirliği büyük olmasa da kişisel eşölçülemezliği takdire şayan. Karşılıklı etkileşimde, sahne dekoru ve düzenlemesinde hiçbir desteğe ihtiyacı yok; zira o tam havasında, her şeyi kendi beraberinde getiriyor; pervasızlığın en doruğuna varır varmaz da, sahne ressamını umursamadan, kendi sahnesini kendisi çiziyor. Jens Baggesen'ın Sara Nickels hakkında, sahneye ardında kırsal bir panoyla paldır küldür fırladığına dair söyledikleri, Beckmann için de geçerli, iyi anlamda, en azından sahneye yürüyerek çıkabiliyor. Esaslı bir sanat tiyatrosunda, gerçekten yürüyüp durabilen oyuncu ender görülür. Yine de bir tane görmüştüm, ama Beckmann'ın yapabildiği şeyi daha önce görmemiştim. O sadece yürüyebilmekle kalmıyor, yürüyerek gelebiliyor da. Bu yürüyerek gelme işi bambaşka bir şey, ve bu dâhilik sayesinde tüm sahne ortamını da improvize ediyor. O sadece bir seyyar esnafı canlandırmakla kalmıyor, öyle biri gibi yürüyerek çıkagelebiliyor da. Ve bunu öyle yapıyor ki, insan her şeyi capcanlı yaşıyor, kır yolundan yükselen tozun arasından güleç köyü seçebiliyor, sessiz gürültüsünü duyabiliyor, demirci dükkânının hemen oradan –Be-

* Friedrich Beckmann (1803-1866) 1824'ten itibaren uzun yıllar boyunca *Königstädtischen Theater*'in başoyuncu kadrosunda yer almış Alman komedyen –çn.

† Philipp G. Grobecker de (1815-1883) 1840'tan itibaren bu kadroda komedyendi –çn.

ckmann'ın, sırtında küçük bohçası, elinde bastonuyla, gamsız pervasız, yürüyerek çıkageldiğini gördüğü yerden- köşeyi dönünce, aşağıya, yalağa doğru uzanan yaya kaldırımını görebiliyor. Beckmann sahneye yürüyerek çıkagalebiliyor, peşinde sokak çocuklarıyla, ki insan onları görmüyor. Oyuncu Dr. Johan Christian Ryge* bile *Kong Salomon og Jørgen Hattemager*'de† bu etkiyi yaratamadı. Evet, Bay Beckmann bir tiyatro için safi tasarruftur; zira insanın elinde o olunca, ne sokak çocuklarına, ne sahne dekorlarına ihtiyacı kalır. Lakin bu seyyar esnafta karakter tasvirinden eser yoktur, o kendi, gerçekten ustalıklı tasvirleri içinde, bunun için fazla üstünkörüdür, o bir *in cognito*'dur,‡ onun içinde komedinin çılgın şeytanı yaşar, bir bakarsın oradan sıyrılıp çıkar ve her şeyi bir dizginsizliğin içine sürükler. Bu itibarla Beckmann'ın dansı emsalsizdir. *Couplet*'ini§ icra etmiştir, şimdi dans başlar. Beckmann'ın burada göze aldığı şey aşırı tehlikelidir; zira muhtemelen, kendi dans figürleriyle, daha dar anlamda, etki uyandırmaya kendini vermez. Artık heyecandan büsbütün deliye dönmüştür. İçindeki kahkaha çılgınlığını ne bir kalıpta, ne bir replikte barındıracak yer kalmamıştır, şimdi ortam ruhuna uygun düşecek tek şey, Baron von Münchhausen'ın yaptığı gibi, kendi kendinin ensesine yapışmak ve beygirler gibi azgınca tepinerekten kendini göklere çıkarmaktır. Söylemiş olduğum gibi, birey bunda nasıl bir ferahlama saklı olduğunu gayet iyi bilebilir de bunu sahnede yapmak için kesinen

* Doktor ve aktör olan J.C. Ryge (1780-1842) Heiberg'in bu ilk kaleme aldığı vodvilinde Salomon Goldkalb rolünü oynamıştı -çn.

† Bkz. Johan Ludvig Heiberg: *Kong Salomon og Jørgen Hattemager*, Skuepil, I-VII, Kopenhag, 1833-1841, II, ss. 303-400 -çn.

‡ (Lat.) Tebdili kıyafetli birisi -çn.

§ (Lat.) Burada sonatın son beyiti -çn.

dâhi olmak, dâhi yetkinliğine sahip olmak lazımdır, aksi takdirde hepsinin içinde en tiksindiricisi bu olur.

Her bürlesk komedyenin, sahnede derhal ayırt edilebilecek bir sesi olmalıdır, zira bu suretle kendi yolunu kendi çizebilir. Beckmann'ın muhteşem bir sesi vardır, tabii ki burada onun ses tellerini kastetmiyorum. Grobecker'in sesi daha çatlaktır, ama sahnede ağzından çıkan tek bir kelimenin yarattığı etki, aynen *Dyrehavsbakken*'da* bangır bangır öten üç borazanın etkisine eşittir; insanlar gülünç olana karşı duyarlıdır. Bu bakımdan Grobecker'e bile Beckmann'ın karşısında öncelik tanırım. Beckmann'ın temel üstünlüğü, pervasızlığındaki belirli bir boyun eğmez sağduyuya dayanır ve bu sayede çılgınlığa ulaşır. Halbuki Grobecker duygusallık ve albeni ile zaman zaman çılgınlık raddesine yükselir. Nitekim bir keresinde onu bir kaba komedide malikâne kahyası olarak seyrettiğimi hatırlıyorum, efendilerine olan bağlılığı ve şenlikli aranjmanların onların hayatını güzelleştirmekte taşıdığı öneme olan inancıyla tek düşündüğü şey, efendilerinin malikâneye çok mübarek teşriflerinde onlara pastoral sevinci yaşatmaktır. Her şeyi hazırdır ve Grobecker, Hermes'i canlandırmayı kararlaştırmıştır. Üzerindeki kâhya kostümünü değiştirmemiştir, sadece ayaklarına kanat takmış, kafasına da bir miğfer geçirmiştir, tek bacak üzerinde pitoresk bir pozisyon alır ve efendilerine hitaben konuşmasına başlar. Grobecker elbet Beckmann kadar büyük bir lirikçi değildir, ama kahkahayla karışmış lirik ifadeleri kullanmada iyidir. Doğruluğa karşı belli bir meyli vardır ve bu itibarla sık sık ustaca şeyler icra eder, özellikle kuru komedi tarzında,

* Kopenhag'ın biraz kuzeyindeki park ve lunapark kompleksi. Halk tipi eğlence yeri olarak bilinir, tavernalar, birahaneler, müzikholler, lokantalar ve dans/varyete mekânları bulunur –çn.

lakin o, Beckmann gibi, kaba komedinin *fermenterende** bir bileşeni değildir. Ve yine de o bir dâhidir, kaba komedi için bir dehadır.

Königstädtischen Theater'den içeri girersiniz. Birinci balkonda bir yere oturursunuz; zira buraya pek fazla gelen yoktur; ve insan şöyle bir rahat rahat oturabilmeli, oyun seyretmek sanki bir ilahi mağfiret davasıymış gibi, tiyatroya balık istifi gibi doluşan sözde sanatseverler tarafından hiçbir şekilde rahatsız edilmeksizin, bir kaba komedi seyredabilmelidir. Tiyatronun havası da epey temizdir, sanatı hisseden seyircilerden yayılan ter veya sanat düşkünü seyircilerin saldıgı pis buğu havaya bulaşmamıştır. İnsan birinci balkonda sırf kendi emrine amade bir loca bulacağına oldukça emin olabilir. Böyle olmazsa, o vakit okuyucularıma, hiç olmazsa yazdığımından bir bilgi getirisi sağlayabilmesi açısından, sol taraftaki beşinci ve altıncı locayı önerme cüretinde bulunabilirim. En arkada ta köşede bir yer vardır ki, bir kişiye göre hesaplanmıştır, burada oturmanın rahatlığı emsalsizdir. Velhasıl locanda kendi başına oturursun, tiyatro boştur; orkestra uvertür çalmaktadır, müzik salonun içinde gümbür gümbür yankılanır, biraz *unheimlich*'tir,[†] etraf pek ıssızdır. İnsan tiyatroya gezgin olarak, estetik ve eleştirmen olarak değil, eğer mümkünse bir hiç olarak gitmiştir ve güzel ve rahat oturmaktan hoşnuttur, insan neredeyse kendi oturma odasında oturuyor gibidir. Orkestra susmuştur, perde yavaş yavaş kalkarken başka bir orkestra başlar, bu, orkestra şefinin batonuna uymaz, içten gelen bir dürtüyü izler, başka bir orkestradır bu, Beckmann'ı çoktan sahne gerisinde sezer gibi olmuş en üst balkondan gelen doğa

* (Dan.) Fermente –çn.

† (Alm.) Garip, ürkütücü –çn.

sesidir. Ben genellikle locanın en arka tarafında otururum, dolayısıyla ikinci ve en üst balkonu göremem, onların kafamın üzerinden kasket siperliği gibi dışarı uzanan gölgesinde kalırım. Bu gürültü patırtı insanda daha harikulade bir etki bırakır. Salonun görebildiğim kısımları genellikle boş olur, koca tiyatro salonu, benim gözümde, içinde İncil'deki Yunus'un oturduğu o balina balığının karnına dönüşür; en üst balkondaki gürültü âdeta çalıp oynamaya başlar, hiçbir orkestra eşliğine gerek duymaz; zira Beckmann ona ve o da Beckmann'a canlılık verir.

Ey benim unutulmaz dadım, ey sen, şen pervasız peri kızı, babamın çiftliğinin yanından akıp giden dereye yaşayan ve sırf kendini koruyup kollamak için dahi olsa çocuk oyunlarına yardımseverce katılan sen. Ey sen, benim vefakâr teselli edicim, saf masumiyetini yıllar boyu koruyan sen; ben yaşlanırken yaşlanmayan sen; ey suskun peri, insanlardan bezgin, kendimden bezgin, içinde istihalete çekilecek bir sonsuzluğa ihtiyaç duyacak kadar bezgin, unutacak bir sonsuzluğa ihtiyaç duyacak kadar hüznümlü olarak bir kez daha sığındığım sen. İnsanların benden esirgemek istediği şeyi sen, sonsuzluğu zaman kadar ve hatta zamandan bile daha müthiş yoğun kılarak benden esirgemedin. O vakit yanına serilip yattım ve başımın üzerinde uzanan gökyüzünün enginliğinde kendimden yittim, ve senin mahmur mırıltılarında kendimden geçtim! Ey sen, benim daha bahtiyar kendiliğim, sen, vücudum sanki bir hacının kenara attığı bir bastonmuş gibi, sere serpe uzandığım yerin, babamın çiftliğinin yanından akıp giden dereye süren şen pervasız hayat, ama ben o melankolik şırıltıda selamete erdim ve azat oldum!

İşte ben aynen bu misal, suya girmiş birinin kenara atılmış giysileri gibi, sere serpe yayıldım tiyatro locama, kahkaha ve pervasızlık ve coşku ırmağı yanımda köpür

köpür çağlayıp akarken; tiyatro salonu dışında hiçbir şey göremiyor, içinde yaşadığım gürültü dışında hiçbir şey duyamıyordum. Sadece ara sıra yerimde bir doğrulup Beckmann'ı seyrediyor ve gülmekten öyle yorgun düşünüyordum ki, köpür köpür köpüren ırmağın yanına bitap halde yine sere serpe yığılıyordum.

Bu kadarı bile haz vericiydi, ama yine de bir şeyim eksikti. Sonra etrafımı çeviren boşlukta bir karaltı fark ettim ve bu beni Cuma'nın Robinson Crusoe'yu sevindirdiğinden daha fazla sevindirdi. Tam karşımdaki bir locanın üçüncü sırasında, birinci sırada oturan yaşlıca bir beyle hanımın arkasına yarı gizlenmiş halde, bir genç kız oturuyordu. Genç kız tiyatroya görülmek için gelmiş olamazdı, zira bu tiyatro, böyle ayıba kaçan kadınca numaralardan tamamen muaf bir mekândır. Kız üçüncü sırada oturuyordu, kıyafeti sade ve basit, neredeyse evlikti. Samur ve sansara değil ama koca bir atkıya sıkı sıkı sarınmıştı ve bu kının dışında kalan naçiz başı, bükük duruyordu, tıpkı bir mügeçiçeğinin, etrafını saran büyük yapraklar arasından boyun bükerek uzandığı gibi. Beckmann'ı bir seyrettikten, kahkahaya tüm vücudumu zangır zangır sarstırdıktan, doygun halde yerime yığıldıktan ve kendimi alkış ve sevgi tezahüratlarının seline bıraktıktan ve sudan çıkıp yeniden kendime geldikten sonra, gözlerim kızı aradı ve o, munis ve yumuşak görünüşüyle tüm benliğime can kattı. Ya da oyunda daha acıklı bir ruh hali ortaya çıktığında, ona baktım ve onun varlığı kendimi bu ruh haline teslim etmeme yardımcı oldu, zira o bütün bunlar olup biterken kendi halinde öylece sessiz sedasız oturuyordu, yüzünde çocuksu bir hayretin suskun tebessümüyle. O da benim gibi, her gece buraya geliyordu. Sebebin ne olabileceği zaman zaman kafama takılmıyor değildi ama bu düşünceler de ona yönelen du-

yulardan ibaretti, öyle ki bir an için onun çok çekmiş bir kızcağız olması gerektiğini ve artık dünyayla bir işi kalmadığı için atkısına sıkı sıkı sarındığını düşündüm, lakin ta ki yüzündeki ifade beni onun, layıkıyla keyiflenmek için atkısına o kadar sıkıca yapışmış, mutlu bir çocuk olduğuna ikna edene kadar. Görüldüğünün farkında bile değildi, gözlerimin üzerinden ayrılmadığının da; yoksa zaten bu, ona karşı işlenmiş bir günah olurdu ve en kötüsü de benim için olurdu; zira en tertemiz düşüncenin bile taciz edebileceği bir masumiyet, bir gaflet vardır. İnsan bunu kendi fark etmez, ama eğer iyi yürekli koruyucu meleği böyle bir ilkel mahremiyetin nereye saklandığı sırrını ona emanet ederse, o vakit insan bunu kötüye kullanmaz ve kendi meleğini kedere boğmaz. Genç kız benim dilsiz, yarı sevdalı hazzımı bir sezmiş olsaydı, her şey yozlaşır, kızın tüm aşkına rağmen, telafi edilemez olurdu.

Genç kızın Kopenhag'ın birkaç mil uzağında yaşadığını biliyorum, ağaçlar ve çalılarla örtülü o geniş, gölgelik bahçeyi biliyorum. Az ötesinde çalılık bir tepe olduğunu, insanın orada çalıların arasına gizlenerek, aşağıda uzanan bahçeyi seyredilebileceğini biliyorum. Bu sırrı kimseye açmadım, arabacım bile bilmez; zira oraya varmadan biraz önce arabadan inip sola gideceğime sağa giderek onu yanıltırım. Ruhum uykusuz olduğunda ve yatağımın görüntüsü beni bir işkence aletinden daha çok korkuttuğunda, bir hastanın deli gömleğinden korktuğundan daha da fazla evham çöktürdüğünde – işte o vakit ben bütün gece arabayla yol alırım. Sabah erkenden çalıların arasına uzanır, saklanırım. Ortalık canlanmaya başlarken, güneş gözlerini açarken, kuşlar kanatlarını çırparken, tilki ininden sinsice çıkarken, çiftçi kapısının önünde durup tarlayı seyrederken, sütçü kız elinde kova-sıyla otlağa inerken, hasatçı tırpanını savurur ve günün

ve uğraşın nakaratına dönüşen bu uvertürle keyif çatar-
ken – işte o vakit genç kız da meydana çıkar. Kim uyuyabilirdi ki! Kim hafif uyuyabilirdi ki! Uykunun kendi, gününkinden ağır bir yük olmasın diye! Kim ki sanki üzerine uzanıp dinlenen hiç kimse olmamış da göze onun için bu denli serin ve enfes ve dinlendirici ve ferahlatıcı görünen bir yataktan, uykusu gelen kişi sanki kendini üzerine bırakıp dinlenmemiş de sadece düzeltmek için üzerine eğilmiş gibi görünen bir yataktan kalkabilirdi ki! Kim ki kendi ölüm döşegi bile oradan tam kaldırıldığı anda ona, itinalı bir annenin, çocuğu üzerinde huzurla mışıl mışıl uyuyabilsin diye güzelce silkip havalandırdığı bir döşekten bile daha davetkâr gelecek şekilde ölebilirdi ki! Sonra genç kız ortaya çıkar, sonra hayretler içinde dolanır, (kim daha hayrettedir, kız mı, yoksa ağaçlar mı)! Sonra çömelir ve çalıları yolar, sonra tüy gibi hoplar zıplar ortalıkta, sonra dalgın bir halde hareketsiz kalır. Bütün bunlarda yine de ne fevkalade bir inandırıcılık saklıdır! O vakit ruhum nihayet huzura erer. Ey mutlu kız! Eğer senin aşkını kazanan bir erkek çıkarsa, umarım benim için hiçbir şey yapmayarak beni mutlu ettiğin gibi, onun için her şeyi yaparak onu mutlu edebilirsin.

Königstädtischen Theater'de Der Talisman gösterilecekti; bunun anısı ruhumda uyandı ve her şey gözlerimin önünde geçen seferki haliyle canlandı. Tiyatroya seğirttim. Tek başına oturabileceğim hiçbir loca kalmamıştı, sol taraftaki beş ve altı numarada bile yer yoktu. Sağ tarafa ilerlemeye mecbur kaldım. Orada bir grupta karşılaştım, eğlensinler mi, somurtsunlar mı kesin bilemez bir halleri vardı, böyle bir meclis kesin can sıkıcı sayılabilir. Tek bir loş loca yok gibiydi. Genç kız da görünürlerde yoktu veya oradaydı da başkalarıyla olduğu için ben fark edememişim. Beckmann beni güldüremedi. Yarım saat da-

yanabildim, sonra tiyatrodan çıktım ve şöyle düşündüm: Burada katiyen tekerrürden eser yok. Bu bende derin bir etki bıraktı. O kadar genç değilim, hayattan öyle habersiz de değilim ve geçen sefer Berlin'e gelmemden epey önce, belirsizliklere dayanarak hesap kitap yapmaktan kendimi vazgeçirmiştim. Ancak ben yine de bu tiyatrodan edinmiş olduğum bilginin daha kalıcı türden olması gerektiğine inanıyordum, çünkü insan hayatın ne olduğuna dair gerçekten bir fikir edinmeden önce, varoluş eliyle birçok şekilde uğradığı hayal kırıklığına katlanmayı öğrenmeli ve yoluna devam edebilmelidir – ama kesinlikle bu mütevazı beklentilerle hayat çok daha güvenlidir. Hayat bir iflastan bile mi daha düzenbaz olacaktı ki! Yüzde elli ya da otuz, bir şeyler verir hiç olmazsa. Komik olan yine de talep edilebilecek olanın en asgarisiydi! Bu da mı tekerrür ettirilemeyecekti artık!

Kafamda bu düşüncelerle evin yolunu tuttum. Çalışma masam yerli yerindeydi. Kadife koltuk hâlâ oradaydı, ama onu görünce öyle hırslandım ki, neredeyse paramparça edecektim, bunun bir nedeni de evde herkes uykuya çekilmiş olduğu ve kimse onu elimden alamayacağı içindi. Etrafındaki eşyalara uymuyorsa, bir kadife koltuk hiç para etmez, kafasında üç köşeli şapkayla çırcıplak ortada dolanan bir adamdan farkı kalmaz. Aklıma tek bir makul düşünce gelmeksizin yatağa girdim, oda öyle aydınlıktı ki, yarı uyur yarı uyanık, mütemadiyen o kadife koltuğu görüyordum, ta ki sabah kalkıp da onu bir köşeye fırlatıp atma niyetimi hayata geçirene dek.

Evim, sırf bir yanlış tekerrür yüzünden, benim için keyifsiz bir hale gelmişti, zihnim verimsizleşmişti, endişeli hayal gücüm, geçen sefer düşüncelerin nasıl emre amade beklemiş olduğuna dair tahrik edici, cüretkâr, eğlenceli anılar yaratıp duruyor, bu anı demeti her düşünceyi daha

doğarken bastırıyordu. Bir şairin* “Påskrift På en Kaffe-kande” adlı şiirinde, hakkında “saf ve sıcak ve sert ve mağdur edilmemiş” diye hüküm vererek kıyasladığı şeyin –arkadaşlığın– yanında iyi gidebilen o içeceğin tadına bakmak için, Berlin’e geçen gelişimde her gün uğradığım kahve dükkânına yollandım; en azından kahveyi takdir ederim. Kahve belki geçen seferki kadar iyiydi, böyle farz edilmesi gerekirdi herhalde de benim ağız tadıma uymadı. Güneş kahve dükkânının camları üzerinde kaynıyordu, içerisi boğucu sıcaktı, fokur fokur bir tencerenin içindeki hava gibiydi, tam kaynamalık. Dar alanlı bir alize rüzgârı gibi her şeyi delip geçen bir hava cereyanı, herhangi bir tekerrür düşüncesine olanak vermedi, halbuki bunun için fırsat doğmuştu.

Akşamleyin, evvelki gelişimde sık sık uğradığım lokantaya gittim ve alıştığımdan olacak, pek rahat ettim. Oraya her akşam gittiğim için her şeyi en ince ayrıntısına kadar biliyordum, oradan en erken ayrılan müşterilerin kaçta gittiğini biliyordum, giderken dosta arkadaşına nasıl selam verdiklerini biliyordum, şapkalarını en iç salonda mı, yoksa en dış salonda mı, dış kapıyı açarken mi, yoksa kapıdan çıktıktan sonra mı giydiklerini biliyordum. Hiç kimse gözümünden kaçmıyordu, yeraltı dünyasının kraliçesi Proserpina† gibi, her kelleden bir tel saç koparıyordum, dazlaklarınkinden bile. Her şey topyekûn aynıydı, aynı espriler, aynı nezaket, aynı ilgi, aynı mekân – kısacası, tıpkısının aynısı. Kutsal Kitap’ta Süleyman, kadının dırdırı saçaktan damlayan yağmur suyuna benzer, der;‡

* Johannes Ewald (1743-1781) –çn.

† Aeneis’te geçtiği şekliyle, Proserpina insanların kafalarından bir tel saç almadan ölüme göndermezdi –ed.n.

‡ Süleyman’ın Özdeyişleri 19:13. “Akılsız çocuk babasının başına beladır, dırdır eden kadın sürekli damlayan su gibidir.” –çn.

acaba bu natürmorta ne derdi? Korkunç bir düşünceydi, burada bir tekerrür imkânı vardı!

Ertesi akşam *Königstädtischen Theater*'deydim. Tekerrür eden tek şey bir tekerrürün imkânsızlığıydı. Unter den Linden'in* tozuna toprağına katlanılacak gibi değildi, insanların arasına karışmak ve bu şekilde bir insan banyosu yapmak için girişilen her çaba caydırıcı bir etki yaratıyordu. Nereye nasıl kıvrılıp dönersem döneyim boşunaydı. Geçen sefer beni zarafetiyle büyülemiş olan, tabiri caizse kabına sığamayan o küçük dansçı kız, sıçrayışını yapmıştı; Brandenburg Kapısının dışındaki kör adam, arp çalıcım –galiba onunla alakalanan bir tek ben vardım– sırtına, hüzünlü bir özlemle örtüşen o açık yeşil palto yerine alacalı gri bir palto geçirmişti ve içinde bir salkımsöğüt gibi duruyordu, benim için itibarını yitirmiş ve evrensel insanlık için kazanmıştı; mübaşirin takdire şayan burnu sapsarı kesilmişti; Profesör A.A. kendine yeni bir pantolon edinmişti, neredeyse asker pantolonu gibi bir şeydi.

Birkaç gün aynen bu minval üzere gidince, bu tekerrür beni öyle canımdan bezdirdi, öyle usandırdı ki, eve geri dönmeye karar verdim. Bulgum kayda değer değildi ve yine de olağandışıydı; zira tekerrürün hiç var olmadığını bulgulamıştım ve kendimi de buna, onu mümkün olan her yoldan tekerrür ettirerek ikna etmiştim. Tek umudum evime kalmıştı. Alman yazar Justinus Kerner bir yerde evinden sıkılmış bir adamdan söz eder, atını eğerletmiş ve dünyayı gezmeye çıkmış. Biraz yol aldıktan sonra, at onu sırtından fırlatıp atmış. Durumdaki bu hiç beklenmedik değişiklik onun için belirleyici olmuş; zira atına binmek için arkasına döndüğünde, gözleri terk etmek istediği evine takılmış bir defa daha ve gözüne öyle güzel

* Berlin'de bir bulvar –çn.

görünmüş ki, derhal geri dönmüş! Evimde her şeyi teker-rüre hazır bulacağımdan bayağı emin olabilirdim. Radikal değişikliklerin tümüne karşı, oldum olası büyük bir güvensizlik duymuşumdur, evet, hatta bunda öyle aşırıya kaçmışımdır ki, sırf bu sebepten, tüm olası temizlik iş-lerinden nefret bile ederim, ama her şeyden çok sabunla ovalayarak yapılan ev temizliğinden nefret ederim. Muhafazakâr ilkelerime evde olmadığım zamanlarda riayet edilmesi için en sıkı talimatları bırakmıştım. Ama şu işe bakın ki, sadık uşağım farklı kanıdaydı. Onun hesabına göre, ben yola çıktıktan az sonra bu kargaşayı başlatsa, ben geri dönene kadar sona ermiş olurdu ve her şeyi titizlikle hale yola koyabilecek kişi elbet oydu. Velhasıl eve geliyorum, kapımın zilini çalıyorum, uşağım açıyor. Bu kritik bir andı. Uşağım ölü gibi bembeyaz kesildi, odalara açılan kapı yarı aralık duruyordu, aradan bakınca içerinin korkunçluğunu gördüm: Her şey altüst haldeydi. Taş kesildim. Uşağım şaşkınlığından ne yapacağını bilemedi, suçluluk duygusuna kapıldı – ve kapıyı suratıma çarptı. Bu kadarı da fazlaydı, sıkıntım had safhaya varmış, ilkelerim çiğnenmişti. En kötüsü de ticaret ataşesi Grønmejer'in* durumuna düşüp bir hortlak muamelesi görmeye hazırlıklı olmam gerekebilirdi. Hiçbir tekerrürün var olmadığını ve hayata önceki bakış açımın galip geldiğini anladım.

Kendimi nasıl da küçük düşürülmüş hissediyordum; o genç adama karşı hayli kibirli davranan ben, şimdi onunla aynı noktaya getirilmiştim, evet hatta, bana sanki o genç adam benmişim gibi, şimdi ne pahasına olursa olsun tekerrür ettirmek istemediğim o büyük laflarım, hayatı fası-

* Johan Ludvig Heiberg'in *Kjøge Huskors* (*Kjøge'nin Cadısı*) adlı vodvilindeki karakterlerden biri –çn.

lasız yaşamak için uyandığım ve verdiği her şeyi, karşılığında bir tekerrür vermeksizin, haince yeniden geri almak istediğim bir düştten ibaretmiş gibi geliyordu. Öyle değil midir, insan yaşlandıkça, hayat insana gitgide daha bir aldatıcı gelmez mi; insan daha akıllandıkça, kendi başının çaresine bakacak daha çok yol öğrendikçe, başını bir o kadar daha belaya sokmaz, bir o kadar daha fazla sıkıntı çekmez mi? Küçük bir çocuk kendi başının çaresine bakamaz, yine de hiçbir zaman burnu bile kanamaz. Hatırlıyorum da bir keresinde sokakta bir dadıya rastlamıştım, içinde iki ufacık çocuğun bulunduğu bir çocuk arabasını itiyordu. Çocuklardan biri bir yaşında ya var ya yoktu, uykuya dalmıştı, arabanın içinde ölü gibi yatıyordu. Diğeri iki yaşlarında bir kız çocuğuydu, tombul, bıdık bir şey, kısacık kollu elbisesiyle, tıpkı bir küçük hanımefendiyi andırıyordu. Arabanın baş tarafına doğru yayılmıştı, yerin en az üçte ikisini işgal ediyordu, yanında yatan, ondan daha ufak tefek cüsseli diğer çocuk, küçük hanımefendinin arabaya yanına aldığı bir çantaya benziyordu. Küçük kızın, insana parmak ısırtan bir bencillikle, kendi dışındakilerde hiçbir insana veya hiçbir insani meseleye, sırf kendine iyi bir yer sağlayabilmiş olmak dışında, kulak asmaz bir hali vardı. Yoldan hızla geçmekte olan bir fayton, çocuk arabasını aşikâr bir tehlikeye soktu, insanlar yardım için arabaya seyirtti ve o arada dadı seri bir hareketle arabayı hızla bir kapı aralığından içeri itivermişti; etraftaki herkes korkudan ne yapacağını bilemez haldeydi, ben de öyle. Bütün bunlar olurken, küçük hanımefendi öylece kılını kıpırdatmadan oturmuş, yüz ifadesinde tek bir değişiklik bile olmaksızın, parmağıyla burnunu karıştırıp duruyordu. Muhtemelen içinden, “Bütün bunlar beni ne alakalandırarak ki? Bu dadının işi,” diye geçiriyordu. Kahramanlığın böylesini bir yetişkinde aramak beyhude olur.

İnsan yaşlandıkça, hayatı daha bir anladıkça, rahatlıklarının tadına daha bir varıp bir şeyleri takdir etmek elinden daha geldikçe, kısacası daha bir ehilleştikçe, bir o kadar daha az tatmin oluyor. Hoşnut, tamamen, kesinlikle ve her şekilde hoşnut hiçbir zaman olmuyor insan. Ve şöyle böyle hoşnut olmak zahmete değmiyor, onun için tamamen hoşnutsuz olmak daha iyi. Bu mesele üzerinde enikonu kafa yormuş olan biri, ömrü boyunca, en fazla bir yarım saat için bile, akla gelebilir her şekilde, kesinlikle hoşnut olmanın bir insana hiçbir zaman nasip olmadığına bana herhalde hak verecektir. Bunun için gıda ve giyimden biraz daha fazlasının gerektiğini söylemem gerekmecektir elbet.

Bir defasında ben de hoşnutluk noktasına çok yaklaşmıştım. Bir sabah uyandığımda, kendimi olağandışı iyi hissettim. Bu kendini iyi hissetme hali öğlene doğru kıyaslanamaz bir biçimde arttı, saat tam birde doruk noktasına varmıştım ve hiçbir esenlik ölçerinde, şiirsel bir termometrede bile bulunmayan o baş döndürücü maksimumu hisseder gibi oldum. Bedenim dünyevi ağırlığını yitirmişti, sanki hiç bedenim yoktu, her bir fonksiyon tümüyle tatmin oluşun tadına varıyor, her bir sinir kendinin ve her şeyin hesabına sevinçten uçuyor ve bir yanda da organizmanın huzursuz kıpırtısı olan her bir nabız atışı yalnızca ânın tensel hazzı olduğunu akla getiriyor ve belli ediyordu.

Havada süzülür gibi gidiyordum, havayı delip geçen ve dünyayı terk eden kuşun uçuşu gibi değil, rüzgârın başakların üzerinden dalga dalga esmesi gibi, hasretten sarhoş denizin beşik gibi sallanışı, bulutların rüya gibi ağır hafif kımıltılarla sürüklenişi gibi. Mayam saydamlıktı, derin denizlerin dibi gibi, gecenin kendinden memnun suskunluğu, gün ortasının monolojik sessizliği gibi. Her

bir ruh hali melodik bir tınıyla, yankıyla, ruhumda rahatı buldu. Her bir düşünce bir saadet cümbüşüyle emre amadeydi, en zengin ideanın olduğu kadar en budalaca kapris de. Her bir izlenim daha gelmeden duyumsanmış ve dolayısıyla benim içimde uyanmıştı. Tüm varoluş sanki bana sevdalanmıştı ve her şey varlığıma vahim titreyişler içinde uyumlanıyordu, içimde her şey *ominöst*'tü* ve esrarengiz bir şekilde her şey, her şeyi kendinde başkalaştırarak yücelten mikrokozmik saadetimde başkalaşım yücelik kazanmıştı, en nahoş, en sıkıcı yorum bile, en iğrenç görünüm, en vahim ihtilaf bile. Söylemiş olduğum gibi, saat tam birde doruktaydım ve orada en doruktaki- ni duyumsadım, sonra aniden bir şey bir gözümü tahriş etmeye başladı, kirpik miydi, hav mıydı, bir toz zerresi miydi bilemiyorum ama bildiğim bir şey var ki, aynı anda düpedüz kederin uçurumuna yuvarlandım, benim kadar yüksekte bulunmuş ve bu noktadayken, mutlak tatmine hiç erişilip erişilmeyeceği şeklindeki prensip sorusuyla da meşgul olmuş her kişi bunu kolayca anlayacaktır. O zamandan beri de kendimi bir kere olsun –mutlak şekilde ve tüm yönleriyle– tatmin olmuş hissetme umudundan vazgeçtim, bir zamanlar beslediğim umuttan vazgeçtim, belki daima mutlak tatmine ulaşmak için değilse de belli anlarda, bu an birimleri Shakespeare şöyle derken kastettiğinden daha fazla olmasa da: Bir birahanecinin sayı bilgisi sayıların toplamını bulmaya yeter de artardı.†

O genç adamı tanımadan önce işte bu kadar yol katetmiştim. Kendime sorar sormaz veya yarım saatlığına bile olsa tam hoşnutluk sorusu zuhur edince, daima sarfınazar etmeyi öğrenmiştim. Tekerrür fikrine sık sık başvur-

* (Dan.) Uğursuz, tekinsiz –çn.

† William Shakespeare, *Troilus ve Cressida* (1602) –çn.

maya ve ona karşı heyecan duymaya o zaman başladım ve bu suretle prensip şevkime bir kez daha kurban gittim; şayet tekerrür olasılığına ikna olmak niyetiyle bu seyahate çıkmamış olsaydım, her şeyin aynı olduğunu söyleyerek tamamen yoldan çıkacaktım. Yine de alışlagelmiş yollardan gidemeyişim, yine de prensiplerde ısrar edişim, yine de diğer insanlar gibi giyinip gezinemeyişim, kaskatı çizmelerle yürümek isteyişim neden? Herkes, hem ruhani hem de dünyevi hatipler, hem topallar hem de korkaklar, hayatın bir nehir olduğunda hemfikir değil mi? İnsan böylesine budalaca bir ideayı nasıl bulabilir? Daha da budalacası, onu prensip haline getirmeyi nasıl isteyebilir? Genç dostum şöyle düşünüyordu: “Boşver,” böylece, tekerrürle başlamak isteseydi, olabileceğinden daha iyi bir konumda oluyordu. Muhtemelen o vakit, sevdiği kızı, türküdeki kırpık saçlı ve solgun dudaklı rahibeninki gibi tekerrür isteyen sevgilininkiyle aynı yoldan tekrar geri kazanırdı. Ne de olsa tekerrür istiyordu, onun için de elde etti ve tekerrür onun canına okudu.

Das Nönnlein kam gegangen
In einem schneewissen Kleid;
Ihr Häärl war abgeschnitten,
Ihr rother Mund war bleich.
Der Knab er setzt sich nieder,
Er saß auf einem Stein;
Er weint die hellen Thränen,
Brach ihm sein Herz entzwey.
Hans hjerte, det var knust.

Genç rahibe yürüyerek geldi
Üzerinde kar beyazı tüniği;
saçları kırpıktı,
kırmızı dudakları solgun.

Oğlan yere çökmüş.
 Bir taşın üzerine oturmuş.
 Duru gözyaşları döküyor.
 Yüreği, paramparça olmuş.*

Çok yaşa posta düdüğü!† Tam benlik bir alet, birçok nedeni var, ama asıl nedeni, insan bu alete hiçbir zaman kesinlikle aynı ses tonunu çıkarttıramıyor; zira bir posta düdüğünde sonsuz olasılıklar saklı ve onu alıp dudağına dayayan ve bilgeliğini içine döken kişi asla tekerrürden suçlu duruma düşmez ve dostuna, cevap yerine, hoş vakit geçirsin diye bir posta düdüğü uzatan kişi, hiçbir şey demez ama her şeyi izah etmiş olur. Sana şükürler olsun posta düdüğü! O benim sembolüm. Eski münzevilerin masaya koydukları kurukafayı seyretmek nasıl ki onların hayata bakış açıysa, masamın üzerindeki posta düdüğü de bana daima hayatın anlamlılığını hatırlatacak. Çok yaşa posta düdüğü! Lakin yolculuk zahmete değmedi; zira insanın hiçbir tekerrür olmadığına ikna edilmek için yerinden kalkıp yollara düşmesine ihtiyaç yok. Hayır, her şey beyhudelikken‡ ve uçup giderken, insan oturma odasında sakın sessiz oturuyor, ama yine de trenle olduğundan daha fazla hız alıyor, kıpırdamadan oturduğu halde. Her şey bana bunu hatırlatacak; uşağım postilyon giyinecek ve ben kendim yemekli bir davete kiralık bir atlı posta arabasız gitmeyeceğim. Elveda! Elveda! Ey gençliğin zengin umudu, niçin öyle hızla koşturuyorsun; kovaladığın şey nasılsa var değil, sen de

* Johann Werder: "Das Lied Vom Jungen Grafen," *Volkslieder*, Leipzig, 1825 –çn.

† Eski atlı posta arabalarındaki korna vazifesi gören sığır boynuzu biçiminde boru –çn.

‡ Kutsal Kitap, Vaiz 1:2. "Her şey boş, bomboş, bomboş!" diyor Vaiz –çn.

bir o kadar yoksun! Elveda! Ey eril güç! Niçin ayağını toprağa öyle sert vuruyorsun, bastığın şey bir delüzyon! Elveda, ey muzaffer niyet, hedefe elbet varacaksın, zira eylemi, arkanı dönmeden beraberinde götüremezsın ve sen bunu yapamazsın! Elveda! Ey ormanın güzelliği, sana bakmak istediğimde kuruyup gitmiştin! Yoluna devam et! Ey gelip geçici nehir! Ne yapacağını bilen bir sen varsın; zira sen sadece akıyorsun, asla dolmayan denizde kendini kaybetmek istiyorsun! Yoluna devam et, ey sen, kimselerin, sonunu görmediği için bir komedi diyemediği, bir trajedi de diyemediği hayat oyunu. Yoluna devam et, ey sen, hayata paradan bir nebze daha fazla karşılık vermeyen varoluş oyunu! Neden hiç kimse ölümden geri dönmedi? Çünkü hayat tutsak etmeyi ölümün bildiği kadar iyi bilmiyor, çünkü hayat, ölümün sahip olduğu ikna gücüne sahip değil. Evet, ölüm müthiş bir ikna gücüne sahip, eğer ki insan ona karşı gelmez ve sözü ona bırakırsa, ölüm daha o anda onu ikna eder; böylece insan ölüme itiraz edecek tek bir söz bulamaz ve hayatın belagatine can atmaz. Ah! Ölüm! Sendeki ikna kabiliyeti harikulade ve o zattan başka senin kadar güzel konuşan hiç kimse yok, o zat belagati sayesinde πεισιθανάτος* namını kazanmıştı, zira senden ikna gücüyle söz ederdi!†

* (Yun.) Ölüme ikna eden –çn.

† Girneli filozof Hegesias (MÖ 300) ölüm hakkında öyle çekici bir şekilde konuşurdu ki, takipçileri arasında intihar edenler olmuştu. Bkz. Tenneman, *Geschichte der Philosophie*, II, s. 106 –çn.

İkinci Bölüm

Aradan biraz zaman geçti; uşığım, titiz ev hanımı bir Havva gibi, işlemiş olduğu hatayı telafi etmişti. Ev idaresinde yeniden monoton ve yeknesak bir düzen tesis edildi. Hareket edemeyen her şey kendine tayin edilmiş olan yerde kaldı, hareket edebilen şeyler kendi belli yoluna gitti: sarkaçlı saatim, uşığım ve ölçülü adımlarla odada bir aşağı bir yukarı gezinen bendeniz. Hiçbir tekerrürün var olmadığına kendimi temin etmiş olsam da yine de kesin bir gerçek var ki, şaşmazlıkla ve gözlem gücünü körelterek, hercai oyalanmalardan çok daha yatıştırıcı güce sahip olan ve zaman geçtikçe, tıpkı bir büyü sözü gibi, gitgide daha güçlenen bir yeknesaklık elde edebiliyor insan. Herkulaneum ve Pompei kazılarında her şey yerli yerinde bulundu, aynen sahiplerinin bıraktığı gibi; eğer o zamanda yaşamış olsaydım, arkeologlar ölçülü adımlarla bir aşağı bir yukarı gezinen bir adamla karşılaşınca, belki hayretten donakalacaktı. Bu mevcut ve süregelen düzeni muhafaza etmek için her çareye başvurdum, hatta belli zamanlarda odanın içinde, İmparator Domitianus gibi, sinek raketimi kuşanıp her bir devrimci sineğin peşinde dolandım. Buna karşılık üç sinek, mahut zamanlarda odada vızıldayarak uçmaları için korumaya alındı. Bu

minval üzere yaşadım, inandığım gibi, dünyayı unutarak. Ve unuttum, sonra bir gün genç dostumdan bir mektup aldım. Bunu diğerleri izledi, yaklaşık olarak hep bir aylık fasılalarla; ama mektuplar onun ikamet ettiği yeri anlayabilmemi sağlayacak bir şey içermiyordu. Kendisi hiçbir şeyi açıklığa kavuşturmak istemiyordu, bu bir bakıma, mektuplar arasındaki süreyi 5 ila 3 hafta arasında tutmak suretiyle özenle uygulanan kasti bir şaşırtmaca olabilir. Beni bir yazışmayla zahmete sokma arzusunda değil ve ben her ne kadar karşılıklı bulunmaya veya en azından mektuplarına cevap vermeye arzulu olsam da o, mektuplarına karşılık alma arzusunda değil – o sadece içini dökmek istiyor.

Mektubunda zaten önceden bildiğim şeyleri görüyorum: Her melankolik tabiat gibi o da oldukça alıngan ve asabiyetine rağmen ya da asabiyetinden dolayı kendisiyle devamlı çelişki içinde. Sırdaşı olmamı hem arzuluyor hem de arzulamıyor, evet hatta, öyle olmam onu tedirgin ediyor; benim sözümona üstünlüğüm nezdinde kendini güvende hissediyor ve yine de bu onun hoşuna gitmiyor; bana içini döküyor ve yine de hiçbir yanıt istemiyor, evet hatta, beni görmek istemiyor; benden sükût bekliyor, “kutsal olan her şey” nezdinde fasılasız sükût ve yine de benim sükût yetkisine sahip olduğum düşüncesi onu bir şekilde küplere bindiriyor. Onun sırdaşı olduğumu kimse bilmemeli, tek bir Tanrı kulu bile, dolayısıyla kendi de bilmek istemiyor ve benim de bilmemem gerekiyor. Bu kargaşayı karşılıklı *contentement** ve zevkle izah etmek için de bana esasen üşütüğün teki gözüyle baktığını, ki-bar yoldan ima etme alicenaplığını gösteriyor. Bu yorumun küstahlığı üzerinde bir fikir ifade etme cesaretini

* (Fr.) Hoşnutluk –çn.

nasıl bulabilirim? Bu, ithamın doğruluğunu –bana öyle geliyor ki– daha da bir kanıtlayacaktı; oysa herhangi bir tepki vermemem herhalde onun gözünde, insanın şahsen etkileneşine ve alınmasına meydan bırakmayan *ata-raxia*'ya* ve zihin zayıflığına dair yeni bir işaret olarak görülebilir. Bu da şimdi, insanın kendini yıllar boyunca her gün, insanlara karşı tarafsız bir fikirsel ilgi duyma ve mümkünse de bunu, fikrin kendi içinde devinim halinde olduğu herkese karşı duyma konusunda da kendini eğitmiş olmanın karşılığında aldığı teşekkür oluyor! Bir zamanlar genç dostumun içindeki fikre yardımcı olmaya çalışmıştım, şimdi ödülünü alıyorum, hem var olacağım, hem var olmayacağım, varlık ve hiçlik, her şey onun keyfine göre olacak ve böyle olmak insanın elinden geldi diye ve bu şekilde onun çelişkiden kurtulmasına yardımcı oldu diye, insan bir nebze takdir görmeyecek. Eğer böylesi bir *Zumutung*'da† ne denli bir dolaylı tasdik saklı olduğunu kendisi bir düşünebilseydi, herhalde yine küplere binerdi. Onun sırdaşı olmak en zordan daha zor ve şunu tamamen unutup ki onunla yazışmayı reddederek, onu en derinden rencide edebilirim. Ceza, sadece Eleusis gizemlerine, onların çetin sınavlarına hıyanet edenlerin başına gelmedi, alet olmayı reddederek bu kurumu hakarete uğratan kişinin başına da geldi. Bu sonuncusu, bir Yunan yazarın anlatısına göre, Demonax adında bir zatın başından geçti,‡ lakin akıllıca savunmasıyla oradan yine de sağ salim kurtuldu. Benim sırdaş olarak konumum çok daha kritik; zira o, gizemleriyle daha bir bakir; öyle ki, öngördüğü şeyi yaptığım, suspus olduğum zaman öfkeleniyor.

* (Yun.) Azim, şaşmazlık –çn.

† (Alm.) Uygunsuz talep –çn.

‡ Bkz. Johann Georg Hamann: *Hamann's Schriften*, VIII, s. 307 –çn.

Ne var ki onu tamamen unuttuğumu sanarak bana yine haksızlık ediyor. Aniden ortadan kaybolunca, doğrusu çaresizlik içinde kendi canına kıydı diye korkmuştum. Böyle bir eylemin uzun süre gizli kalması genelde enderdir, onun için hiçbir şey duymayınca veya okumayınca, hayatta olması gerektiğine karar verdim, Tanrı bilir bir yerlere saklanmış olmalıydı. Yüzüstü bıraktığı kız hiçbir şey bilmiyordu. Erkek bir gün ortalıkta görünmedi ve tek kelime haber de yollamadı. Kızın acıya boğuluşu ani olmadı; zira önce ürkek önsezi yavaş yavaş uyandı ve acı yavaş yavaş pekişti, genç kız ne olup bittiği ve ne anlama gelebileceği hakkında rüyamsı bir bulanıklık içinde tatlı bir uyuşukluğa kapıldı. Genç kız benim açımdan gözlem için yeni bir malzemeydi. Genç dostum azap vererek sevdiğinin posasını çıkartmayı ve sonra onu bir kenara fırlatıp atmayı bilenlerden değildi; tam aksine, genç kız, erkeğin sırra kadem basışıyla, ziyadesiyle arzu edilir konuma girmişti, sıhhatlenmiş, serpilmiş, erkeğin tüm lirik verimiyle zenginleşmiş, şiirsel illüzyonun paha biçilmez kalp iksiriyle beslenip güçlenmişti. Terk edilmiş bir kızı bu konumda görmek ender bir vakadır. Onu birkaç gün sonra gördüğümde daha da fıkır fıkırdı, tıpkı yeni tutulmuş balık gibi; yoksa böyle bir kızın, kuyudaki bir balık gibi, açlıktan bayılacak halde olması daha uygun olurdu. Vicdanen kaniyim ki, genç adam hayattaydı ve kendine ölü süsü vermek gibi karamsar bir yola başvurmamış olması beni memnun ediyordu. Taraflardan biri kederinden ölmek istediğinde yahut her şeyden yakayı sıyırmak için ölmek istediğinde, erotik alanda nasıl bir kargaşa yaşanabildiği inanılır gibi değil. Bir genç kız, kendi resmi beyanına göre, sevdiği erkek bir sahtekâr olmuş olsa kederinden ölürdü. Ama bakın, erkek zerre kadar sahtekâr değildi ve belki de kızın idrak edebildiğin-

den çok daha iyi niyetliydi. Velakin, erkek sair zamanda, vadesi gelince belki yapmış olabileceği şeye şimdi karar veremezdi, çünkü kız bir kere onu bu iddiayla telaşa düşürmekten geri durmamıştı, çünkü kız, erkeğin dediği gibi, ona karşı söylevsel bir hileye başvurdu, yahut her halükârda, bir kızın, ister insansın ister inanmasın, asla söylememesi gereken şeyi, erkeğin gerçekten bir sahtekâr olduğuna inandığını söyledi; zira kızın o takdirde ziyadesiyle gururlu olması ya da erkeğe hâlâ güven duyuyor olması gerekir; zira o vakit erkeğe apaçık haksızlık yapabileceğini idrak etmesi gerekir. Her şeyden yakayı sıyırmak için ölmeyi istemek, akla gelebilecek en sefil yoldur ve kıza karşı en rencide edici hakareti içerir. Genç kız erkeğin öldüğünü sanır, kedere bürünür, ölen için içtenlikle ve dürüst kalplilikle gözyaşı döküp matem tutar. Sonra bir gün, erkeğin hayatta olduğunu ve ölümü zerre kadar bile düşünmediğini öğrendiğinde, kendi hislerine karşı neredeyse bir tiksinti duyması gerekir. Veyahut eğer ilk defa bir başka hayatta kuruntulanmaya başlarsa – ama erkeğin sahiden ölmüş olup olmadığından değil, zira bu tartışma götürmez de erkeğin bunu beyan ettiği ve kızın yasa büründüğü zaman ölü olup olmadığından; böyle bir durum Aristophanes’ini de (Yunan olanı kastediyorum, böyle adlandırılmış belli kişileri, mesela ortaçağdaki *doctores cerei*’i* değil), Lucianus’unu da anlayabilmiş bir apokalipt yazar için biçilmiş kaftan bir vazife olurdu. İnsan yanılığını uzun süre sürdürebilirdi; zira erkek zaten ölüydü ve ölü kalacaktı. Matemli kız o zaman, bıraktıkları yerden başlamak için uyanırdı, ta ki küçük bir ara cümle olduğunu keşfedene dek.†

* (Lat.) Doktor müsveddeleri –çn.

† Bkz. Søren Kierkegaard: *Stadier paa Livets Vej*, Kjøbenhavn, Universitetsboghandler C. A. Reitzel, 1845. Bu yapıtın banket konuşma-

Genç dostumun mektubu elime ulaşınca, anılar ruhumda dipdiri uyandı ve yine de hikâyesini kılım zerre kadar kıpırdamadan ele aldım. Mektuptaki o benim aklımdın kıt olduğu şeklindeki yakışsız açıklamanın olduğu yere geldiğimde, hemen şunu anladım, muhakkak ki, çok ama çok derinde saklı bir sırrı vardı ve bu sır, yüzden fazla gözü olan bir kıskançlığın korumasındaydı. Genç dostumla şahsen muhatap olduğum zamanlarda onun bir şey demeden evvel, büyük bir temkinle, “benim tuhaf biri” olduğum görüşünü ima ettiği dikkatimden kaçmazdı. Tamam! Bir gözlemci buna hazırlıklı olmalı. İtirafçıya ufak bir garanti sunabilmeyi bilmeli. İtirafçı, bir genç kız ise daima pozitif bir garanti talep eder, erkek milleti ise negatifini; bunun nedeni, dişil teslimiyet ve tevazuda; ve eril gurur ve başına buyruklukta yatar. İnsanın tavsiye ve izahat aradığı kişinin aklı kıt olması nasıl da rahatlatıcı değil midir? O vakit insanın utanmasına ihtiyaç kalmaz. Böyle bir insanla konuşmak, doğrusu bir ağaçla konuşmak gibi bir şeydir, “insanın sırf merak uğruna yaptığı bir şey,” ola ki biri çıkıp da buna dair bir soru yöneltirse. Bir gözlemci pervasız olmayı birmelidir, yoksa kimse içini açmaz; o, her şeyden önce etik açıdan katı olmaya dikkat eder veyahut kendini ahlaken dürüst insan olarak sergiler. Biri çıkıp da, “O yozlaşmış biri, her işe bulaşmış, başından çılgın olaylar geçmiş,” derse – işte ben bu insana pekâlâ içimi açabilirim, ben ki ondan çok daha iyiyimdir! Olsun, ben insanlardan bilinçlerinin içeriği ötesinde hiçbir şey istemem. Onu tartarım ve özgül ağırlığı varsa, o vakit hiçbir bedel benim için aşırı yüksek değildir.

Mektuba sadece şöyle bir göz gezdirmek bile yaşadığı aşk macerasının genç adamın üzerinde benim sandığımdan çok daha derin bir etki bırakmış olduğunu gözümde netleştirmeye yetti. Bazı ruh hallerini benden gizlemiş olmalıydı; bu gayet ortadaydı, bir zamanlar ben de sadece “tuhaftım, şimdiyse üşütüğüm,” lakin bu *was anders*.^{*} Eğer iş böyleyse, o vakit genç adam için geriye dini bir hareket yapmaktan başka bir şey kalmıyor. Aşk bir insanı bu şekilde daha ve daha ileriye götürüyor. Sık sık kabullendiğim şeyi, burada bir daha kabullenmek zorundayım: Varoluş her şeye rağmen alabildiğine bilge ve onun yol gösterici gücü nasıl entrika çevrileceğini bütün şairlerden daha iyi biliyor. Genç adamın yaradılışı doğa tarafından öyle bir şekilde donatılmıştı ki, tensel aşkın ağına düşmemiş olduğuna bahse girerdim. Aslına bakılırsa, bu itibarla alışıldık sapmalara uymayan istisnalar mevcut. Genç adamda alışılmadık bir zekâ gücü vardı, özellikle de hayal gücü. Üretkenliği uyanır uyanmaz, tüm bir ömre yetecek kadarını elde etmiş olurdu, özellikle de kendini hakkıyla anlasa ve sıcak aile sefasıyla olduğu kadar, zihinsel uğraş ve hayali meşgalelerle kendini sınırlasaydı; ki bu, tensel aşkın mükemmel bir telafisi olup tensel aşkın müşküllerini ve musibetlerini beraberinde getirmekten çok uzaktır ve de tensel aşkın bahtiyarlığında en güzel olanla apaçık bir benzerliği vardır. Bu tür yaradılışlar kadın aşkına muhtaç değildir, ki ben bunu genellikle, erkeğin önceki hayatında kadın olduğu ve şimdi erkek olarak, bunun anısına sıkıca tutunduğu şeklinde izah ederim. Bir kıza âşık olmak ona sırf rahatsızlık verir ve görevini daima rayından saptırır; zira neredeyse kızın rolünü de üstlenebilecek durumdadır. Bu, genç kız için

* (Alm.) Farklı mesele –çn.

de, kendisi için de rahatsız edicidir. Diğer taraftan, genç adam çok melankolik bir doğaya sahiptir. Nasıl ki ilk karakteristik onu herhangi bir kıza fazlaca yaklaşımdan alıkoymuyorsa, sonraki karakteristik de cingöz bir güzel onu elde etmeye kalkarsa, onu güvenceye alır. Sempatik tarz bir derin melankoli feminen sanat için her zaman tam anlamıyla bir hakaret olmuştur ve öyle olmaya devam edecektir. Eğer genç erkeği kendine çekmek bir genç kıza kısmet olsaydı, o daha zafer sarhoşu olduğu anda erkeğin aklına şu gelirdi: Kendini bu hislere teslim etmekle kıza karşı günah işliyor ve ona haksızlık etmiyor musun? Onun yolunda durmuş olmuyor musun sadece? Öyleyse, iyi uykular dileyelim kadınısı entrikaların hepsine. Şimdi pozisyon garip bir şekilde değişmiş, erkek genç kızın safına geçmiştir, kızdaki olanca nefaseti görmeye, onu belki kızın kendinden bile daha iyi şekilde canlandırmaya, ona belki kızın talep ettiğinden de fazla hayranlık beslemeye fevkalade gönüllüdür; lakin kız, erkeği hiçbir zaman bunun ötesinde kazanamaz.

Genç dostumun bir aşk hikâyesine takılıp kalacağını doğrusu hiç beklememiştım. Lakin hayat cin gibidir. Erkeği ağa düşüren şey katiyetle kızın sevecenliği değil, kızın hayatını altüst ederek ona karşı haksızlık ettiği için duyduğu pişmanlıktır. Kıza düşüncesizce, paldır küldür yaklaşmıştır, bu aşkın gerçekleşemeyeceğine kendini ikna eder, kız olmasa da olabileceği kadarıyla mutlu olabilir, özellikle de bu yeni ilaveyle; ve de ilişkiyi keser; lakin şimdi de haksızlık yapmış olduğunu unutamaz, tıpkı bir şey hayata geçirilemeyince, onu kesip attığında yaptığın bir haksızlık gibi. Şayet genç adam kısıtlanmamış olsaydı, şayet şöyle densesydi: “İşte kız, ona yaklaşmak istiyor musun, âşık olmak istiyor musun, buyur işte!” Çok muhtemelen şöyle karşılık verirdi: “Dünyaları verseler

olmaz, neler olduğunu vaktiyle öğrenmiştim, bu türden şeyler unutulmuyor.” Kendini aldatmak istemiyorsa, bu konu haliyle böyle ifade edilmelidir. Aşkının gerçekleşmeyeceği onun için hâlâ kesinliğini korur. Bu durumda harikulade olanın sınırına* varmıştır ve bu nihayetinde vuku bulacaksa, haliyle absürd olanın sayesinde bulmak zorundadır. Genç adamın aklına işin zorlukları hiç gelmez mi, yoksa benim cin fikirli aklım mı bir ihtimal, fazla yaratıcıdır? Kızı gerçekten seviyor mudur, yoksa yine burada da kız, sırf erkeği harekete geçirme vesilesi midir? Erkeği meşgul eden şey, hiç kuşkusuz yine, kelimenin tam anlamıyla sahiplik ve sahiplik sırasında gelişen içerik değil, sadece resmi anlamda geri dönüştür. Genç kız ertesi gün ölse, erkek bunu öyle fazla dert etmezdi, bir kaybı olduğunu hissetmezdi; zira benliği sükûn içindeydi. Genç kızla temasın yol açtığı içsel ihtilaf, genç kıza gerçekten geri dönmüş olmasıyla yatışmıştı. Genç kızın yine gerçeklikle bir ilgisi yoktu; o, genç erkeğin içindeki devinimlerin bir yansıması ve onlar için bir teşvikti. Genç kız muazzam bir anlam ve önem taşıyordu, erkek onu asla unutamayacaktı, lakin sayesinde anlam ve önem taşıdığı şey kendisi değil, erkekle olan ilişkisiydi. Genç kız, tabiri caizse, erkeğin benliğinin hududuydu, ancak böyle bir ilişki erotik değildir. Dinsel anlamda denebilir ki, Tanrı bu genç kıızı erkeği yakalamakta kullandı, yoksa kızın kendinin gerçeklikle bir ilgisi yoktu, o tıpkı balık avlarken kancaya takılan sinek gibi bir şeydi. Erkeğin, kıza bağlanmış ve o zamandan beri onu aklından hiç çıkartmamış olmasına rağmen onun hakkında en ufak bir şey bilmediğine kesinlikle emindim. Onun için varsa yoksa bu kızdı – o kadar; kız, somut açıdan, şu ya da buymuş,

* Dinsel olanın sınırına –çn.

insanın, uğruna her tehlikeyi göze alacağı ve yeri göğü harekete geçireceği tatlılıkmiş, sevecenlikmiş, sadakatmiş, özverili aşkmiş – bu, erkeğin hiç aklından bile geçmez. Gerçekten erotik bir ilişkiden esasen ne sevinçler, nasıl bir saadet beklediğini izah etmek istese herhalde diyecek tek bir lafı olmazdı. Peşinde olduğu şeye, onurunu ve gururunu hoşnut edilebildiği anda ulaşır! Sanki bu tür çocukça vesveselere karşı çıkmak bir onur ve gurur meselesi de değilmiş gibi! Belki de kendi kişiliğinin karman çorman olmasını bekliyordur ama bu, gerçeklikle olan ilişkisini bu noktada anlamsız hale getiren, dolayısıyla onu, her gerçek sevgilinin onda bir sahtekâr görmesini sineye çekmek zorunda bırakarak, masum olduğu halde suçlu durumuna düşürüp alaya almış olan yaşamdan, tabiri caizse, öcünü alabilmenin yanında hiç kalır. Bu katlanması güç bir vazife değil midir? Ancak belki onu tam anlamıyorum, belki bir şeyler saklıyor, belki de her şeye rağmen kızı hakikaten seviyor. O vakit muhtemelen bu hikâye, kutsalın kutsalı sırrını bana emanet edebilmek için genç dostumun beni bir gün öldürmesiyle sonuçlanır. Görülüyor ki, gözlemcilik tehlikelerle dolu bir vazife. Gelgelelim, sırf kendi psikolojik merakım adına dilerdim ki, kızı bir an ortadan uzaklaştırabileyim, genç dostumu kızın evli olduğuna inandırabileyim, bahse girerim ki, o vakit başka bir açıklama alırdım; zira genç dostumun sempatisi öyle melankolik ki, kanımca, kızın iyiliği için kendini onu sevdiğine inandırıyor.

Onu durma noktasına getiren mesele, tekerrürden ne fazla, ne eksik bir şey. Ne Yunan felsefesinde ne de modern felsefede buna dair bir şey aramakla doğru yapıyor; zira Yunanlar karşıt harekette bulunurdu ve bir Yunan bu durumda, anımsamayı tercih ederdi, hem de vicdanı ona rahatsızlık vermeksizin. Modern felsefeyse hiç-

bir harekette bulunmaz, o genellikle sadece karşı gelir, başkaldırır; velev ki bir harekette bulunursa, bu daima içkinlikten ileri gelir, halbuki tekerrür bir aşkınlıktır ve öylece kalır. Benden herhangi bir izah beklememesi bir şans; zira ben teorimden vazgeçtim, kendimi akıntıya bıraktım. Tekerrür benim için fazla aşkın. Kendi etrafımı dolaşabilirim ama kendimden öteye geçemem, Arşimet noktasını keşfedemem. Genç dostum, bereket versin ki dünyaca meşhur herhangi bir filozofta ya da *professor publicus ordinarius*'ta* bilgi aramıyor, benim gibi, bir vakitler dünya saltanatına sahip olmuş, ama sonra hayattan elini eteğini çekmiş, amatör bir düşünüre başvuruyor – diğer bir deyişle, selameti Kutsal Kitap'ın Eyüp'üne sığınmakta buluyor,† Eyüp kürsüye çıkıp boy göstermez ve tezlerinin sahiliğini teyit etmek için güven verici jestler yapmaz, bunun yerine ocağında oturur ve çömlek parçalarıyla kaşınır ve bu el meşguliyetini kesmeksizin, etrafa üstünkörü işaretler, alametler ve yorumlar yağdırır. Aradığını bunda bulduğunu sanır, onun kanısına göre, Eyüp ve karısı ile üç ahababının oluşturduğu o küçük muhitte gerçek doğru, kulağına bir Yunan sempozyumunda olduğundan daha nefis ve daha sevindirici ve daha doğru gelir. Benim rehberliğime başvurmuş olsaydı, beyhude olurdu. Dinsel bir harekette bulunamam, tabiatıma ay-

* (Lat.) Nizami profesör –çn.

† Bkz. Kutsal Kitap, Eyüp, 2:8-11. “Eyüp çibanlarını kaşımak için bir çömlek parçası aldı. Kül içinde oturuyordu. Karısı, ‘Hâlâ doğruluğunu sürdürüyor musun?’ dedi, ‘Tanrı’ya söv de öl bari!’ Eyüp, ‘Aptal kadınlar gibi konuşuyorsun,’ diye karşılık verdi, ‘Nasıl olur? Tanrı’dan gelen iyiliği kabul edelim de kötülüğü kabul etmeyelim mi?’ Bütün bu olaylara karşın Eyüp’ün ağzından günah sayılabilecek bir söz çıkmadı. Eyüp’ün üç dostu –Temanlı Elifaz, Şuahlı Bil-dat, Naamalı Sofar– Eyüp’ün başına gelen bunca kötülüğü duyunca kalkıp bir araya geldiler. Acısını paylaşmak, onu avutmak için yanına gitmek üzere anlaştılar” –çn.

kırıdır. Yine de bu yüzden böyle bir şeyin gerçekliğini veya genç bir insandan çok şey öğrenilebileceğini inkâr etmem. Muvaffak olursa, o vakit benden daha ateşli bir hayranı olmaz. Muvaffak olursa, o vakit bana olan ilişkisindeki tüm alınganlıklardan sıyrılmış olur. Lakin bir şeyi inkâr edemem; meseleyi daha bir inceledikçe, kızın, erkeği melankolisinde o ya da bu şekilde tutsak etmeyi kendine hak görmüş olmasından şüpheleniyorum. O takdirde bu genç kızın yerinde olmak istemezdim. Bu işin sonu kötü biter. Yaşam böyle bir davranışın intikamını daima en sert şekilde alır.

Adsız Gencin
Constantin Constantius'a Hitaben
Yazdığı Mektuplar
(15 Ağustos-17 Şubat)

Birinci Mektup, 15 Ağustos

Suskun sırdaşım!

Sizin açınızdan çoktan ölmüş ve âdeta unutulmuş veya unutulmuş ve âdeta ölmüş olan birinden şimdi apansız bir mektup almak sizi belki şaşırtacak. Bundan öte bir şaşkınlık beklemek cüretinde bulunamam. Daha o anda, tabiri caizse, hikâyemi dikkate alıp şöyle dediğinizi tahayyül edebiliyorum: “Doğru ya, o bahtsız aşka düşmüş zat bu, nerede kalmıştık? Tamam, tamam, evet, o vakit bunlar herhalde semptomlar olmalı. Sakinliğiniz doğrusu müthiş! Düşündükçe kanım kaynıyor, yine de kendimi bundan koparıp alamıyorum; beni olağandışı bir güçle kendinize tutsak ediyorsunuz. Sizinle konuşmakta kelimelerle ifade edilemeyecek kadar rahatlatıcı ve lütufkâr bir şeyler var; zira insana kendiyile veya bir ideayla konuşuyormuş gibi geliyor. İnsan o vakit diyeceğini deyip bu boşalmada bir tatmin, bir teselli bulduğunda ve sonra birden sizin sabit yüz ifadenizi görüp karşısındakinin bir insan olduğu, fevkalade zeki bir insanla konuşuyor oldu-

ğu üzerine derinlemesine düşündüğünde, müthiş bir korkuya kapılıyor. Aman Tanrım! Kederli kişi kederini nasıl da hep bir parça onur meselesi yapar. İçini her gelene açmak istemez, suskunluk bekler. İnsan bunu sizde bulabileceğinden yeterince emin olabilir. Ve buna rağmen, kendini bununla biraz rahatlatınca, tekrardan korkuya düşer; zira sizin, mezardan daha suskun olan suskunluğunuz birçok benzer ifadeye sahiptir. Siz her şeyi bilirsiniz, karman çorman etmezsiniz; bir sonraki an bir başka sır çekip çıkarabilir, bıraktığınız yerden devam edebilirsiniz. O vakit insan size içini açtığına pişman olur. Aman Tanrım! Kederde olan kişi kederini nasıl da onur meselesi yapıyor! Paylaştığı kişinin onu tüm ağırlığıyla ve anlamlılığı hissetmesini istiyor. Siz insanın beklentisini boşa çıkartmazsınız; zira siz en ince nüansı bile insanın kendinden daha iyi idrak edersiniz. Bir sonraki an her şeyi, hiçbir şeyin yeni veya bilinmedik olmadığını bilecek kadar çok bilmeye bağlı olan kibir karşısında umutsuzluğa düşerim. Tüm insanlığın otokrat lideri olsaydım, Tanrı yardımcınız olsun derdim size! O vakit sizi, benimle birlikte, bir kafese kapatırdım, öyle ki sırf benim olmanız gerekirdi. Ve sonra her gün sizi görmekle kendimi muhtemelen en eziyetli korkunun eline teslim etmiş olurdum. Bir insana her şeyi göze aldırabilecek, sadece siz onu seyrettiğiniz sürece, ona sair durumda sahip olmadığı güçlere, sair durumda göz koymadığı güçlere sahip olmayı arzulatacak, sadece o tarifsizce ödüllendiren takdirkâr tebessümü kazanabilmek için, o kişiye olduğundan farklı görünmeyi arzulatacak şeytani bir kudret var sizde. Size bütün gün bakmak isterdim, sizi geceleyin de dinlemek isterdim, yine de iş harekete geçmeye geldiğinde, bunu her ne pahasına olursa olsun sizin önünüzde yapmazdım. Siz tek bir kelimeyle her şeyi karmakarış edebilirsiniz.

Size karşı acizliğimi itiraf edecek cesarete sahip değilim; eğer bunu bir yapsaydım, o vakit ödleğlerin önde geleceğini olurdum, çünkü siz benim her şeyi yitirdiğimi düşünürdünüz. Bu şekilde beni tarifsiz bir kudretle tutsak ediyorsunuz ve aynı kudret beni ürkütüyor, bu şekilde size hayranlık duyuyorum, yine de ara sıra bana sanki kaçmışsınız gibi geliyor. Yahut bu her ihtirasa, her yürek kıpırtısına, tefekkürün buz gibi yönetimi altındaki her ruh durumuna o denli tabi türden bir delilik değil mi ki? Bu kadar normal olmak delilik değil mi ki; salt idea olmak, insan değil, geri kalanlarımız gibi, bükülgen ve metanetsiz, kayıp ve kendini kaybedercesine? Bu şekilde daima uyanık, daima bilinçli olmak, asla donuk ve hül-yalı olmamak delilik değil mi ki? Şu anda sizi görmeye cüret edemem ve yine de sizsiz olamam. O yüzden size yazıyorum ve sizden kendinizi bana cevap yazma külfetine kesinlikle sokmamanızı istirham ediyorum. Ne olur ne olmaz diye, mektubumda hiçbir adres bulunmuyor. Böylesini arzu ediyorum, o vakit size yazmak iyi oluyor, o vakit kendimi güvende hissediyorum ve sizin nezdinizde mutlu oluyorum.

Planınız kusursuz, evet, hatta emsalsiz. Bir keresinde, benim geleceğim olduğunu söylediğiniz o kahraman tipine, onu üzerime kuşanacak gücüm olduğu takdirde, beni bir kahramana dönüştüreceğini izah ederek, hayran bakışlarımın karşısında arz ettiğiniz o kahraman tipini, tek tük anlarda, bir çocuk gibi, yetişip yakalayamıyorum. Bir vakitler beni illüzyonun tüm gücüyle, mükemmel bir fantezi sarhoşluğunun içine sürüklemişti. Tüm ömrünü tek bir kız uğruna bu şekilde sonlandırmak! Kendi kendini damgalamak, ömrünü heba etmek! Kendini bir serseriye, bir sahtekâra çevirmek; sırf kızı ne pahasına alıkoyduğunu göstermek için, zira insan onurunu bir fasa fiso

yüzünden feda etmek! İntikamın vazifesini üstlenmek ve onu insanların safsatalarla üstesinden gelebileceğinden topyekûn farklı şekilde, mükemmelen yerine getirmek! Bu şekilde kahraman olmak, dünyanın gözünde değil, kendi gözünde, insanlara karşı hiçbir şeyi mazeret göstermeden, ama kendi kişiliğine diri diri gömülmüş halde, kendi kendinin şahidi, yargııcı, kendi kendinin savcısı ve kendi içinde biricik olarak! Gelecekteki yaşamını, bir bakıma, insani açıdan, akıl ve izanın gözden çıkarıldığı bir adımın pekâlâ neticesi olabilecek o düşünceler kördüğümüne bahşetmek! Bunların hepsini bir kızın yüzü suyu hürmetine yapmak! Ve eğer ki o vakit insan, sizin belirtmiş olduğunuz gibi, sırf kendini kullanmış olmasından ötürü, bir genç kıza, her şeyi, en masalsı kahramanlığı bile yaya bırakan, en centilmence ve en erotik komplımanı başka türlü yapabilmiş olsaydı! Bu söz, üzerimde derin bir etki bıraktı. Tabii ki arzuyla söylenmemişti – siz ve arzu! Sakin ve soğuk bir zihinle söylenmişti, sırf bu meselenin yüzü suyu hürmetine tüm centilmen şövalye öykülerini gözden geçirmişsiniz ve buradan elde ettiğiniz bilgiyle konuşuyormuşsunuz gibiydi. Bir düşünür için yeni bir kategori keşfetmek ne ise, erotik boyutta bir keşif yapmak benim için oydu. Ne yazık ki böyle bir icraat veya metanete gücü olan bir sanatçı değildim; neyse ki sizi sırf ücra yerlerde ve nadiren görüyordum. Yanımda olmuş olsaydınız, odada oturabilmiş olsaydınız, bir köşeye çekilmiş olarak bile olsa, okuyarak, yazarak, ipe sapa gelmez bir şeyle meşgul olarak ve yine de, ki bunu çok iyi biliyorum, her şeye pür dikkat kesilmiş olarak oturuyor olsaydınız – o vakit sanırım ki bir başlangıç yapmıştım. Eğer bu vuku olmuş olsaydı, berbat olurdu. Yoksa bu şekilde, soğuk bir sahtelikle, günler boyu, sevdiğini bir yalanla büyülemek berbat değil midir? Ve farz edin

ki, genç kız elinin altındaki çarelere başvurmuş olsaydı – kadın sihirbazlıklarına; farz edin ki gözyaşları içinde bana yalvarsaydı, şerefimi, vicdanımı, saadet ve selame-timi, yaşamda ve ölümdede huzurumu, hem buradaki hem de oradaki huzur ve ağız tadımı, benden istirham etmiş olsaydı! Düşüncesi bile içimi ürpertiyor. Bana uluorta savurduğunuz o mahut imaları unutmadım, karşı dur-maya hiç yeltenememiştim, fazlasıyla büyülenmiştim. “Eğer bir genç kız bu çareleri kullanırken haklıysa, o vakit insan bunların etki uyandırmasına meydan verme-lidir, evet, dahası, kıza bunları kullanmasında yardımcı olmalıdır. Bir genç kızın karşısında, erkek yalnız kendi-si gibi davranacak kadar centilmen değil, aynı zamanda kızın hesabına *aktor** da olmalıdır. Kız haklı değilse, o vakit hiçbir anlam taşımazlar, savuşturursun olur biter.” Bu doğru, kesinlikle, tümüyle doğru da bu sağduyu ben-de yok. “İnsanlardaki korkaklık ve cesarette sık sık nasıl da abes bir çelişkiyle karşılaşılıyor. İnsan berbat olanı görmeye korkuyor ama yapacak cesareti var. Kızı terk ediyorsunuz; berbat olanı bu. Bunu yapacak cesaretiniz var ama onun sararıp solduğunu görecektir, gözyaşlarını sayacak, kahrına tanık olacak cesaretiniz yok. Halbuki bu, öbürünün yanında hiç kalıyor. Ne istediğinizi, neden ve ne kadar istediğinizi biliyorsanız, o vakit her bir argü-manı gözden geçirmeniz, her bir argümana saygı duyma-nız ve hayal gücünüzün gerçeklikten daha cansız olması umuduyla, bir şeyden sinsice kaçmamanız gerekir. Yoksa kendinizi de aldatmış olursunuz; zira zamanı geldiğinde, kızın kederini resmetmekte zorlanan o canlı hayal gü-cünüz öyle bir şaha kalkar ki, sizin için kendisini keder verici ve olabildiğince korkunç yapmasına önyak oldu-

* (Lat.) Davacı –çn.

ğunuz korkunç bir şekilde karşınızda dikilir. Doğru, her kelimesi doğru, ama sanki dünya cansızmış gibisinden bir doğru bu, öylesine soğuk ve öylesine mantıklı. Beni ikna etmiyor, beni mütehassis etmiyor. İtiraf ediyorum, ben güçsüzüm, ben güçsüzdüm, hiçbir zaman bu şekilde güçlü veya yılmaz olmayacağım. Yine de siz her şeyi iyice bir düşünün, kendinizi benim yerime koyun ama şunu unutmayın; siz de gerçekte, benim bu kızı sevdiğim kadar derinden seviyorsunuz. Sizin üstün geleceğinize, sizin lafınızın işleyeceğine, tüm kâbusları sizin alt edeceğinize, düzenbazlığınızla kızın aklını başından alacağınıza eminim. Ne olacak? En büyük talihsizlik başa gelip de daha gerginliğin atlatıldığı an saçlarınız kırlaşıp bir saat içinde son nefesinizi verdiğiniz takdirde, ki elbet planınız bu olmalıydı, bu düzenbazlık devam etmelidir. Buna muvaffak olacaksınız, buna eminim. Sağduyunuzu yitirmekten korkmuyor musunuz? Adına insanları hakir görme denen, berbat bir ihtirasın içinde yolunuzu şaşır-maktan korkmuyor musunuz? Bu şekilde haklı olmak, sadık olmak ve yine de serseri geçinmek ve sonra bu yanıltmacanın ortasında, zırt pırt caka satan, ama hayatta nezh olanla dalga geçen tüm sefilliği küçümsemek! Hangi kafa bu türden bir şeye katlanabilir ki? Geceleri sık sık kalkıp bir bardak soğuk su içmenin yahut yatağın kenarına oturup tekrar bir hesap kitap yapmanın zaruri olacağı fikrinde değil misiniz? Farzımuhal ya buna ben girişmiş olsaydım, devamına katlanmak imkânsız olurdu. Ben başka bir çareye başvurdum; Kopenhag'ı sessiz sedasız terk ettim ve Stockholm'a yollandım. Sizin planınıza göre, bu doğru değildi. Yolculuğa alenen çıkmalıydım. Düşünün bir, kız Toldboden'da* duruyor olsaydı!

* Kopenhag'ın merkezinde, deniz kenarında, şehrin en seçkin semt-

Makineler tam işlemeye başladığı saniyede gözüme çarpmış olsaydı! Herhalde aklımı yitirirdim. Siz olsaydınız, sakın kalma gücüne sahip olacağınızdan şüphem yok. Zaruret olsaydı, onun Toldboden'da arzı endam edeceğini biliyor olsaydınız, dikişçi kızı da yanınıza alıp yola çıkardınız. Siz, zaruret olsaydı, bir kıza para yedirmekle kalmaz, sırf sevdiğinize yardımınız dokunacak diye, bir kızı baştan çıkarırdınız, gerekseydi gerçekten baştan çıkarır, namusuna geçer, onu lekelerdiniz. Ama bir düşünün, geceleyin bir ara aniden uyanıyorsunuz ve kendinizi tanıyamıyorsunuz, kendinizi sofuca aldatmacanıza alet ettiğiniz o varlıkla karıştırıyorsunuz. Zira şunu itiraf etmeliyim ki, siz hiç şüphesiz, bir insanın bu türden şeylere böyle bir başlangıç yapması gerektiği kanaatinde değildiniz, evet hatta, kız kendi suçu olmaksızın, ister sempatinin emaresine dikkat edemeyecek kadar düşüncesiz, ister onun geçmesine meydan verecek kadar kendini beğenmiş olsun, bu metodun hiçbir zaman kayıtsız şartsız gerekli olamayacağına dair bir iki kelime etmişsiniz. Ama şu da var ki sonradan kızın ne yapmış olması gerektiğini anlayacağı –nedeni kendi sertliğinden ziyade öbür kişinin tüm kişiliğinden ötürü olsa dahi– ve bunu yapmaktan kaçınmış olmanın doğurduğu neticelerden dolayı umutsuzluğa düşeceği bir an gelmez miydi? Benim başıma gelen şey onun da başına gelmiş olmaz mıydı? O hangi güçleri harekete geçirdiğini, hangi ihtirasları çocuk oynucağı yaptığını duyumsamamış, hayalinden bile geçirmemişti ve bu şekilde her şeyin suçlusu o olmuştu, suçsuz olduğu halde. Bu metot kıza için fazlasıyla katı değil miydi? Ben bu itibarla bir şey yapacak olsaydım,

lerinden biri; kordon boyu, parkları, gezi/yürüyüş alanları ve tarihi yapı ve heykelleriyle, gözde bir mekândır. Bir gemi iskelesi de bulunur. 1630 yılına kadar liman gümrük bölgesiydi –çn.

azarlamayı, öfkelenmeyi tercih ederdim; ama bu suskun, yansız itham yok mu?

Hayır! Hayır! Hayır! Ben yapamazdım, ben yapamam, yapmak istemem, bunu hiçbir suretle yapmak istemem. Hayır! Hayır! Hayır! Ben soğuk ve nafil aylaklar gibi yan yana dizilmiş o mektuplar karşısında umutsuzluğa düşemezdim ve bir “hayır” bana diğerinden daha fazla bir şey ifade etmez. İçimdeki ihtirasın onları nasıl ayarladığını* bir duyacaktınız. Keşke yanınızda dursaydım, keşke son “hayır”ımla kendimi sizden çekip kurtarabilseydim, *Don Giovanni*’nin kendisini, eli sizin beni karşı konulmazcasına çekip sürüklediğiniz sağduyunuzdan daha soğuk olmayan *Commendatore*’den çekip kurtardığı gibi. Ve yine de karşınızda duruyor olsam, bir “hayır”dan öte bir şey herhalde zor derdim; zira ben daha devam edemedim, siz herhalde soğuk bir yanıtla beni yarıda keserdiniz: Evet! Evet!

Yaptığım şey vasat ve amatörceydi. Bana sadece bıyık altından gülün bakalım. Gemi direğinden atlamaya ve suya değene kadar havada taklalar atmaya alışık bir yüzücü, bir başkasını bu numarayı yapmaya teşvik etse ve bu başkası, aynını yapmak yerine, merdivene gider, önce bir bacağı, sonra öbür bacağı öne uzatır, ondan sonra da kendini suya bırakırsa – o vakit, evet o vakit ilkinin ne yaptığını öğrenmeme hacet kalmaz. Velhasıl bir gün ortalıktan kayboldum, kıza tek kelime etmeden, Stockholm istimbotuna atladım, kaçıp gittim, herkeslerden gizlenerek. Kendine bir izah yolu bulmada Tanrı bu kızın yardımcısı olsun! Onu görmediniz mi – asla adıyla anmadığım o kızı, adını yazacak kadar adam olmadığım

* (Dan.) *modulere*. Burada *ses perdesini gereğine göre değiştirmek* anlamında –çn.

o kızı; zira elim dehşetten tir tir titrerdi. Onu gördünüz mü? Solgun mu veya belki de ölüp gitti mi, matem ediyor mu, teselli bulacak bir izahat icat etti mi, adımları hâlâ tüy gibi hafif mi, yoksa başı eğik ve duruşu tasalı mı? Yüce Tanrım, hayal gücüm bana her şeyde yardımcı olamıyor. Dudakları soluk mu, hayran olduğum o dudaklar, sırf elini öpme özgürlüğünü kendime tanımış olsam dahi. Bitap ve düşünceli mi, o ki bir çocuk gibi saadetten uçardı! Yazın, size yalvarırım. Hayır, yazmayın, sizden mektup almak istemiyorum, kız hakkında hiçbir şey duymak istemiyorum, hiçbir şeye, hiçbir kimseye inanmıyorum, kızın kendisine bile. Karşımda cıvıl cıvıl, hayat dolu duruyor, her zamankinden daha candan dursaydı, bu beni sevindirmezdi, ona inanmazdım, beni alaya almak ya da avutmak için bir aldatmaca olduğunu sanırdım. Onu gördünüz mü? Hayır! Umarım onu görmeyi veya benim aşk hikâyeme burnunuzu sokmayı kendinize mübah görmemişsinizdir. Bir genç kız bahtsız olagörsün, psikolojik açıklıklarını ve susuzluklarını ya da hikâyeler yazma arzularını gidermek isteyen bütün o aç canavarlar derhal çıkageliyor. Keşke ileri atılmayı göze alabilseydim ve hiç olmazsa bu kurtsineklerini benim için her şeyden tatlı olan o meyveden, en mutlu deminde kendini ipek ve kadifelerle harikulade süsleyen bir şeftaliyi seyretmekten daha narin, daha yumuşacık olan o meyveden uzak tutabilseydim.

Şimdi ne yapıyorum? Baştan başlıyorum ve sonra da arkadan başlıyorum. Hepsinin her dışsal belirtisinden kaçınıyorum ve ruhum, gece gündüz, uyanıkken ve rüyalarımnda, sürekli bu işle meşgul. Kızın adını hiç ağzıma almıyorum ve bir yanlış sonucunda sahte bir ad edinmiş olduğum için kadere teşekkür ediyorum. Bu ad benim adım – aslında kıza ait. Keşke bir kurtulabilsem. Kendi

adım bana zaten her şeyi hatırlatmaya yetiyor ve bana sanki tüm varoluş sadece geçmişe dair imalardan oluşuyormuş gibi geliyor. Yolculuk tarihimden bir gün önce *Adresseavisen*'de* “16 arşın kalın siyah ipek kumaş karar değişikliğinden ötürü satılıktır” diye okudumdu. İlk karar ne olabilirdi acaba, belki bir gelinlik! Keşke ben de adımı karar değişikliğinden ötürü gazetede satılığa çıkarabilseydim! Eğer dev bir cin, adımı elimden alsaydı da ölümsüz onurlarla süslü püslü olarak bana geri satmayı teklif etseydi, fırlatır atardım, ta uzaklara, en kayda değmez olanını istirham ederdim, en yavan, en boş olanını, adıma on dört numara denmesini; o mavi oğlanlardan† biri gibi. Benim olmayan bir adın bana ne hayrı olurdu, benim olmasına rağmen, ne kadar güzel şanlı bir ad:

Zira şöretin iltifatkâr sedası nedir ki

Bakirenin bağrından kopan aşk‡ iniltisinin yanında.

Şimdi ne yapıyorum? Gündüzleri uykuya geziyorum ve geceleri uyanık yatıyorum. Çalışkan ve gayretliyim, evcimenlik ve hamaratlık örneği, parmağımı ıslatıyorum, bacağımı itiyorum, çıkırgı durduruyorum, makarayı takıyorum, çıkırgı çeviriyorum – eğiriyorum. Ama akşamları çıkırgı yerine kaldıracacağım zaman, ortada hiçbir şey yok, o eğirdiklerim nereye gitti, bunu bir kedim bilir. Tez canlı ve marifetliyim, yorulmak bilmezim de, hepsi nereye gitti; tezek çiğneyen, bana kıyasla mucizeler yaratıyor. Kısacası, anlamak istiyorsanız, nafile uğraşım hakkında bir fikir sahibi olmak istiyorsanız, o vakit şairin§ kelamı-

* *Adresseavisen* gazetesi, no. 85, 10 Nisan 1843 –çn.

† O dönem, yetimhanelerdeki çocuklar mavi üniforma giyerdi –çn.

‡ (Dan.) *elskov*. Tensel aşk –çn.

§ Alman şair Johann Ludwig Wilhem Müller (1794-1827), *Der Ewige Jude, Taschenbuch zum geselligen Vergnügen*, Leipzig, 1823, ss. 10-12 –çn.

nın benim düşüncelerime nasıl uyduğunu anlamaya bakınız; diyeceklerimin hepsi bundan ibaret.

Die Wolken treiben hin und her,
Sie sind so matt, sie sind so schwer;
Da stürzen rauschend sie herab,
Der Schoss der Erde wird ihr Grab.

Bulutlar bir ileri bir geri süzülür,
Öylesine doygun, öylesine ağır;
Sonra şakır şakır yağarlar üzerimize.
Yerin kucağı mezarları olur.

Size daha fazla bir şey dememe herhalde ihtiyacım yok ya da daha doğrusu, daha fazla bir şey diyebilmem için beceriksiz aklımın sırf çılgınca anlayabildiği şeyi sağduyuyla ve netçe ifade edebilmek için size ihtiyacım yok.

Eğer her şeyi eksiksiz anlatmak istesem, mektubum ilanihaye uzun olurdu, en azından kötü bir yıl kadar. Kutsal Kitap'ta "zevk vermiyor"* denilen zamanlar kadar uzun. Lakin yine de benim bir avantajım var, istediğim zaman ilişigimi kesebilirim, tıpkı kendi eğirdiğim ipliği her an kesebileceğim gibi. Tanrı sizi korusun. Yaşama inanç duyan kişi tam güvencededir, o her şeye mazhar olur, ki bu, duakâr suratının önüne tepesiz bir şapka tutan adamın hislerini gizlediği kadar kesindir.

Aziz beyefendi! Bu şerefe nail oldum vs.

Evet, ister isteyeyim ister istemeyeyim, yine de,

Hürmetlerimle
Sadık, adsız dostunuz

* Kutsal Kitap, Vaiz 12:1. "Bu yüzden zor günler gelmeden, 'Zevk almıyorum,' diyeceğin yıllar yaklaşımadan, güneş, ışık, ay ve yıldızlar kararmadan, ve yağmurdan sonra bulutlar geri dönmeden, gençlik günlerinde, seni yaratanı anımsa." —çn.

İkinci Mektup, 19 Eylül

Suskun sırdaşım!

Eyüp! Eyüp! Ey Eyüp! Sahiden bu güzel sözlerden başka bir şey demedin mi: “Rab verdi, Rab aldı, Rab’bin adına övgüler olsun?”* Daha fazla bir şey demedin mi? Bunları tekerrür ettirmek için mi onca kahrı çekmeye devam ettin? Niçin yedi gün ve yedi gece boyunca sükût ettin, ruhunda neler olup bitiyordu? Tüm yaşam, üzerine çöktüğünde ve sen kendi etrafında çömlek kırıkları gibi yayılmış yatarken, o insanüstü soğukkanlılığa hemen sahip oldun mu, aşkın izahına, güvenin ve inancın dobralığına hemen sahip oldun mu? Senin kapın da acı çekene kapalı mı, bu adam senden dünyevi bilgeliğin yaşamın mükemmelliği hakkında bir paragraflık vaaz vererek sunduğu acınası teselliden başka bir rahatlama bekleyemez mi? Daha diyecek hiçbir şey bilmez misin, sahte avutucuların bireyle paylaştığı bir iki kelimedenden başka, sahte avutucuların usta vaizler gibi bireye yazdığı o: kahrın ânında, “Rab verdi, Rab aldı, Rab’bin adına övgüler olsun,” demek münasiptir reçetesinden başka –ama ne bir fazla ne bir eksik, hapsirana çok yaşa der gibi– söylemeye cesaret edeceğin hiçbir şey yok mudur? Hayır, hayatının en parlak evresindeyken sen mazlumun kılıcı,[†] yaşlının değneği, boynu büküğün asasıydın, sen insanları yaya bırakmadın, her şey tarumar olduğunda – sen çilelinin dili, tükenmişin haykırışı ve korkanın çılgılığı oldun; sessizce eziyet çeken

* Kutsal Kitap, Eyüp 1:21. “Dedi ki, ‘Bu dünyaya çıplak geldim, çıplak gideceğim. Rab verdi, Rab aldı, Rab’bin adına övgüler olsun!’” –çn.

† Kutsal Kitap, Eyüp 29: 12-15. “Çünkü yardım isteyen yoksulu, desteği olmayan öksüzü kurtarırdım. Ölmekte olanın hayır duasını alır, dul kadının yüreğini sevinçten coştururdum. Doğruluğu giysi gibi giyindim, adalet kaftanım ve sarığımdı sanki. Körlere göz, topallara ayaktım.” –çn.

herkes için bir derman, bir yüreğin alabildiği tüm kahır ve tarumarlığın sadık bir tanığı, “ruh burukluğu içinde”^{*} figan etmeyi ve Tanrı’yla çekişmeyi gözü yiyen şaşmaz bir sözcü oldun. Bunun neden gizlenmesi gerekiyor? Dulları ve babasızları bitirip tüketene ve onları miraslarından edene[†] eyvahlar olsun ama aynı zamanda, gamın anlık tellisini kederde olanın elinden sinsilikle alana, kendini ortaya dökene ve “Tanrı’yla dalaşana”[‡] da eyvahlar olsun. Yoksa devrimizde Tanrı korkusu, kederli olanın eskiden âdetten olana ihtiyaç duyamacağı kadar büyük mü? İnsan acaba Tanrı’ya yakınma cüretinde bulunmamalı mı? O halde Tanrı korkusu, korku ve ödlelikten daha fazla mı büyüdü? Günümüzde insanlar, kederin asıl ifadesinin, tutkunun umutsuz dilinin, çilekeşin davasını, bir alt mahkeme vekiliymiş gibi, insani merhametin adalet divanını önünde savunan şairlere bırakılması gerektiğini düşünüyor. Daha ötesini kimsenin gözü kesmiyor. Onun için konuş, ey unutulmaz Eyüp! Dedğin her şeyi tekrar de ey ulu sözcü, sen en yücenin adalet divanında kükreyen bir aslan gibi korkusuzca boy gösterirsin! Senin söylevinde çarpıcılık, senin yüreğinde Tanrı korkusu var, yakınırken bile; sen, sana söylevleriyle saldırmak için eşkıyalar gibi ayağa kalkan dostlarına karşı duyduğun umutsuzluğu, dostlarınca kışkırtılmış olsan dahi, himaye ederken bile; onların irfanını ayaklarının altında çiğnerken ve onların, mesele dermansız bir saray hizmetlisinin ya da siyasi akıl küpü bir hükümet görevlisinin sefil oyunbazlığıymış gibi, Tanrı’nın savunuşlarını hor görürken bile. Sana ihtiyacım var, sen yüksek sesle yakınmayı bilirsin, öyle ki sesin Tanrı’nın Şeytan’la birlikte bir insana karşı plan hazırlamayı

* Bkz. Kutsal Kitap, Eyüp 7-11 –çn.

† Bkz. Kutsal Kitap, Eyüp 29:12-15; Matta 23:14; Yakup 1:27 –çn.

‡ Bkz. Kutsal Kitap, Eyüp 9:3; 33:12 –çn.

istişare ettiği* göklerde çın çın öter! Sızlan! Tanrı korkmaz, O elbet kendini savunabilir, ama hiç kimse, bir insan için yakışık aldığı ölçüde, yakınmayı göze alamazken, O kendini nasıl savunabilecek ki! Sızlan! Sesini yükselt, avaz avaz bağır, Tanrı elbet daha avaz avaz bağırabilir, ne de olsa o gök gürlemesine sahiptir – lakin bunda bir yanıt, bir izah da vardır, güvenilir, sadık, özgün, bizzat Tanrı’dan bir yanıt, öyle ki bir insanı viraneye çevirse dahi, insani bilgeliğin keşfettiği, acuzelerin ve iğdişlerin ağızdan ağıza yaydığı, yönetimin adaletine dair laklakiyat ve dedikodulardan daha görkemlidir.

Benim unutulmaz velinimetim, cefakâr Eyüp! Senin ümmetine katılma cüretinde bulunabilir miyim, senin sesine kulak verebilir miyim? Beni itip defetme, ocağının yanında hakikatsizce durmuyorum, gözyaşlarım sahte değil, seninle birlikte ağlamaktan başka bir şey gelmese de elimden. Neşeli olanın, ona en yakinen neşe veren şey, kendi içindeki neşe olsa dahi, neşe peşinde koştuğu, onda pay sahibi olduğu gibi, kederli kişi de kederin peşinden öyle koşar. Ben dünyaların sahibi olmadım, benim yedi oğlum ve üç kızım olmadı† ama çok aza sahip olan da bir anlamda her şeyini kaybetmiş olabilirdi, sevdiğini yitirmiş olan da bir anlamda oğullarını ve kızlarını yitirmiş gibi olabilirdi ve onurunu ve gururunu, bununla beraber, yaşama gücünü ve anlamını kaybeden de bir anlamda “ağrılı çibanlara yenik düştü.”‡

*Hürmetlerimle
Adsız dostunuz*

* Bkz. Kutsal Kitap, Eyüp 1:6-12; 2:1-6 –çn.

† Kutsal Kitap, Eyüp 1:2. “Yedi oğlu, üç kızı vardı.” –çn.

‡ Kutsal Kitap, Eyüp 2:7. “Böylece Şeytan, Rabbin huzurundan ayrıldı. Eyüp’ün bedeninde tepeden tırnağa kadar kötü çibanlar çıkarıldı.” –çn.

Üçüncü Mektup, 11 Ekim

Suskun sırdaşım!

Bu ömür canıma tak etti; varoluştan tiksiniyorum, tatsız tuzsuz, ne zindelik veren bir gücü var ne de bir anlamı. Pjerrot'dan* daha aç olsaydım, insanların sunduğu izahı yine de mideye indirmezdim. Parmağını toprağa sokarsın, sonra toprağın kokusundan hangi ülkede olduğunu anlarsın: Ben parmağımı varoluşa sokuyorum – hiçbir şey kokmuyor. Neredeyim? Bu “dünya” denen şey de ne oluyor? Bu kelimenin anlamı ne? Beni kim kandırıp bütün bunlara bulaştırdı ve şimdi de orada yaya bıraktı? Ben kimim? Dünyaya nasıl geldim; bana niye bir soran olmadı, neden âdet ve kurallarla aşına kılınmadım da sanki bir *selenverkooper*'den† satın alınmışım gibi, öylece bir kademeye sokuluverdim? Adına gerçeklik denen bu büyük teşebbüse neden taraf yapıldım? Neden taraf gerekiyor? Bu özgür bir dava değil mi? Ve şayet öyle olmaya mecbur bırakılacaksam, o vakit başkan nerede, bu konuda bulunacak bir beyanım var? Yoksa hiç başkan yok mu? Nereye şikâyetle bulunacağım? Yaşam nihayetinde bir tartışma, görüşümün dikkate alınmasını istirham edebilir miyim? İnsan, yaşamı olduğu gibi kabullenmek zorundaysa, nasıl bir şey olduğunu öğrenmiş olsa daha iyi olmaz mıydı? “Bir sahtekâr,” bu ne demeye geliyor? Cicero böyle birinin, *cui bono*‡ diye sormak suretiyle teşhis edilebileceğini söylemiyor mu? Kendimi ve bir genç kızı bahtsız etmekten bir fayda sağlayıp sağlamadığımı

* Danimarka komedi pandomimlerinin beylik karakteri –çn.

† (Alm.) İnsan taciri –çn.

‡ Cicero henüz yirmi yedi yaşındayken, bir hukukçu olarak Sextus Roscius'un sayunmasını üstlenir ve “Cui bono?” o davanın kiliti sorusudur. Latince “Kimin yararına?”, “Bundan kim fayda sağlıyor?” anlamına gelir –ed.n.

herkesin bana sormasına izin veriyorum ve ben herkese soruyorum. Suç – bu ne demeye geliyor? Büyücülük mü? Bir insanın nasıl olup da suçlu durumuna düştüğü katiyetle bilinmiyor mu? Hiç kimse cevap vermek istemiyor mu? O vakit bu, bütün o beyefendi katılımcılar için son derece büyük bir önem taşıyor mu?

Aklım sükût ediyor ya da daha doğrusu, onu yitiriyor muyum? Bir an yorgun ve bitabım, evet, kayıtsızlıktan neredeyse ölü gibiyim, bir sonraki an, öfkeden kuduruyorum ve dünyanın bir ucundan öbür ucuna koşturuyorum umutsuzluk içinde, öfkemi üzerine boşaltacak birini bulabilmek için. Tüm benliğim kendiyle uyuşmazlık içinde haykırıyor. Nasıl oldu da suçlu duruma düştüm? Veyahut suçlu muyum? Yoksa neden öyle adlandırılıyorum, tüm dillerde? Bu insan dili denen şey ne acınası bir icat, bir şey diyor, bir başka şey kastediyor?

Benim başıma bir şey gelmedi mi, bütün hepsi bir kaza değil mi? Tüm benliğimin bir değişiklikten geçeceğini, başka bir insan olacağımı önceden bilemez miydim? Ruhumda belirsizce yatan bir şey mi birden ortaya çıktı acaba? Ama belirsizce yatıyorduydu, onu önceden nasıl görebilirdim? Ama onu önceden göremediysem, o vakit haliyle masumum. Ani ölüme veya sinirsel yıkıma götürmesi muhtemel bir felç geçirmiş olsaydım, o vakit de suçlu mu olurdu? Adına insan dili dedikleri o anlaşılır sesler üretme olgusu aslen ne acınası bir kuşdili,* kutsanmamış olanlar için anlaşılacak gibi değil, sadece bir hizip tarafından anlaşılabilir! Dili olmayan hayvanlar hiçbir zaman bu tür şeyleri konuşmadığına göre daha zeki değil mi? Ben sadakatsiz miyim? Bu kız beni sevmeye devam etseydi, bir başkasını sevmeye asla isteklenmeseydi,

* Veya bozuk Latince. (Dan.) *kragemål*. (İng.) *pig latin* –çn.

o vakit tabii ki bana sadık olmuş olurdu. Benim sadece onu sevme isteğim devam etmiş olsa, o vakit sadakatsiz mi olurum? Sonuç olarak ikimiz de aynı şeyi yapıyoruz, nasıl oluyor da ben, sadakatimi aldatarak gösteriyorum diye, bir sahtekâr oluyorum? O neden haklı olacak da ben haksız olacağım? İkimiz de sadık isek, o halde insan dilinde onun sadık, benimse sahtekâr olarak ifade edilmem niye?

Tüm dünya bana karşı ayağa kalksa, tüm skolastikler, laf cambazlıklarından ve kılı kırk yarmalardan hazzedendenler benimle tartışmak, fikir teatisinde bulunmak istese, hayatım buna bağlı olsa bile, bir şey fark etmezdi, ben bütün bunlara rağmen haklıyım. Bunu ifade edebileceğim hiçbir dil olmasa dahi, kimse haklılığımı benden alamaz. Ben doğru hareket ettim. Bendeki tensel aşk bir evlilikte ifade bulamazdı. Bunu yaparsam, kız tarumar olurdu. Bu evlilik olasılığı ona belki gönül çelici gelmiş olabilir. Elimden bir şey gelmez, bana da öyle gelmişti. Gerçeklik devreye girdiği anda her şey elden gider, iş işten geçmiş olur. Genç kızın kendi anlamlılığını içinde bulması gereken gerçeklik, benim için asli tinsel gerçekliğimin yanı sıra koşan bir gölgeye döner, kâh beni gülme raddesine getiren, kâh hayatıma altüst edici bir biçimde müdahale eden bir gölge. Sonunda onu yakalarım, beceriksizce, bir gölgeye el atmışım gibi ya da elimi bir gölgeye doğru uzatmışım gibi. Kızın hayatı o takdirde heba olmuş olmaz mı? Benim için bir ölüden farkı yoktur, evet, hatta ruhumda onu ölü görme isteği uyandırır. Onu o takdirde tarumar edersem, tam gerçekliğe dönüştürmek istediğim anda köreltmış olurum; oysa diğer durumda onu sahici bir gerçeklik içinde alıkoyarım, her ne kadar korku dolu bir gerçeklik de olsa. Peki ya sonra? Sonra dil suçlu olduğumu beyan eder; zira bunu önceden görmeliymişim.

Onurumu ve gururumu benden almak isteyen ve bunu böylesi anlamsız bir şekilde yapan güç de neyin nesi? Kaderin insafına mı terk edildim? O vakit suçlu mu olmam gerek, bir sahtekâr mı olmam gerek, her ne yaparsam, hiçbir şey yapmasam dahi? Yoksa acaba zırdeli olabilir miyim? O vakit herhalde en iyisi beni içeri tıkmak olurdu, zira insani korkaklık özellikle akıllı kıtların ve ölüm döşegindekilerin açıklamalarından korkar. “Akıllı kaçık” ne demeye geliyor? Kamusal saygınlığa sahip olabilmek, akıllı addedilebilmek için ne yapmam gerekiyor? Neden cevap veren kimse yok? Yeni bir kelime bulana bir *raisonnable douceur** vaat ediyorum! Böylece seçenekleri arz etmiş oldum. Acaba ikiden fazlasını bilebilecek kadar akıllı kimse var mıdır? Ama bilen yoksa, o vakit kız sadık ve mantıklı ve insanların gözünde saygın olurken, benim akıllı kaçık, sadakatsiz ve bir sahtekâr olmam kesinlikle saçmalık olur. Yoksa ilişkinin ilk evresini olabildiğince mükemmel yapmış olduğum için suçlanmam mı gerekiyor? İltifatlar için teşekkürler! Kızın sevmekten aldığı hazzı gördüğümde, kendimi ve kızın işaret ettiği her şeyi, tensel aşkın sihir gücünün eline teslim ettim. Bunu yapabilmiş olmam mı bir suç, yoksa yapmış olmam mı bir suç oluyor?

O halde, kızın kendisi ve kimsenin tanımadığı üçüncü şahıslar suçlu değilse kim suçlu? Nasıl bir asa darbesiyle vuruldum ve dönüştürüldüm? Benim yaptığım şeyi başkaları yapınca her halükârda methediliyor. Yoksa şairliğe soyunabilmiş olmam bunun bedeli mi oluyor? Tüm bedelleri reddediyorum, hakkımı talep ediyorum, yani onurumu. Ben şair olmak istememiştim ve onu bu fiyata satın almak istemiyorum. Ya da, eğer suçluysam, o vakit

* (Dan.) Makul ödül –çn.

elbet suçumdan dolayı pişmanlık duymalıyım ve durumu düzeltebilmeliyim. Bunu nasıl yapacağım söylensin. Belki bir de üstüne üstlük, dünyanın benimle, küçük bir çocuğun mayısböceğiyle oynadığı gibi oynamayı kendine mübah görmesine de mi pişman olmam gerekiyor? Yoksa belki de en iyisi her şeyi olduğu gibi unutmak mı? Unutmak; unutursam, varlığıma son vermiş olurum ya da sevgiliyle birlikte onur ve gururumu da yitirmiş ve hiç kimsenin bunun nasıl olup bittiğini bilmediği, dolayısıyla hayatı bir daha asla geri kazanamayacağım şekilde yitirmişsem, bu ne biçim bir hayat olur? Bu şekilde ite kaka dışarı itilmeye izin mi vereceğim, pekâlâ o vakit neden ite kaka içeri tıkıldımды, ben bunu talep etmemiştim ki?

Katıksız hapis* cezası çekenin hali benden iyidir. Tefekkürlerim, insani açıdan bakıldığında, düşünülebilecek en yavan diyettir ve yine de bu şekilde tüm mikrokozmosmik boyutlarım içinde, mümkün olduğunca makrokozmosmik davranmaktan bir doygunluk hissediyorum.

İnsanlarla konuşmuyorum ama yine de hem onlarla iletişimi tümenden kesmemek hem de boş laf etmemek için bir sürü şiir, özlü söz, atasözü ve her devirde hayranlık uyandırmış ölümsüz Yunan ve Romalı yazarlardan kısa özdeyişler topladım. Bu antolojiye, yetimhanenin lisansıya yayımlanmış olan o *Balles Lærebog*'undan† birçok enfes alıntı da ilave ettim. Herhangi bir soru sorulacak olursa cevabım hazır. Klasikleri olduğu gibi, Ludvig Holberg'in Peer Degn'ını‡ da alıntılıyorum ve bu da yet-

* Suçlu eri yalnızca ekmek ve su vererek hapsetme anlamına gelen askerî ceza türü –ed.n.

† Balle'in Dini Öğreti Kitabı. Nicolaj Edinger Balle (1744-1816): *Lærebog i den Evangelisk-christelige Religion*, Kopenhag, 1824, bölüm 6, III, paragraf 2; bölüm 1, I, paragraf 2 –çn

‡ Ludvig Holberg'in *Erasmus Montanus* adlı komedi oyunundaki, cahil ama aşırı hevesli başkarakter –çn.

mezmiş gibi bir de *Balles Lærebog*'i alıntılıyorum: “Arzu edilir her onuru elde etmiş de olsak, kendimizi kibir ve azamete kaptırmamalıyız.” O vakit kimseyi aldatmış olmuyorum. Zaten daima bir gerçek doğruyu veya güzel bir tespiti dile getiren kaç kişi vardır, “genel itibariyle dünya kelimesi hem göğü, hem yeri, aynı zamanda oralarda bulunan her şeyi de içerir.”

Beni anlayan hiç kimse olmadığına göre, bir şey söylemek istesem de neye yarardı; benim acım ve cefam adsız, tıpkı kendim gibi; yine de sizin için hâlâ bir anlam ifade ediyorum, her halükârda, sizin,

Sadık kulunuz

Dördüncü Mektup, 11 Kasım

Suskun sırdaşım!

Ya elimde Eyüp olmasaydı! Benim için nasıl bir anlama ve ne değişik bir anlama sahip olduğunu tüm nüanslarıyla betimlemem olanaksız. Ben onu, başka bir kitabı okuduğum gibi, gözlerimle okumam, onu alır sanki kalbimin üzerine koyarım ve kalbimin gözleriyle okur, ayrıntıları ilham içinde, en farklı şekilde idrak ederim. Bir çocuğun ders kitabını alıp sabah uyanınca dersini unutmadığından emin olmak için yastığının altına koyduğu gibi, ben de aynı şekilde kitabı geceleyin yatağa yanıma alırım. Onun her kelimesi perişan ruhum için aş ve esvap ve şifadır. Kâh onun bir kelimesi beni rehavetimden uyandırır –o vakit içimde yeni bir huzursuzlukla kendime gelirim– kâh içimdeki kısır öfkeyi yatıştırır, korkunçluğu ihtirasın dilsiz bulantısı içinde sona erdirir. Eyüp'ü hiç okudunuz mu? Okuyun, tekrar tekrar okuyun. Onun tek bir feryadını bile size bir mektupta yazmaya gönlüm elvermez, ister Danimarka, ister Latin alfabesinde olsun, ister o veya bu formatta, onun dediği her şeyin yeni yeni nüshalarını çıkarmaktan keyif alsam bile, bunu yapamam. Böyle her bir nüsha hasta kalbimin üzerine *gudshåndsplaster** gibi yerleşir. Doğrusu, Tanrı, elini Eyüp'ün üzerine koyduğu gibi başka kimin üzerine koymuştur ki? Ama siz onu alıntılayın – ben bunu yapamam. Hariçten gazel okumak istermiş gibi olurdu, onun kelimelerini bir üçüncü şahsın karşısında kendime mal etmek istermişim gibi olurdu. Tek başıma olduğumda, o vakit yaparım, her şeyi kendime mal ederim; lakin bir başkası varsa, o vakit

* Danca tam karşılığı “Tanrı-eli-merhemi” olsa da “Tanrı’nın şifalı eli” anlamına geldiği söylenebilir. Kelimenin Türkçe karşılığı olmadığı için çeviride hakkıyla aktarılamayan bir kelime oyunu –çn.

yaşlılar konuşurken, genç birinin yapması gereken şeyin ne olduğunu gayet iyi bilirim.

Eski Ahit'in tamamında, insani itimat, samimiyet ve güvenle yaklaşılabilecek Eyüp'ten başka hiçbir şahsiyet yoktur, çünkü ondaki her şey pek insancıldır, çünkü o, şiirselliğin *confinium*'unda* bulunmaktadır. Dünyanın hiçbir yerinde ıstırap hırsı böylesi bir ifade bulmamıştır. *Philoctetes* kimdir ve onun yakınışları nedir ki, o daimi olarak toprağa bağlı kalır ve tanrıları dehşete düşürmez. *Philoctetes*'in durumu, ideanın sürekli hareket halinde olduğu Eyüpünküne kıyasla nedir ki?

Anlattığım her şey için beni bağışlayın, ne de olsa siz benim sırdaşımsınız ve siz cevap vermekten acizsiniz. Eğer biri bunları öğrenecek olsa, bu beni tarifsiz bir kaygıya düşürürdü. Geceleri odamdaki mumları söndürüyorum, tüm ev apaydınlık oluyor. Yataktan kalkıyorum ve herhangi bir pasajı, onun bir veya birkaç cümlesini yüksek sesle, neredeyse bağırarak okuyorum. Veya penceremi açıyorum ve onun kelimelerini tüm dünyaya haykırıyorum. Eğer Eyüp şiirsel bir figürse, o vakit böyle konuşan biri daha hiç olmamıştır ve ben onun dediklerini kendime mal ederim ve sorumluluğu üstlenirim. Daha fazlasını yapamam; zira Eyüp'teki gibi bir hitabet gücü başka kimde vardır ki veya onun söylediklerini daha iyi hale getirmek kimin elinden gelir ki?

Kitabı tekrar tekrar okumuş olsam da her kelime benim için yepyeni kalıyor. Her bir kelime daha onu okuduğum anda, ruhumda özgün biçimde doğuyor veya özgün olarak kalıyor. İhtirasın tüm sarhoşluğunu içime çekiyorum, bir ayyaş gibi, azar azar, ta ki, bu aheste çekişle, sarhoşluktan kendimi neredeyse kaybedene kadar. Diğer

* (Lat.) Sınır bölgesi, hudut -çn.

taraftan da, onunla karşılaşmak için, tarifsiz bir sabırsızlıkla hız alıyorum. Daha bir kelimeyi okumayı bitirmeden, ruhum Eyüp'ün düşüncesinin, onun feryadının içine seğirtiyor; fırlatılan iskandil kurşununun denizin dibini arayıp bulmasından daha tez, yıldırımın paratoneri arayıp bulmasından daha tez, ruhum onun içine kayıveriyor ve orada kalıyor.

Sair zaman sessizim. O vakit daha sessiz ve sakinim, o vakit eski bir harabe gibi uyuşukça oturuyorum ve her şeyi dikkatle seyrediyorum. O vakit sanki odanın içinde dolanıp etrafa bakınan veya oyuncaklarıyla bir köşede oturan bir çocuk gibi oluyorum. O vakit kendimi pek tuhaf hissediyorum. Yaşını başını almış kişileri bu kadar ihtiraslandıran şeyin ne olduğunu anlayamıyorum, ne hakkında çekiştiklerini çözemiyorum ve yine de dinlemeden edemiyorum. O vakit Eyüp'ün başına tüm o kederleri sarmış olanların kötü insanlar olduğuna, şimdi oturmuş ona bağırıp çağıranların onun dostları olduğuna inanıyorum. O vakit avaz avaz ağlıyorum, dünya için ve yaşam için ve insanlar için tarifi olanaksız bir korku kenetleniyor ruhuma.

Sonra uyanıyorum ve onu yine yüksek sesle okumaya başlıyorum, tüm gücümle ve tüm kalbimle. Sonra birden dilim tutuluyor; artık hiçbir şey duyamıyorum, hiçbir şey göremiyorum, sadece Eyüp'ün silüetini hayal meyal görür gibi oluyorum, yuvasında ve dostlarıyla ocağın başında oturuyor, ama hiç kimse tek kelime etmiyor,* ancak bu suskunluk tüm dehşetleri içinde gizliyor, kimsenin ağza almaya cesaret edemediği bir sır gibi.

* Kutsal Kitap, Eyüp 2:13, 3-1. "Yedi gün yedi gece onunla birlikte yere oturdular. Kimse ağzını açmadı, çünkü ne denli acı çektiğini görüyorlardı." -çn.

Sonra sessizlik bozuluyor ve Eyüp'ün kahırlı sesi muazzam çığlıkların ortasında yükseliyor. Onları anlıyorum, bu kelimeleri kendime mal ediyorum. Daha aynı anda çelişkiyi hissediyorum, o vakit kendime bıyık altından gülüyorum, babasının kıyafetlerini giymiş küçük bir çocuğa güler gibi. Yoksa Eyüp'ten başkası, "Heyhat!" demek istese, bu bıyık altından gülecek bir şey olmuyor mu? Bir adam Tanrı'yla, bir insanın ahabasıyla girdiği misal, hak yarışına giremez mi? Ve yine de üstüme bir korku çöküyor, sanki hâlâ anlayamamışım da bir gün anlayacakmışım gibi, sanki bahsini okuduğum o dehşet beni şimdiden pusuda bekliyormuş gibi, sanki bahsini okumakla onu üzerime çekmişim gibi, insanın bahsini okuduğu hastalığa yakalandığı gibi.

* Kutsal Kitap, Eyüp 16:21. "Tanrı kendisiyle insan arasında, insanoğluyla komşusu arasında hak arasın diye." -çn.

Beşinci Mektup, 19 Aralık

Suskun sırdaşım!

Her şeyin bir zamanı var,* humma krizi geçti, nekahetteki hasta gibiyim. Eyüp'teki sır, yaşam gücü, can damarı, idea, Eyüp'ün her şeye rağmen haklı olduğudur. Bu bakış açısıyla, tüm insani görüşlerin dışında kalır, sebatı ve gücü, nüfuzunu ve yetkisini kanıtlar. Her insani izah onun için sadece bir yanılgıdır ve Tanrı'nın karşısındaki tüm sıkıntıları bir sofizm gibidir, onları kendi başına elbet çözebilir ama Tanrı'nın çözebileceğine inanç duyar. Her bir *argumentum ad hominem*† ona karşı kullanılmıştır, ama o bunlara kendi inançlarıyla uluorta karşı koyar. Tanrı ile anlayış içinde olduğunu iddia eder, suçsuz olduğunu ve yüreğinin en derininde tertemiz olduğunu bilir, ki Tanrı'nın da bunu bildiğinin bilincindedir ve yine de tüm varoluş ona bunun aksini kanıtlar. Eyüp'teki ululuk, onun özgürlük tutkusunun yanlış bir ifadeyle bastırılmamasında veya yatıştırılmamasında yatar. Benzer koşullar altında, bu tutku bir insanda sıklıkla bastırılabilir, çünkü pısrıklık ve küçük korkular bir insanı, günahlarının cezasını çektiğine, hiç öyle olmasa da inandırmıştır. Onun ruhunda, bir düşünceyi, tüm dünya bunun tam tersini düşündüğünde, hayata geçirebilecek metanet eksiktir. Bir insan, başına gelen musibetin, kendi suçlarından dolayı olduğunu düşünürse, bu güzel ve doğru ve mütevazı olabilir, ama bu onun Tanrı'yı belli belirsiz bir zalim gibi algılamasından dolayı da olabilir, ki insan bunu, Tanrı'yı derhal etik hükümlerin kapsamına sokarak, anlamsız bir

* Kutsal Kitap, Vaiz 3:1. "Her şeyin mevsimi, göklerin altındaki her olayın zamanı vardır." –çn.

† (Lat.) İnsan karalama safsatası: Bir argümanın reddedilmesini sağlamak için argümanın kendisi yerine argümanı ortaya atan kişinin karakterini ve duruşunu tartışma konusu yapmak –ed.n.

şekilde ifade ederek yapar. Eyüp de şeytanileşmedi. Misalen, bir insan kendinin haklı olduğunu düşünse dahi Tanrı'ya bu şekilde hak verebilir. Tanrı, seveni tahrik ederken bile o, Tanrı'yı âdeta aşkla sevdiğini göstermek ister. Ya da Tanrı onun hatırı için dünyayı değiştiremeyeceğine göre, sevmeyi sürdürebilecek kadar yüce gönüllü olabilir. Bu tamamen şeytani bir tutkudur ve ister daha fazla itiraz etmemek için mizah yoluyla ihtilafı yarıda kessin, ister kendi hislerinin gücüne karşı bencil bir muhalefete düşsün, apayrı bir psikolojik tedaviyi hak eder. Eyüp haklı olduğu görüşünü korur. Bunu öyle yapar ki, bu sayede o asil insani yürekliliğe tanıklık eder, yine de o bir insanın ne olduğunu bilir, bir çiçek ömrü gibi kırılgan olsa, hemen solup gitse bile, özgürlüğe gelince nasıl bir ululuğa sahip olduğunu, Tanrı vergisi olsa bile, Tanrı'nın bile çekip elinden alamayacağı bir bilince sahip olduğunu bilir. Daha da ötesi, Eyüp, bakış açısını, Tanrı'yla bir konuşabilse, her şeyi ona elbet izah edebileceğinden emin şekilde, aşkı ve güveni görebileceği şekilde korur.

Dostları, Eyüp'e yeterince uğraşacak şey verir; onlarla olan ihtilafı, onun yine de haklı olduğu düşüncesinin içinde arındığı bir araftır. Eğer şahsen vicdanını endişelendirecek ve ruhuna korku salacak güç ve yaratıcılıktan, kendisi ve içinde gizlice barınabilen suç ve töhmetten korkuya kapılabilecek kadar hayal gücünden mahrum olacak olursa, o vakit dostları, en derinde saklı olanı, kıskanç bir çatal çubuk gibi, ortaya çıkartabilecek o aleni imalarıyla, sırnaşık ithamlarıyla ona yardımcı olur. Onun bahtsızlığı onların anasavidir ve her şey onlar için bu şekilde sabit kalır. Eyüp'ün ya aklını yitirmek ya da çaresizlik içinde bitkin halde yere yığılmak, kayıtsız şartsız teslim olmak zorunda olduğuna insanın inana-

sı gelir. Diğerleri yorgunluk içindeyken, *integer** ayağa kalkan Elifaz, Bildad, Zofar ve hepsinden de önce Elihu, Eyüp'ün başındaki musibetin bir zorlu sınama olduğu temasını çeşitler; Eyüp pişmanlık duyacaktır, bağışlanmak isteyecektir, böylece her şey yine yoluna girecektir.

Ancak Eyüp kendi bildiğinden şaşmaz. Onun bakış açısı, dünyayı ve insanları terk etmek için bir geçiş belgesi gibidir, insanların karşı çıktığı, ama Eyüp'ün yine de hiçe saymadığı bir taleptir. Dostlarını kaybetmemek için her çareyi dener. Onların merhametini uyandırmaya çalışır ("Bana acıyın"),† sesiyle onlara dehşet salar ("Yalan düzüyorsunuz").‡ Beyhude. Dostlarının itirazıyla birlikte, tefekkürü tam da cefalarının üzerinde yoğunlaşırken, acılı feryatları giderek şiddetlenir. Bu yine de dostlarını duygulandırmaz, zaten mesele de bu değildir. Onlar onun cefa çektiğine, "yabaneşegi ot için anırmaz, yüksekten atıp tutmaz"§ diye bağırmak için nedeni olduğuna sıcak yaklaşmak isteseler de buradaki zorlu sınamayı görmesinde diretirler.

O halde Eyüp'ün bakış açısı şimdi nasıl izah edilecek? İzah şudur: Hepsi bir sınamadır. Ancak bu izah, ardında yeni bir zorluk bırakır, ki bunu kendime karşı şu şekilde netleştirmeye çalıştım. Bilim elbette ki yaşamı ve bu yaşamın içinde insanın Tanrı'yla olan ilişkisini ele alır ve izah eder. Ama hangi bilimdir ki, sonsuzluğun ışığında düşünüldüğünde var olmayan, sadece insan için var

* (Lat.) Dürüstçe, açıkyüreklilikle, saflıkla; yara almamamış, dokunulmamış, incinmemiş, tam –ed.n.

† Kutsal Kitap, Eyüp 19:21. "Ey dostlarım, acıyın bana, siz acıyın, çünkü Tanrı'nın eli vurdu bana." –çn.

‡ Kutsal Kitap, Eyüp 13:4. "Sizlerse yalan düzüyorsunuz, hepiniz değersiz hekimlersiniz." –çn.

§ Kutsal Kitap, Eyüp 6:5. "Otu olan yabaneşegi anırır mı, yemi olan öküz böğürür mü?" –çn.

olan ve sınama olarak tanımlanan bir ilişkiye yer veren özniteliğe sahiptir? Böyle bir bilim mevcut değildir ve olması da imkânsızdır. Ayrıca şu da vardır: Kişi bunun bir sınama olduğunu ne şekilde öğrenecektir? Düşünce-
de varoluş ve bir bilinç mevcudiyeti hakkında herhangi bir fikri olan bir kişi bunu yapmanın söylemesi kadar çabuk olmadığını veya söylemesi kadar çabuk sonlanmadığını, veya söylemesi kadar çabuk kalıcılaştığını kolayca idrak eder. İlk önce, olayın kozmik ilişkilerden temizlenmesi ve dini bir vaftizle arınması ve dini bir ad kazanması zorunludur, sonra insanın kontrolden geçmek üzere etik kürsüsünün karşısına çıkması gerekir ve ondan sonra da “sınama” ifadesi gelir. Bu zaman zarfında kişi hiç şüphesiz ki, düşünce sayesinde var olmaz. Her bir izah olasıdır ve tutku girdabı fır fır dönmeye başlar. Sadece tin sayesinde, yaşamak hakkında bir fikri olmayan veyahut değersiz bir fikri olan insanlar bu itibarla çabucak işi bitirirler, önlerinde teselli bulacakları yarım saatlik bir okuma vardır, tıpkı birçok acemi filozofun önünde sunacağı aceleci, üstünkörü bir sonuç olduğu gibi.

Dolayısıyla Eyüp’ün ululuğu hiç de, “Rab verdi, Rab aldı, Rab’bin adına övgüler olsun,” demesinde yatmaz, ki bunu zaten başta söylemiş ve sonra bir daha söylememiştir; daha doğrusu, Eyüp’ün anlam ve önemi, inancın sınır mücadelelerinin onun şahsında sürmüş olmasında, tutkunun istencinin ve mücadelecî güçlerin dev isyanının burada sahneye konmuş olmasındadır.

Bu yüzdendir ki Eyüp, bir inanç kahramanı gibi teskin etmez, ama yine de geçici bir rahatlık verir. Eyüp, tabiri caizse, Tanrı ile insan arasındaki büyük davada insanın lehine yapılan o önemli savunmanın temsilidir; çünkü adaletin sonu gelmeyen ve ürkütücü seyri, Şeytan’ın

Eyüp'e karşı şüphe uyandırmasından kaynaklanır ve her şeyin bir sınamadan ibaret olmasıyla son bulur. Bu "sınama" kategorisi ne estetik, ne etik ne de dogmatik olup bütünüyle aşkındır. İlk önce, sınamanın bir sınama olduğu bilgisi, kendine dogmatik olanda yer edinmek ister. Ama bu bilgi devreye girer girmez, sınamanın esnekliği azalmış ve kategori esasen bir başka olmuştur. Bu kategori mutlak surette aşkındır ve insanı Tanrı'yla salt kişisel bir tezat içine sokar, insanın böyle bir ilişkide ikinci elden izahlarla yetinmesi mümkün değildir.

Pek çok insanın her seferinde bu kategoriye hazır bulundurması –yulaf lapasının yenilmeden önce sadece ısıtılmaya ihtiyaç duyması gibi– sadece hiçbir şey anlamadıklarını kanıtlar. Gelişmiş bir dünya bilincine sahip olan kişinin buna ulaşabilmesi için önünde fazlasıyla dolambaçlı bir yol uzanır. Kendi dünya görüşünün boyutunu, tüm sinsî etik mazeretlerden ve oyunbaz ataklardan sakınmayı kavramadaki sarsılmazlığıyla kanıtlayan Eyüp'te durum böyledir.* Eyüp inanç kahramanı değildir, "sınama" kategorisini muazzam acılarla besler, ki bu özellikle de kategoriye çocukça bir spontanelik içinde sahip olamayacak kadar gelişmiş olmasından dolayıdır.

Bu kategorinin, tüm gerçekliği sonsuzlukla ilişkili bir sınama olarak saptayarak silmeye ve açığa almaya niyetlenebileceğini elbette görürüm de bu şüphe beni yine de hâkimiyeti altına almamıştır; zira sınama geçici bir kategori olduğuna göre, tam da zamanla ilişkili olarak *eo ipso* saptanmıştır ve bu yüzden zamanın içinde yok olması gerekir.

* Kutsal Kitap, Efesliler 6:11. "İblis'in hilelerine karşı durabilmek için Tanrı'nın sağladığı bütün silahları kuşanın." –çn.

Şimdi bu kadarını görebiliyorum ve kendime her şeyi sizinle paylaşma izni vermiş olduğum için, bunu da size kendi adıma yazıyorum. Sizden, bildiğiniz gibi, hiçbir şey talep etmiyorum, yeter ki bendenize sizin için şöyle kalma izni bahşedebilesiniz.

Sadık kulunuz

Altıncı Mektup, 13 Ocak

Suskun sırdaşım!

Fırtınalar dindi, gök gürültüleri geride kaldı, Eyüp'e insanlığın önünde haddi bildirildi, Tanrı ve Eyüp birbirini anladı, uzlaştı, "Tanrı'nın mahremiyeti hâlâ Eyüp'ün otağlarında ikamet ediyor – eski günlerde olduğu gibi."* İnsanlar Eyüp'ü anladı, şimdi ona geliyorlar ve onunla birlikte ekmek yiyorlar ve onun için kederleniyorlar ve onu teselli ediyorlar, erkek ve kız kardeşlerinin her biri ona bir sikke ve bir altın ziynet hediye ediyor – Eyüp kutlandı ve her şeyi *iki misli* geri kazandı. Buna bir *tekerrür* deniyor. Her şeye rağmen, gök gürültüsü ne de muazzam! Tanrı tarafından haddi bildirilmek ne de mübarek olmalı! Sair zamanda insan, haddi bildirilirken o denli kolay katılaşıyor da hüküm veren Tanrı olunca, kendini kaybediyor ve eğitmek isteyen aşkın içinde acısını unuttuyor.

Bu sonucu kim tasavvur edebilirdi? Ve yine de başka hiçbir sonuç akla hayale sığmaz, bu da dahil olmak üzere. Her şey sekteye uğradığında, düşünce yarıda bırakıldığında, dilin sesi soluğu kesildiğinde, izah şaşkınlık içinde evine yollandığında; o vakit bir gök gürültüsü daha kopmalı. Bunu kim anlayabilir? Ve yine de kim başka bir şeye akıl erdirebilir?

O halde Eyüp haksız mı çıktı? Evet, sonsuza dek; zira o, ona hüküm giydirmiş olan o mahkemeden daha yükseğine çıkamaz. Eyüp haklı mı çıktı? Evet, sonsuza dek, *Tanrı'nın önünde* haksız çıkarak.

O halde yine de bir tekerrür var. Ne zaman vuku buluyor? Doğrusu bunu herhangi bir insan dilinde söylemesi

* Kutsal Kitap, Eyüp 29:2. "Keşke geçen aylar geri gelseydi, Tanrı'nın beni kolladığı." –ed.n.

güç olur. Eyüp için ne zaman vuku buldu? Olanaksızlık için tüm *düşünülebilir* insani belirlilik ve olabilirlik mevcut olduğu zaman. Eyüp yavaş yavaş her şeyi yitirir ve o sırada, yatıştırılmaktan fazlasıyla uzak olan gerçeklik ona karşı, aksine daha ve daha sert iddialar öne sürdükçe, umut giderek kaybolur. Dolaylımsız olarak, her şey yitip gider. Sırf bir tek çıkar yol bilir dostları, özellikle de Bildad, o, cezaya boyun eğerek taşma noktasına kadar bir tekerrür umut etmeyi göze alabilir. Eyüp bunu istemez. Böylelikle düğüm ve karmaşıklık pekişir ve onları ancak gök gürültülü bir yıldırım çözebilir.

Bu hikâye benim için tarifsiz bir teselli içerir. Sizin o mahirane, takdire şayan planınıza uymamış olmam, yine de bir şans değil mi? Bu belki, insani açıdan söylersek, benim açımdan ödlelik olabilirdi, ama belki de kutsal yönetim şimdi seve seve yardımına koşabilir.

Tek pişman olduğum şey, hürriyetimi geri vermesini genç kızıdan rica etmiş olmamam. Eminim bunu yapardı. Bir genç kızın yüce gönüllülüğüne acaba kim akıl erdirebilir? Ve yine de bundan hakkıyla pişmanlık duyamam; zira bilirim ki kız namına kıvançlı olduğum için bunu yapmaktan sakınıyorum.

Ya elimde Eyüp olmasaydı? Daha fazla bir şey demiyorum, zira ardı arkası gelmez nakaratlarımla size yük olmak istemiyorum.

Sadık kulunuz

Yedinci Mektup, 17 Şubat

Suskun sırdaşım!

İşte burada oturuyorum. Masumiyetten mi? Hırsız dilinde dendiği gibi; yoksa kralın insafından mı? Bilmiyorum; tek bildiğim şey, oturuyor olduğum ve yerimden kıpırdamadığım. İşte burada duruyorum, tepede mi, yoksa dipte mi? Bilmiyorum; bildiğim tek şey, duruyor olduğum ve *suspenso gradu** duruyor olduğum, tam bir aydır, ayağımı kendime doğru çekmeden yahut tek bir harekette bulunmadan.

Gök gürültülü bir fırtına bekliyorum – ve de tekerrürü. Ve yine de, bu fırtına sadece bir gelse, daha o vakit neşeleneceğimi ve tarifsizcesine bahtiyar olacağımı biliyorum, hakkımda hiçbir tekerrürün mümkün olmayacağı hükmü verilse dahi.

Bu fırtına neye yol açacak? Beni bir koca olmaya yetkin kılacak. Tüm kişiliğimi viraneye çevirecek, ben hazırım; beni kendime karşı âdeta tanınmaz hale getirecek, ben sendelemiyorum, tek bacak üstünde dursam da. Onurum kurtuldu, gururum aklandı; kendimi her ne şekilde yeniden yaratacak olursam olayım, yine de umuyorum ki, bunun anımsaması bitmez tükenmez bir teselli gibi yanı başımda olacak ve onu deneyimledikten sonra da orada kalacak, çünkü bambaşka bir kıstasla bana karışacak.

Gök gürültülü fırtına gelmez ise, ben şeytanlaşırım; o vakit asla ölmem, ama hısım akraba beni gömebilsin diye, ölmüş gibi yaparım. Beni tabuta yatırdıklarında, beklentimi sessiz sedasız kendime saklarım. Kimsecikler onu öğrenmez, zira aksi takdirde, içinde hâlâ bir parça hayat olan bir insanı gömmekten sakınırlardı.

* (Lat.) Parmak uçlarına basarak, sessizce, heyecanla –ed.n.

Öte yandan kendimi bir kocaya dönüştürmek için elimden geleni esirgemiyorum. Oturup kendimi kırıpıyorum, kıyaslanamaz olan her şeyi atıyorum, kıyaslanabilir olabilmek için. Her sabah ruhumun tüm ivecenliğini ve bitmez tükenmez çabasını başımdan savıyorum da kâr etmiyor, bir an sonra yine orada. Her sabah gülünçlüğü'nün sakalını tıraş ediyorum, ertesi sabah sakalım yine bir o kadar uzamış oluyor. Kendimi geri çağırıyorum, bankanın kâğıt parayı geri talep ettiği gibi, tedavüle yenisini koymak için. Tüm idea zenginliğimi, tüm ipoteklerimi evlilik harçlığına çeviriyorum. Heyhat! Heyhat! O madeni parayla servetim azıcık kalıyor.

Yine de lafı kısa keseceğim, mevkim ve durumum laf kalabalığı yapmama izin vermiyor.

Sadık kulunuz

Mektup Arası

Constantin Constantius'un

Adsız Gencin Yedi Mektubuna

Yorumları

Dünyadan çoktan elimi eteğimi çekmiş ve tüm kuramlaştırmalardan feragat etmiş olmama rağmen inkâr edemeyeceğim bir şey var; genç adam ona olan ilgim dolayısıyla beni sarkaç ritminden az çok çekip çıkardı. Katıksız bir yanılmanın içinde bulunduğunu çok net görüyorum. O, boşa harcanan bir melankolik yüce gönüllülükten mustarip, ki bu bir şairin beyninden başka hiçbir yeri kendine yuva edinemez. Genç adam onu kocaya çevirecek gök gürültülü bir fırtına bekliyor, belki de bundan kastettiği bir sinir felcidir. Ama gerçek tamamen bunun tersi. O, kendisi geri dönmek yerine, “tüm tabur, geriye marş” diyenlerden, ki bu bir başka şekilde şöyle ifade edilebilir: Genç kız ortadan kaybolmalı. Kendim bu kadar yaşlı başlı olmasaydım, kızı seve seve ben alırdım, sırf genç adama yardım edebilmek için. Benim “mahirane” planıma uymamış olduğuna seviniyor. Tam ondan beklenecek şey. Tek doğru olanın öyle yapmış olması olduğunu şu anda bile hâlâ idrak edememesi. Ona karışmamak imkânsız ve yanıt beklememesi bu açıdan büyük şans; elinde fırtına gibi bir kozu olan biriyle mektuplaş-

mak gülünç olurdu. Keşke bendeki dirayet onda olsaydı. Başka da bir şey demiyorum. Hesabını kitabını yapmış olduğu şey vuku bulduğunda buna dini bir ifade vermek isteyip istememek ona kalmış; buna hiçbir itirazım yok. Ama insan dirayetinin salık verebildiği her şeyi yapmış olmak her zaman hayırlıdır. Onun yerinde ben olacaktım, bu kıza daha fazla yardım edebilirdim. Şimdi genç adamı unutmakta belki çok daha güçlük çekecek. Çılgılığı basma raddesine gelmedi, bu şanssızlık. Çılgılık olmalı, bu iyidir, tıpkı vücudun bir darbeyle hasar gören bölgesinin çürüyüp morarması gibi bir şeydir. Bir genç kızın çılgılığı basmasına izin vermek gerekir ki, bilahare çılgılık atacak bir şey kalmasın, çabucak unutabilsin.

Genç adam tavsiyeme uymadı, kız şimdi muhtemelen keder içinde oturuyordur. Bunun erkek açısından son derece vahim olması gerektiğini pekâlâ idrak ediyorum. Böylece oturup bana sadık kalmak isteyen bir kız olsaydı, ondan dünyadaki her şeyden daha çok korkardım, özgürlükçülerin bir tirandan korktuğundan daha çok. Bu kız beni tedirgin ederdi, çünkü ağırlı bir diş gibi her an onun farkında olurdum. Bu kız beni tedirgin ederdi, çünkü o bir ideal olurdu ve ben, iş gelip de tek bir insanın bile benden daha güçlü ve daha dayanıklı olmasını sineye çekmeye dayandığında, mizacen buna katlanamayacak kadar fazla gururluyumdur. Genç kız bu ideal zirvede kalsaydı, o vakit hayatımın ileri doğru gideceği yerde, *in pausa** kalmasını sineye çekmeye mecbur olurdum. Kızın erkekten zorla aldığı sancılı takdiri çekemeyen biri belki çıkabilir ve bu kişi, kızı öyle kıskanabilirdi ki, onu alaşağı etmek, yani evlendirmek için her çareye başvururdu.

* (Lat.) Duraklama halinde –çn.

Kız o vakit, sık sık söylendiği ve yazıldığı ve basıldığı ve okunduğu ve unutulduğu ve tekerrür edildiği gibi: “Seni sevmiştim, şimdi itiraf ediyorum,” (“şimdi,” ki bunu muhtemelen daha önce yüzlerce kez söylemiştir) “seni Tanrı’yı sevdiğimden de daha fazla sevmiştim,” (bu az buz laf değil... yine de Tanrı korkusunun muhtemelen daha nadir bir fenomen olduğu dindar devrimizde çok fazla da değil) demek istemiş olsa – o vakit bunun erkeği altüst etmesi gerekmezdi herhalde. İdeal olanı, kederden ölmek değil, eğer mümkünse kendini sağlıklı ve neşeyle idame ettirmek ve yine de hislerini kurtarmak. Bir başkasını elde etmek büyük bir şey değil. Bir acizlik, sırf burjuva takımını silaha sarıltan çok basit ve avam bir ustalık. Hayata karşı sanatsal bir bakışı olan her kişi bunun yedi kez evlenmekle bile düzeltilemeyecek bir yönetime zafiyeti olduğunu kolayca görür.

Hürriyetini kızıdan geri istemediğine bir de pişman olmaya kalksaydı, kendini bu zahmete sokmaya değmezdi, zira pek faydası olmazdı, tüm beşeri olasılıklara göre, kızı tastamam kendine karşı silahlandırmış olurdu; zira esasen hürriyet istemek, erkeğin kalkıp da bir kıza, onun kendisi için bir ilham perisi olduğunu beyan ederek kulluk etmesinden farklı bir şeydir. Erkeğin şair olduğu burada bir kez daha görülür. Bir şair, kızların âdeta maskarası olmak için dünyaya gelmiştir. Kız onu gözleminin içine baka baka maskara etseydi dahi, o bunu hâlâ yüce gönüllülük sanırdı. İşe hiç girişmediği için bilakis kendini şanslı sayması gerekir. Yoksa kız herhalde tüm olanakları seferber ederdi. Tensel aşkın küçük çarpım tablosuna başvurmakla yetinmezdi, bu meşru olurdu ve kız da haklı çıkardı, aynı şekilde evliliğin büyük çarpım tablosunda da. Kız, Tanrı’yı sağdıç yapar, kutsal olan her şeyi silah altına alır, ruhunda yaşayabilmiş olan her bir

nadide anıya el koyardı. Bu açıdan birçok genç kız, vesile doğduğunda, bir baştan çıkarıcının bile kendine mübah görmediği, son derece utanmaz bir dalavereye başvurur. Erotik alanda, “Tanrı yardımıyla” işe yarayan ve “Tanrı rızası için” sevmek isteyen kimse kendisi olmayı bırakır ve cennetten daha güçlü ve kendi kutsanmışlığından daha anlamlı ve önemli olma çabasına düşer. Farzımuhal, kız erkeğin ağzının payını bu şekilde vermiş olsaydı, erkek belki bunu asla unutmaz veya bunun etkisinden kurtulamazdı, zira benim tek bir makul lafıma bile kulak asmayacak kadar yiğit olurdu, ama kızın her yaygarasını iyi niyetli addeder, ebedi bir doğruluk olarak muhafaza ederdi. Farzımuhal bunun bir abartı, küçük bir lirik doğaçlama, bir gönül eğlencesi olduğu bilahare ortaya çıkmış olsaydı... ha, işte o zaman, belki de erkeğin yüce gönüllü ideasının burada kendine de bir hayrı dokunmuş olurdu.

Genç dostum bir şair ve kadına karşı beslenen bu aşırı duygusal inanç esasen şaire özgüdür. Kusura bakmayın ama ben nesir yazarıyım. Konu karşı cins olunca, kendi fikrim var ya da daha doğrusu, hiçbir fikrim yok, zira ben, hayatı bir kategoriye göre yorumlanacak bir genç kız çok ender görmüşümdür. Onlar bir insana hayran kalmak veya tepeden bakmak için elzem olan tutarlılıktan ekseriya yoksundur. Bir kadın bir başkasını aldatmadan önce kendini aldatır ve bu açıdan da hiçbir kıstas mevcut değildir.

Genç dostum şimdi anlayacak bakalım. Ondaki fırtınaya doğrusu hiç güvenim yok, şuna inanıyorum ki, tavsiyeme uymakla yanlış hareket etmiş olmazdı. İdea genç adamın tensel aşkında hareket halindeydi, beni bunun için devreye soktu. Ona önerdiğim plan, ideayı kıstas alıyordu. Dünyada en kati olanı budur. Kişi hayatta

buna özen gösterdiği vakit, onu aldatmak isteyen herkes maskara durumuna düşer. İdea yapılanmıştı, genç adam bunu benim düşüncelerime, sevdiğine ve kendine borçluydu. Bu minvalde yaşayacak yeterliliğe sahip olmuş olsaydı, ki bunun için üstün maharetlere değil, içtenliğe gerek vardır, o vakit kızı daha terk ettiği anda, kız kendine şöyle derdi: “Onunla artık hiçbir işim kalmadı, bir hilekâr olsun olmasın, geri dönecek olsun olmasın fark etmez; benim alıkoyduğum şey, aşkın düşüncelliği, onu el üstünde tutmayı elbet bileceğim.” Kız böyle yapmış olsaydı, genç dostumun pozisyonu yeterince tatsız olurdu, zira o vakit duygudaş bir acı ve kahır içinde kalmaya devam ederdi. Yine de onca kederinin arasında, sevdiğine hayranlıkla seyretme zevkine nail olan kim buna katlanmazdı ki? Hayatı aynen kızınki gibi zımk diye duruvermiş olurdu, bir nehrin, müziğin gücüyle büyülenip duruvermesi gibi. Kız, ideayı hayatı için bir mihenk taşı olarak kullanacak yeterliliğe sahip değilse, o vakit önemli olan, erkeğin, kendi acısıyla, kızın başka türlü bir vasıttan yararlanmasına müdahale etmemesi olurdu.

Sekizinci Mektup, 31 Mayıs

Suskun sırdaşım!

Kız evlenmiş, kiminle bilmiyorum; zira haberi gazetede okuduğumda, öyle yıldırım çarpmış gibi oldum ki, gazeteyi elimden düşürdüm ve ondan beri de daha detaylı incelemeye tahammül edecek gücü kendimde bulamadım. Yeniden kendimim; tekerrüre burada sahibim; her şeyi idrak ediyorum ve yaşam bana her zamankinden daha güzel geliyor. Düpedüz bir gök gürültülü fırtına gibi geliverdi, gelişini onun yüce gönüllülüğüne borçlu olmama rağmen. Kimi seçmiş olursa olsun, “tercih etmiş” demek istemiyorum; zira kocalık kalitesi açısından herkes bana yeğdir ve o yine de bana karşı yüce gönüllülük göstermişti. Evlendiği adam yeryüzünün en güzel erkeği de olsa, sevimlilik timsali de olsa, her kızı büyüleyecek yeterlilikte de olsa ve kız bu erkeğe evet demekle tüm hemcinslerini umutsuzluğa sürüklemiş de olsa, yine de yüce gönüllü davrandı, başka hiçbir şey için olmasa bile, beni topyekûn unutmuş olmakla yaptı bunu. Yine de kadına özgü yüce gönüllülük kadar güzel başka ne vardır ki? Bırakalım da dünyevi güzellik solup gitsin, bırakalım da kızın gözlerinin ferisi sönüp gitsin, bırakalım da dimdik sırtı yıllar zarfında kamburlaşsın, bırakalım da kıvrım kıvrım lüleleri, o gösterişsiz şapkasıyla gizlenince, büyüleyici kudretini yitirsin, bırakalım da dünyaya hükmeden haşmetli bakışları sadece o himaye ettiği küçücük çevreyi anne sevgisiyle kucaklasın ve gözet sin – bu sayede yüce gönüllü olmuş bir genç kız asla yaşlanmaz. Bırakalım da yaşam onu ödüllendirsin, ödüllendirmiş olduğu gibi, bırakalım da kıza daha çok sevdiği kişiyi nasip etsin, bana da daha çok sevdiğimi nasip etti – kendimi ve bunu kızın yüce gönüllüğü vasıtasıyla nasip etti.

Yeniden kendimim. Bir başkasının yoldan almak bile istemediği bu “kendilik”e yeniden sahibim. Benliğimdeki çatlak kapandı; yeniden bir araya geliyorum. Gururumla himaye edilen ve beslenen anlayış korkusu, parçalamak ve ayrıştırmak için baskı yapmayı bıraktı. O halde bir tekerrür yok mu? Her şeyi iki misli kazanmadım mı? Kendimi –tam da kendiliğin önemini iki misli anlayacak şekilde– geri kazanmadım mı? Ve tinin niteliklerini hiçe sayan dünyevi mülkiyetlerin bir tekerrürü böylesi bir tekerrürün yanında nedir ki? Sadece çocukları, Eyüp’ü iki misli geri kazanamadı,* çünkü bir insan ömrü bu şekilde iki misline çıkarılamaz. Burada sadece tinin tekerrürü mümkündür, zamansallıkta hiçbir şekilde gerçek teker-rür olan sonsuzluktaki gibi mükemmel olamasa da.

Yeniden kendimim; makine harekete geçirildi. Tuzağına düşürüldüğüm ayartmacalar tuzla buz oldu; kendime geri dönemeyeyim diye, beni kendi içime zincirlemiş olan büyü formülü bozuldu. Bana başkaldıran hiç kimse yok artık, kurtuluşum kesin, kendime yeniden doğdum; İlithya† ellerini kavuşturduğu sürece, doğum sancısı çeken kimse doğuramaz.

Bitti, sandalım yüzmekte, bir dakika sonra yeniden oradayım, ruhumun arzuladığı yerde, ideaların ilkel bir hiddetle köpürdüğü yerde, düşüncelerin, toplu göç halindeki uluslar gibi güldür güldür ayağa kalktığı, diğer zamanlarda büyük okyanusun derin sessizliği gibi bir sessizliğin olduğu yerde, öyle ki insan kendi konuştuğunu duyabilir, eylem sırf insanın kendi içinde sürüyor da olsa; hayatın her an riske atıldığı, her an kaybedildiği ve yeniden kazanıldığı yerde.

* Kutsal Kitap, Eyüp 1:2; 42:13. “Yedi oğlu, üç kızı oldu.” –çn.

† Yunan mitolojisinde doğum tanrıçası. Bir doğumun gerçekleşmesi için orada bulunması şarttır ve doğumun iyi veya kötü sonuçları ona bağlıdır –çn.

Ben ideaya aitim. O bana el ettiğinde peşinden gide-
rim, randevu verdiğiğinde gece gündüz beklerim; orada
kimse beni yemeğe çağırmaz, orada kimse elinde akşam
yemeğiyle beklemez. İdea çağırınca, her şeyi yüzüstü bı-
rakırım ya da daha doğrusu, yüzüstü bırakacak hiçbir
şeyim yok, hiç kimseye ihanet etmiyorum ben, ona sa-
dık kalarak hiç kimseyi kedere boğmuyorum, ruhum bir
başkasını kederlendirmek zorunda olmamla kedere bo-
ğulmuyor. Eve döndüğümde, hiç kimse yüz ifademi yo-
rumlamıyor, hiç kimse tavrımı sorgulamıyor, hiç kimse
benliğimden, şahsen bir başkasına veremeyeceği bir izah
koparmaya çalışmıyor, mutluluk içinde mi yüzüyorum,
yoksa hüzne mi gömülüymüm, hayatı kazandım mı, yoksa
yitirdim mi?

Sarhoşluk kadehi bana yeniden uzatılıyor, hoş ko-
kusunu çoktan içime çektim, kabaran müziğini çoktan
hissettim; lakin önce, umutsuzluğun ıssızlığında oturan
bir ruhu kurtarmış olan o kız için bir *libation*:* Kadınsal
yüce gönüllülüğe selam olsun! Çok yaşa düşüncenin fira-
rı, çok yaşa ideanın emrindeki hayat tehlikesi, çok yaşa
zaferin şatafatlı övüncü, çok yaşa sonsuzluğun girdabın-
daki dans, çok yaşa beni abiste gizleyen dalga sırtı, çok
yaşa beni yıldızların üzerine savuran dalga sırtı.

* (Lat.) Tanrıların şerefine şarabın toprağa dökülmesi –çn.

Sayın X. Beyefendi,
Bu kitabın gerçek okuru

Constantin Constantius'dan Bu Kitabın Okuyucusuna Bir Mektup

Kopenhag, Ağustos 1843

Sevgili okurum!

Seninle bu kadar teklifsiz konuştuğum için beni bağışla, lakin biz ne de olsa *unter uns*'uz.* Sen kurmaca bir kişi olsan dahi, benim için yine de bir çoğulluksun, lakin teksin, dolayısıyla biz yine de sadece sen ve beniz.

Kitapla ilgisi olmayan şu veya bu fuzuli bir nedenle kitap okuyan herhangi birinin gerçek bir okur olmadığı varsayılırsa, o vakit geriye belki pek fazla gerçek okur kalmaz, bir hayli geniş bir okur çevresi olan yazarlar için bile bu böyle; zira zamanımızda, iyi okur olmak için zaman harcamak şöyle dursun, iyi okur olmak bir sanattır gibi bir garip düşünce üzerinde bir an olsun vakit harcamak kimin aklına geliyor? Bu nahoş durum, tabiatıyla, teolog Clemens Alexandrinus'un yanı sıra, kâfirlerin anlayamadığı bir şekilde yazarak, fikrimce en doğrusunu yapan bir yazarı etkiler.

* (Alm.) Kendi kendimize, baş başa -çn.

Sevenlerin, sonunda birbirine kavuşup kavuşmadığını öğrenebilmek için, başucundaki komodinin üzerindeki her kitabın sonunu okuyan mütecessis bir kadın okur hayal kırıklığına uğrayacaktır; zira iki sevgili tabii ki birbirine kavuşacaktır, ama aziz dostum, yine de her şeye rağmen kimseye kavuşamayan bir erkek şahsiyet de vardır. Bunun kayda değmez bir tesadüften kaynaklanmadığı da meydanda olduğu için, mesele bir tek erkeği bile listeden silmekle, gelecek başarı şanslarından bir şey kaybedeceğini gören evlenme çağındaki ve evlilik hastası kızlar için yeterince endişelendirici bir hal alır. – Endişeli bir aile babası belki de oğlunun da genç dostumun yolunu izleyeceğinden korkacaktır ve o yüzden kitabın uyumlu bir etki bırakmadığını düşünür, zira bu, her silahşörün üstüne uyacak şekilde, seri imalat bir üniforma değildir. – Fani bir dâhi belki de istisnanın kendisi için fazla zorluk çıkardığını ve meseleyi fazla ciddiye aldığını düşünecektir. – Şen şakrak bir aile dostu,* oturma odası abesliklerinin veya çay faslı dedikodularının yüceltilmesi için boşuna bir izah arayacaktır. – Gerçekliğin çetin savunucusu belki de bütün hepsinin hiçbir şeye dayanmadığını düşünecektir. – Deneyimli bir çöpçatan hanım, kitabı verimsiz sayar, zira özellikle ilginç olan, kızın “böyle bir erkeği bahtiyar etmek için” nasıl bir nitelikte olması gerektiğini aydınlatmaktır; böyle bir kız mutlaka olmalıdır ya da en azından olmuştur, bunu kendine son derece hoş bir şekilde temin eder. – Bir papaz efendi hazretleri kitapta çok fazla felsefe olduğunu tespit eder; bu yüce papaz efendi hazretlerinin tefekkür gücü, cemaatin özellikle zamanımızın son derece ihtiyacı olan şeyi, sahici spekülasyonu

* (Dan.) *husven*. Evli çiftin aile dostu ve olasılıkla kadının metresi anlamında bir tanım –çn.

boşuna arar. – Sevgili okurum! Bu hususlarda böyle *unter uns* pekâlâ konuşabiliriz; zira sen, bütün bu hükümlerin gerçekte boy göstermesi gerektiği kanısında olmadığını elbet idrak edebilirsin, zira o zaman kitap fazla okur kazanmaz.

Kitabın sıradan bir eleştirmen için, onun bir komedi, trajedi, roman, destan, epigram, öykü olmadığını etraflıca aydınlatmak kadar, içinde 1, 2, 3* diyerek aranmanın boşuna olmasını affedilmez bulmak için de münasip bir vesile teşkil etmesi mümkündür; kitabı zar zor anlayabilecektir, zira tersyüz edilmiştir; kitabın amacı da ona doğrusu çekici gelmez, zira eleştirmenler genellikle varoluşu, tümelin de, tikelin de yok edildiği† bir şekilde izah eder. İstisnanın tümel, ayrıntılı ve son derece karmaşık bir sürecin içinde patlak verdiği ve istisnanın içinde boğuştuğu ve kendini gerekçelendirilmiş ilan ettiği diyalektik savaşa ilgi duymasını sıradan bir eleştirmenden beklemek, her şeyden önce aşırıya kaçmak olur; zira gerekçesiz istisna tam da tümeli pas geçmek istemesiyle teşhis edilir. Bu mücadele son derece diyalektik ve sonsuz nüanslıdır, tümelin diyalektiğinde mutlak bir dakikliği önceden koşul olarak varsayar, hareketlerin taklidinde serilik öngörür, sözün kısası, bir insanın canına kıymak ve yaşama terk etmek kadar güçtür. Bir tarafta istisna, diğer tarafta tümel durur ve mücadelenin kendisi, istisnanın yol açtığı tüm o curcunaya karşı tümelin duyduğu öfke ve tahammülsüzlükle, istisnaya olan delicesine zaafı arasında süren garip bir çekişmedir; zira esas olarak, nasıl ki Tanrı katı, pişmanlık duyan bir tek

* Hegelci şablona (konum, olumsuzlama ve dolayım) ironik bir gönderme –çn.

† Tikel pahasına tümele vurgu yapan Hegelci görüşe gönderme yapıyor –çn.

günahlıdan, pişmanlık duymaya ihtiyacı olmayan doksan dokuz adil insandan* daha çok zevk alıyorsa, tümel de istisnadan o kadar çok zevk alır. Diğer tarafta istisnanın inatçılığı, onun dikbaşlılığı ve küstahlığı, onun zayıflığı ve marazılığı savaştır. Hepsi, tümelin istisnadan tamamen kopup ayrıldığı, ihtilaf içinde boğuşarak kopup ayrıldığı bir güreştir, ve onu bu güreş vasıtasıyla güçlendirir. İstisna zarurete katlanamazsa, tümel ona, pişmanlığın acısına katlanamayan bir günahlıya Tanrı katının ettiği o azıcık yardımdan daha fazlasını etmez. Enerjik ve kararlı istisna, tümelle ihtilaf içinde de olsa, onun bir filizini kendinde alıkoyar. Durum şudur. İstisna, kendi üzerine düşündüğü anda tümeli de düşünür, kendini işlevlendirdiğinde, tümel için de işlev görür, kendini izah ettiğinde, tümeli de izah eder. İnsan tümeli hakkıyla etüt etmek istediğinde, sadece gerekçelendirilmiş bir istisna araması gerekir; o, her şeyi tümelin kendinden çok daha apaçık gözler önüne serer. Gerekçelendirilmiş istisna, tümelle uzlaşmıştır; tümel temel olarak istisnaya karşı polemikçidir; istisna onu âdeta bunu itirafa zorlayana dek, zaafına dair hiçbir belirti göstermek istemez. İstisnada bu güç yoksa, gerekçelendirilmiş değildir, dolayısıyla, zamanından önce bir şey belli etmemek, tümel için çok akıllıcadır. Tanrı katı, bir günahlıyı doksan dokuz adil kişiden fazla sevdiğinde, günahlı bunu elbet baştan bilmez; aksine, o sadece Tanrı katının hiddetini algılar, ta ki sonunda Tanrı katını, tabiri caizse, ne düşündüğünü açıkça söylemeye mecbur bırakana kadar. İstisnalar vardır. Onlar izah edilemiyorsa, tümel de izah edilemez. Zorluk genellikle fark edilmez, çünkü insan, tümeli tut-

* Kutsal Kitap, Matta 9:13. "Gidin de, 'Ben kurban değil, merhamet isterim,' sözünün anlamını öğrenin. Çünkü ben doğru kişileri değil, günahkârları çağırmaya geldim." -çn.

kuyla değil, uysal bir yüzeysellikle düşünür. Halbuki, istisna, tümeli enerjik bir tutkuyla düşünür.

Böyle yapıldığı vakit, yeni bir kademe düzeni ortaya çıkar ve biçare istisna, şayet bir işe yarıyorsa, masaldaki o üvey annesi tarafından reddedilen kız misali, yeniden şan ve şerefe nail olur.

Bu gibi bir istisna, gerçekten aristokratik istisnalara, dinsel istisnalara geçişi sağlayan bir şairdir. Bir şair genellikle bir istisnadır. Böyle biri ve onun eserleri çoğu kez hoş gider. Bundan dolayı ben böyle birini vücuda getirme zahmetine girmeye belki de değebilirdi diye düşünüyorum. Benim vücuda getirmiş olduğum genç adam bir şairdir. Daha fazlası elimden gelmez; zira olsa olsa bir şair düşünmekten ve ona düşüncelerimde hayat vermekten ileriye gidemem. Kendim bir şair olamam ve zaten merakım da başka bir alandadır. Görevim beni salt estetik ve psikolojik açıdan ilgilendirir. Kendimi ona vermiş olsam da sen, sevgili okurum, daha yakından bakınca kolayca göreceksin ki, ben sadece hizmetkâr bir ruhum ve genç adamın korktuğu şeyden, ona karşı kayıtsız olmaktan çok uzağım. Bu benim onu bu şekilde öne çıkarmak için yol açtığım bir yanılgıydı. Yapmış olduğum her hareket sadece onu aydınlatmak içindi; ben ona daima *in mente** sahip oldum, her lafım ya vantrilokluk ya da ona bağlantılı olarak söylenmiş. Şakanın ve pervasızlığın tamamen izansızcasına kontrolden çıkmış gibi görüldüğü yerde bile ona karşı bir izan var, her şeyin melankolide son bulduğu yerde bile ona, onun bir haline dair bir ima var. O nedenle tüm hareketler salt lirik olarak süregidiyor ve kendi hakkımda söylediklerimden, genç adam örtük olarak anlaşılabilir ya da ağzımdan çıkanlar, onun

* (Lat.) fikren –çn.

çok daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Bu suretle, onun için elimden geleni yapmış olurum, tıpkı, sevgili okurum, şimdi de yine bir başkası olarak sana hizmet etmeye çabaladığım gibi.

Bir şairin hayatı tüm varoluşla bir çatışma içinde başlar, bütün mesele ya bir doyum ya da bir gerekçe bulmakta yatar; zira şair ilk çatışmayı daima kaybetmek zorundadır ve derhal kazanmak isterse, o vakit gerekçesiz olur. Benim şairim tam da kendini âdeta yok etmek istediği anda, hayatın onu bağışlaması sayesinde gerekçe bulur. Ruhu o zaman yepyeni bir dinsel tını kazanır. Şairimi esasen ayakta tutan şey de, çıkış yapma raddesine hiç gelmese dahi, budur. Onun son mektuptaki coşkulu sevinci buna bir örnektir; zira bu sevinç hiç şüphesiz, dini bir ruh haline dayanıyor, lakin içsel olarak kalıyor. Benim şairim dini ruh halini, izah edemediği bir sır olarak korur, diğer taraftan bu sır, onun, gerçekliği şiirsel bir biçimde izah etmesine yardım eder. O, tümeli tekerrür olarak izah eder ve yine de kendisi tekerrürü başka türlü anlar; zira gerçeklik tekerrüre dönüşse bile, tekerrür onun için bilincinin ikinci kuvveti* olur. Onun başından, esasen bir şaire mahsus olan şey, bir gönül macerası geçmiştir; lakin bu tamamen muğlaktır: mutlu/mutsuz, komik/trajik. Zira genç adam esasen duygudaşlığın etkisiyle hareket ediyor olsa da ıstırabının büyük bir kısmı, sevdiğinin ıstırap çekmesinden ötürü olduğu için, her şey kız açısından komik bir hal alabilir. Erkek bu itibarla bir hata içindeyse, o vakit komik unsur göze batar hale gelir. Erkek, dikkatini kendine çevirirse, o vakit trajik olan kendini bel-

* Matematik terimi olan sayının ikinci kuvveti anlamında. (Dan.) *anden potens* –çn.

li eder, tıpkı bir başka anlamda sevdiğini ideal olarak düşündüğünde olduğu gibi. Aşk macerasının bütünü bir düşüncellik itibariyle alıkoymuştur, buna herhangi bir ifade verebilir, ama daima hissiyat itibariyle tanımlanabilir, çünkü onda hiçbir olgusal delil yoktur. Bu durumda, bir bilinç olgusuna sahiptir ya da daha doğrusu hiçbir bilinç olgusuna sahip değildir de onu hissiyat itibariyle üretkenleştirmek isteyen bir diyalektik esnekliğe sahiptir. Lakin bu üretkenlik onun dış yüzünü oluştururken, o, kelimelerle ifade edilemeyen dinsel bir şeyle beslenir. Nitekim önceki mektuplardaki, özellikle birkaçındaki hareket gerçekten dinsel bir çıkış noktasına çok daha yakındır, ama geçici “askıya alma” kaldırıldığı anda, genç adam kendini yeniden kazanır, ama şair olarak. Dinsel olan da dibi boylar, diğer bir deyişle, kelimelerle ifade edilemeyen bir *substratum*’a* dönüşür.

Daha derin bir dinsel geri planı olmuş olsaydı, o vakit şair olmazdı. O vakit her şey dinsel bir anlamlılık kazanırdı. Onu kapana kısırmış olan hadise o vakit herhalde onun için bir anlamlılık kazanırdı, ama o vakit hamle daha yüksek kademelerden gelmişti, o vakit daha da sancılı bir kahırla kazanılmış olsa bile bambaşka bir yetkiye sahip olmuş olurdu, o vakit bambaşka bir demir tutarlılığı ve şaşmazlıkla hareket ederdi, o vakit devamlı bağlı kalabileceği ve bir Tanrı ilişkisi sayesinde, kendisi tarafından saptandığı için ona asla muğlak gelmeyen, ama tamamen içten olan bir bilinç olgusu kazanmıştı. Daha o anda zamansallık meselesi bütünüyle aldırmazlık konumuna sokulmuş olurdu; gerçeklik daha derin bir anlamda ona para etmezdi. O vakit o, bu hadiseyi tüm korkunç neticelerinden dini olarak paklamış olurdu. Gerçeklik ken-

* (Lat.) Dayanak, alt katman –ed.n.

dini farklı şekilde belli etseydi, bu onu esasen değiştirmeyeceği gibi, en kötüsü olmuş olsaydı, olabileceğinden bir nebze bile daha fazla değiştirmiş, onu esasen çoktan düşmüş olduğundan daha fazla dehşete düşürmüş olmazdı. O vakit ilk baştan itibaren yapmış olduğu ve bunun neticesi olarak bilahare yapmaya zorunlu olduğu şeyi, bu zorunluluk korkunç sonuçlara yol açacak olsa da, dini bir korku ve titremeyle, ama inanç ve güvenle de kavrardı. Ancak genç adam için, tıpkı şair için olduğu gibi karakteristik olan şey, onun ne yapmış olduğu noktasına asla gerçek anlamda gelememesidir, ki bunun nedeni özellikle de onun bunu haricen ve görünür olarak hem görmek istemesi, hem görmek istememesi veyahut haricen ve görünür olarak görmek istemesi ve o yüzden hem görmek hem de görmemek istemesidir. Buna karşın, dindar bir kişi kendi kendine yeter ve gerçekliğin tüm ıvır zıvırlıklarını elinin tersiyle iter.

Sevgili okurum! İlginin genç adam üzerinde yoğunlaştığını, benim ise gelip geçici bir figür olduğumu şimdi anlıyorsundur, doğurttuğu çocuk karşısında ebe nasıl ise ben de öyleyim; zira onu bir bakıma doğurtan benim, dolayısıyla, bir yetişkin olarak, sözü ben alıyorum. Lakin kişilik, bilincin bir önkoşulu, tam da onu dışarıya çıkmaya zorlamak için var olmak zorunda, halbuki benim kişiliğim onun vardığı yere kadar asla varamazdı, zira onun içinden çıktığı özgünlük, diğer *moment*'tir. Dolayısıyla her ne kadar ben, o kendisi ortaya çıkabilsin diye, sık sık ona sataşmak zorunda kalmış olsam dahi, o ilk baştan itibaren iyi ellerdeydi. Onun şair olduğunu ilk bakışta anladımdı, bunu başka bir nedenle olmasa bile abes bir insanın başına gelse hiç üstünde durulmayacak bir hadisenin onun yönünden büyütülüp bir dünya hadisesi haline gelmesiyle anladım.

Velhasıl, sevgili okurum (derin ruh hallerinden ve iç kıpırtılarından anladığın için sana “sevgili” diyerek hitap ediyorum), her ne kadar sözü sık sık ben alıyor olsamda da sen yine de her sayfada ondan bir şeyler okuyor olacaksın. Geçişlerdeki farklılığı anlayacaksın ve ara sıra, duygu seli ansızın üzerine boşandığında bir parça meraklanacak gibi olsan bile, yine de her şeyin, birbirine kıyasla, nasıl farklı biçimlendiğinin yanı sıra, muayyen bir hissiyatın epey doğru ve münasip olduğunu da bilahare anlayacaksın, ki ana mesele budur, zira burada lirik çok önemlidir. Görünürde abes bir espri veya miskin bir dikbaşlılık seni belki birden rahatsız edebilecek ama belki de sonra onlara ısınacaksın.

Sadık kulun
Constantin Constantius

Søren Kierke gaard

Tekerrür

Constantin Constantius müstear adıyla yayımlanan *Tekerrür*'de, Kierkegaard'ın anlatıcısına göre, hayatın kendisi bir tekerrürdür. Kierkegaard'ın, Genç Adam olarak bahsettiği anlatıcımız bu nüktedan ve eğlenceli çalışma boyunca aşkın ve mutluluğun doğasını, zamanın akışını ve zamanda ileriye veya geriye gitmenin önemini keşfeder. Genç Adam tarafından bir sırdaş olarak konumlandırılan Constantin Constantius, adamın bir genç kıza âşık oluşuna, ona evlilik teklif edişine ve sonrasında bu aşktan vazgeçişine tanıklık eder. Filozofun Regine Olsen'le yaşadığı sorunları akla getiren bu eser tam da bu nedenle otobiyografik öğeler içerir.

Kierkegaard'ın diğer eserleri gibi *Tekerrür* de, hem filozofun kurgu gücünü ve üslubunun güzelliğini okura yansıtıyor hem de felsefesinin önemli yapıtaşlarından estetik, etik ve dini varoluş evreleri arasındaki sınırlara odaklanıyor.

ALFA

@alfakitap

alfakitap

f alfakitap

www.alfakitap.com

9 786254 492648

FELSEFE